

המבשר תורני

ערב חג הסוכות תשפ"ו • גליון 879

דירת ארעי

נדודים ומסעות

אסופת חג מדרתקת

פרויקט סוכות מיוחד ומרתק אודות מסעות קדומים של בני ישראל לארץ ישראל ונדודי העם היהודי במדבר העולם לאורך הדורות. גלות הצדיקים, גדולי ישראל שערכו מסעות, פלאי קהילות העולם והליכה בעקבות מסע בני ישראל לארץ ישראל

תוכן ענינים

דירת עראי, נדודים ומסעות: פרויקט מיוחד

מסע בעקבות המסע, מסע מקיף ראשון
מסוגו בעקבות כניסת בני ישראל
לארץ ישראל מיריחו עד הרי שומרון

מאת מ. הלוי

מגלות לגילוי. נדודי המגורשים
והעולם החדש על מסעם של
מגורשי ספרד לגילוי אמריקה

מאת יחיאל לינדר

גלות לשם עלייה. על קבלת הגלות
של הצדיקים ושורשיה הנשגבים
במקורות התורה החסידות

מאת זאב אייזנשטיין

מהבעש"ט עד החפץ חיים. סיפורים
ואנקדוטות מגדולי ישראל החרש
והמסגר שערכו מסעות בעולם

מאת שמעון טיקוצקי

מעגל טוב. אודות מסעות החיד"א
כמשולח מירושלים לקהילות העולם
ויומנו הסודי רווי הגילויים המרתקים

מאת ה. סופר

פלאי עולם היהדות. על דברים פיקנטיים
ומרתקים שראו נוסעים יהודים בנדודיהם
בקהילות יהודיות ברחבי העולם

מאת אברהם דוד ברנד

מיומנו של משגיח כשרות. שיחה
מיוחדת עם משגיח כשרות על
השקפה תורנית מסביב העולם

מאת אהרן לוין

נדודים של תשובה. סיפור מימי נדודיהם
של האחים הקדושים רבי אלימלך
ורבי זושא זי"ע. סיפור מיוחד לחג

מאת יקותיאל יהודה גנזל

למען תדע כי אני ד' בקרב הארץ

פסוקי התורה ומדרשי חז"ל העוסקים בעניינם של עשר המכות, יפה נדרשים בספריהם ובדבריהם של גדולי הדורות ומגידי המישרים, בהיטיבם לתאר ולצייר בשפה ברורה ונעימה, את כל האותות והמופתים שעשה הקב"ה בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו, למען הראותם כי אין עוד מלבדו, כאשר בכל מכה ומכה ראו המצריים שוב ושוב, כי הקב"ה מפלה בין ארץ גושן לשאר חלקי ארץ מצרים, עד שהוכרחו להודות כי אצבע אלוקים היא, ומקרא מלא דיבר הכתוב (שמות ט, טז) "ואולם בעבור זאת העמדתך בעבור הראותך את כוחי ולמען ספר שמי בכל הארץ".

"הענין שהאריכה התורה כה הרבה בכל עניני יציאת מצרים", כותב כ"ק מרן אדמו"ר ה'נתיבות שלום' מסלונים זצוק"ל (שמות עמ' נט), "משום שיציאת מצרים עניינה נצחי, ואין זה רק סיפור העבר, וכדכתיב "אל מוציאם ממצרים" בלשון הווה, בכל דור ודור לכלל ולפרט. והנה בזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים, ולכך היו עשר המכות להחדיר האמונה בכל החלקים. והרי ש"למען תדע כי אני השם" הוא ענין נצחי, שהעשר מכות הן יסוד האמונה בכל ג' חלקי האדם, מוח לב ואיברים".

כמידי שנה ובכל מועד ורגל, גם הפעם בחרנו בסייעתא דשמיא להגיש לפניכם את מיטב המטעמים המשובחים מעשי ידיהם של סגל סופרי 'המבשר תורני', אשר עמלו בשבועות האחרונים להכין את מרקחת המאמרים הנפלאים המעטרים בכלילת יופי את הגיליון החגיגי האחוז בידכם, להקיף בקולמוס נבחר את סוגיית עשרת המכות מכל זוויתיהם המעניינים והעשירים.

כזה הוא המאמר המיוחד על מנהג שפיכת היין בעת קריאת עשרת המכות באמירת ההגדה, לצד תיאור חי ומוחשי של עשרת המכות מאוצרות המדרשים. מאמר מעמיק מסביר את עניין הסימנים של עד"ש דצ"ך באח"ב, ומאמר נוסף מבאר את סיפורן של המכות שהיו נגוף למצרים ורפוא לישראל.

המאמרים הנוספים עוסקים בלקט סיפורים ועדויות על צדיקי אמת שהמשיכו בלימודם ממכות מצרים על אומות העולם, כמו גם השוואת מכות נוספות שהביא הקב"ה על הגויים במשך הדורות, ביניהם גם נפילתו של הצורך סטאלין ימ"ש על ידי אותות ונפלאות שחוללו על ידי צדיקי אמת.

בטוחים וסמוכים אנו כי גם הפעם תהיה לנו הזכות לענג עליכם את ימי חג הפסח בקריאה מהנה ועשירה, עם התכנים המסולאים מפז המוגשים לפניכם כשולחן הערוך בטוב טעם ודעת.

בברכה ובתפילה כי נזכה לראות נפלאות כימי צאתנו מארץ מצרים, כן יגיענו ד' אלוקינו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לחיים ולשלום, לשמחה ולששון, כברכת ד' אלוקינו לטובה ולברכה, אמן ואמן.

א פריילעכ'ן יו"ט

מערכת 'המבשר תורני'

המבשר | תורני | ערב חג הסוכות תשפ"ו

יזום וביצוע: אברהם רכטשפר - מנהל מקצועי | עורך: אלחנן קלאר | הפקה: מרדכי ארנפלד | עיצוב גרפי: צבי לוצקין

תגובות הארות והערות יתקבלו בברכה בפקס: 02-5805804
ובדוא"ל a6183881@bezeqint.net

"אל נא נשתעבד לשעון..."

על 'זמן תפילה' במשנתו ועדות נדירה ומרתקת על שבת בצילו של

הרה"ק רבי מרדכי מנדבורנא

פרסום ראשון של שתי תשובות שבהן הבהיר רבינו את טעמי תפילותיו המאוחרות.

המסר לבחור שחזר אחר הצהריים מ'שחרית' אצל רבינו ותיאורים מרטיטים משעת

פטירתו ביום א' דסוכות תרנ"ה

במלאות 130 שנה להסתלקותו תרנ"ה - תשפ"ה

130 שנה
להסתלקותו

כ"ק מרן אדמו"ר מקרעטשניץ שליט"א בהשתתחות על ציון רבינו זי"ע בבישטנא

**שמו של הרה"ק רבי מרדכילע מנדבורנא
הלך מסוף העולם ועד סופו ושמע קדושתו
ופרישותו נודע ברבים. איש אלוקים מורם
מעם היה. תפילתו הייתה בדבקות נשגבת
ואחד ממנהגיו הנודעים היה לאחר בתפילת
שחרית גם לאחר זמן תפילה.**

בתפילה, משהגיעה השבת הוא הפך לאדם אחר לחלוטין, עבודתו המרוממת היתה מחוץ לדרך הטבע, הוא כל כך האריך בתפילתו, עד שמגין אחר, מקביל, יכול היה לסיים בזמן הזה שחרית ומוסף גם יחד.

כאן בוחר ר' משה גליק לשתף במכתבו עם קצת 'מבינות' על רבינו. "העולם יודע שרבי מאיר מפרמישלאן היה שונה בהנהגותיו מרביים אחרים בדורו, ואילו קרוב משפחתו רבי מרדכי מנדבורנא נטל ממנו חופן בהנהגה, לא שהיתה חלילה דרך שונה אלא היתה זו דרך ייחודית בעבודת השם.

"רבי מרדכי היה מבקר מעת לעת בקעמטשע שאנשיה באותם ימים היו גבירים שהוזילו מכיסם למען מפעלות הצדקה והחסד של רבי מרדכילע ביודעם כי ממון שעובר

"למעשה שמעתי מסבי ע"ה שנפטר בתרס"ה, שני סיפורים הקשורים לרבי מרדכילע מאנדבורנא. הסיפור הראשון קשור למפעלי הצדקה שיצאו תחת ידיו להחיות רוח נשברים ולב נדכאים, ואילו המאורע השני התרחש כאשר 'קהל' הזמין את רבי מרדכי לשבת בקעמטשע. היות וסבי רב העיירה התגורר בארמון גדול ורחב ידיים ובו חדרים רבים, ארמון שפעם היה שייך לפרץ הונגרי גדול, הוצע שהאכסניה של רבי מרדכילע תהיה בבית הסבא.

"לרבי מרדכי מנדבורנא היתה דרך מיוחדת בתפילה, מתאר הלה. "אם באמצע השבוע הוא היה מסוגל להתפלל לפנות ערב, כשהוא נאלץ לא פעם להתאים את עצמו לזמני האופק כשהדבר מנע ממנו להאריך יתר על המידה

פולמוס קדום הוא בין גדולי ישראל, בעיקר בקרב מקהלות החסידים אודות 'זמן תפילה', והאם ניתן לאחר בתפילת שחרית אחר סוף שעה רביעית. עם זאת, גם מי שהקפידו בכל ימות השבוע בענין זה, הרי שבשבת קודש פחות שמו דגש על כך וברוב המקומות היו מתחילים להתפלל מאוחר מהרגיל.

שמו של הרה"ק רבי מרדכילע מנדבורנא הלך מסוף העולם ועד סופו ושמע קדושתו ופרישותו נודע ברבים. איש אלוקים מורם מעם היה. תפילתו הייתה בדבקות נשגבת ואחד ממנהגיו הנודעים היה להתאחר בתפילת שחרית גם לאחר זמן תפילה.

מקורביו ואף סתם עמך, כאשר היו שואלים אותו מדוע הוא מאחר לעיתים עד עת ערב וכל אחד מהשואלים היה מקבל תשובה שונה מזה שקיבל חברו. פעם השיב רבינו לבנו בעוד אחת מתשובותיו הרבות והמגוונות בהם היה מרצה את שואליו, 'אבל אבא, התעקש בנו, 'לכל אחד אתה משיב בתירוץ אחר, מהו אם כן התשובה האמיתית לשאלה זו?'

'אכן בני', השיב רבינו, 'לכל אחד הנני משיב בתירוץ אחר, ואמנם אף כי כל התשובות נכונות, מכל מקום, את התשובה האמיתית לשאלה זו, טרם השיבתי לאיש'

ביריעה זו נבקש להאיר בעזרת עדויות נדירות, תיעודים נשכחים, ורשמי הזמן, מעט מזער מזיו פניו הקדושים של הרה"ק רבי מרדכי מנדבורנא זי"ע אשר הנהגותיו בתפילה עוררו בדורו פולמוס והשתאות גם יחד, אך לדורות הבאים הפכו לאבן שואבת לעיון ולהתבוננות. תשובותיו החריפות והמעודנות כאחת, והסתלקותו הפתאומית שזעזעה את קהל החסידים - כל אלו מתלכדים לכדי יריעה אחת, השופכת אור חדש על חייו ומפעליו של אותו צדיק וקדוש אשר גם היום כאשר מציינים ק"מ שנים להסתלקותו לא נס ליחו.

שבת בצלו של רבי מרדכילע

תיאור נדיר ומפורט הובא בעיתון "דאס נייע טאגבלאט - דער מארגן" שיצא לאור באוקראינה, על השבת בה שהה רבינו בעיירה קעמטשע שבהונגריה. מדובר בתיעוד שנשלח למערכת על ידי ר' משה גליק ששמע את התיאור אותו העלה על הכתב מסבו הרב מנחם מגדל גליק רב העיירה קרוב ליובל שנים. המעניין שבבואו להעביר את שקנה מסבו הוא מוצא לנכון להציג את סבו כ'תלמיד של החתם סופר', וכיהודי הונגרי שאצלם פחות עשו ענין מסיפורי מופתים. הסיפור מתורגם מידידיש.

T

שחלפה השעה, כיוון דאידחי אידחי, כבר אסור למול את הילד, ויש להמתין לבוקר. רבי מרדכי קם ממקומו, ניגש לחלון, הסיר את הוילון והוכיח לכל שהשמש זורחת עדיין ברקיע.

ובכן, לאחר שנחקר הדבר ונדרש היטב, ולאחר עיון מדוקדק במקורות שונים, מסתבר כי הסיפור אינו אגדה בלבד אלא מציאות שאכן התרחשה בפרטים מעט שונים.

האירוע התרחש בימי עלומיו של רבינו בעת ששכן בעיר חוסט, בעוד המהר"ם שיק משמש בה כמרא דאתרא, וגופא דעובדא הכי הוי:

פעם אחת בשיעור שמסר המהר"ם שיק בבית המדרש בין מנחה למערב, נכנס בחור מהישיבה שהשתתף במנין של רבינו - לאחר שסיים אז תפילת שחרית, ושאלו המהר"ם שיק מאין בא והשיב לו מהמנין של הרה"צ הנ"ל וגער בו, ואמר לו, 'כל הברכות שבירכת המה לבטלה כי אין לבחור עסק עם זה, והוא? יעשה מה שיעשה.

והשיב הבחור, כי ראה שנושאים תינוק למול והלך גם הוא, ושאל המהר"ם שיק מתי היתה הברית? והשיב הבחור, עכשיו. והביט על השעון ואמר למשמש לילך לקרוא את הבעל ברית, ויצוהו למחר להטיף דם ברית. בינתיים נכנס הרב ר' יעקב קטינא דיין דחוסט, ושחוק על שפתו, ואמר, 'עכשיו אני בא מברית מילה', ושאלו (המהר"ם שיק) איך הנחת למול בלילה, והשיב חלילה, לא היה לילה כי היה טרם צאת הכוכבים ונח דעתיה.

לאור כך שלא מעט גדולי ישראל בדורו של רבינו לא היססו להביע הסתייגות מדרכו בקודש (כהרה"ק בכל ה'דברי יחזקאל' משינאוה ועוד), מעניין כי דווקא המהר"ם שיק כמי שלא בא מעדת החסידים ולא היסס לעמוד בפרץ המאבק והמחאה כאשר הבין שכך עליו לנהוג, לא שת לבו למי שניסו לדבר על ליבו למחות כנגד הנהגותיו של רבינו, וכפי שמוכח מהמעשה דלעיל כאשר הבהיר לאותו בחור, "שאין לבחור עסק עם זה, והוא? יעשה מה שיעשה", כלומר, המהר"ם שיק, ביקש כראש הישיבה וכמנהיג ציבור להעביר מסר כפול, כראש ישיבה ביקש להבהיר לאותו בחור שיש גבול ברור בין הנהגות פרטיות של צדיק - לבין חובת הציבור ותלמידי ישיבה ההולכים על פי המסגרת הישיבתית, בהטעימו, "אין לבחור עסק עם זה" - כלומר, אל תנסה לאמץ הנהגה יוצאת דופן של גדול הדור אם אינך במדרגתו. וכמנהיג ציבור המסר היה ברור, בעוד שרבי מרדכי מנאדבורנא, בדרגתו, ינהג כדרכו.

הרב יקותיאל יהודה גרינוולד בספרו 'מצבת קודש' (שממנו הבאנו את העובדה הנ"ל) מרחיב בדבריו על ההערכה שהיתה בין שני גדולי עולם אלו שאף שהתגוררו באותה עיר ומעולם לא התראו, מכל מקום ידעו להעריך זה את זה כפי שנצטט לעיל:

"הרה"צ ר' מרדכלי מנאדבורנע שהיה מגזע הרה"צ רבי מאיר מפרמישלאן וצדיק מפורסם וגר אז בחוסט בתור אדמו"ר, מעולם לא בא לדרוש בשלום הרב מרא דאתרא, והעיד תלמיד נאמן של המהר"ם שיק בזה הלשון, '...ובאחת השיחות שאל בעל הבית את רבינו (המהר"ם שיק), 'הנה דר כאן הרב הנ"ל מה יאמר רבינו עליו', והשיב לו, 'אני אינני יודע אבל העולם אומרים שהוא איש אלוקים'. (די וועלט זאגט אז ער איז א איש אלוקים)', והוסיף הלה לשאול, 'פלא שלא היה עוד אצל רבינו', והשיב לו, 'דאס איז איין אנדערער דרך, די צוויי דרכים געהן נישט צוזאמען'. (הלה אימץ לעצמו דרך אחרת, שני הדרכים, אינם הולכים ביחד).

אליהו, מאוד מקפידים בנושא זה). כשהונחו הדברים לעיני כ"ק מרן אדמו"ר מקרעטשניף שליט"א, הביע כ"ק הרבי שליט"א פליאה על תוכנם ולאחר מכן התבטא, שהרי ידוע שהסבא קדישא מהר"מ זי"ע היה משיב לכל אחד משואליו בענין זה, תשובה אחרת, נראה כי זקיני הקדוש אף ידע 'להתאים' את התשובה לסגנון השואל.

"אומרים עליו שהוא אדם גדול"

אחד הסיפורים העוברים 'בירושה' בקרב כלל צאצאיו של רבינו הולך כך (בשינויי גרסאות קלים כמובן), פעם אחת הוזמן רבי מרדכלי"ע לשמש כסנדק בברית לבן אחד מחסידיו, אלא שהבריתות במעונו של רבינו התקיימו כמובן רק לאחר שחרית, באותו היום התארכה השעה והברית התקיימה לאחר ששקעה החמה, התעורר פולמוס נרחב בנידון כאשר מבקריו הוציאו לעז

"שאלו פעם את רבי מרדכי מדוע הוא משנה עיתים ומחליף את הזמנים, הוא השיב, שצדיק הוי משל להקב"ה, ואצל הקב"ה נאמר 'ונהורא עמיה שרא' (ויקרא רבה, לא, ח), אמר הקב"ה נהורא שרא גביה וכו', והיינו שאצל הקב"ה תמיד קיים בחי' אור, וממילא שרי תפילה אף למעלה מהזמן.

להלן מצטט הכותב נימוק נוסף שהשמיע רבינו, "אליהו הנביא, מאוד כעס על העובדי חמנים, היינו על אותם אלו שהביטו בעיניהם רק על השמש ועל המורה שעות".

"א איד", זאגט דער נאדווארנער רבי, "בעדארף נישט קוקן אויף דעם זייגער אודער אויף דער זין, וואס דאס איז בחינת עובדי חמנים, וולעכע צדיקים וואס זענען בבחי' אליהו הנביא מאוד אינו לרוחנו ענין זה". (יהודי, אומר הרבי מנאדבורנא, אל לו להתחשב באור השמש ובשעונו, שזהו בבחינת עובדי חמנים, (ר"ל, עבודת אלילים), שהצדיקים אשר הם בבחינת

מיתת נשיקה ונשיקת האתרוג

בתפילת שחרית יותר מחצות היום... ואחרי כן יצאתה נשמתו בקדושה".

וכעת לתיאור הנוסף, הלידו"א: כאן מתעכב הכותב בשפה יידישאית עסיסית בתיאור הדרמה הגדולה שהתרחשה בעיצומה של התפילה בהיכל בית המדרש של רבינו לאחר שהתעלף ובהמשך שב לעצמו. "סערה אדירה התחוללה בקרב הציבור הגדול שמילא את ביהמ"ד, מיד הוציאו את הרבי והכניסוהו לחדרו בביתו הסמוך לביהמ"ד והשכיבוהו על המיטה, כאשר הרופאים שהוזעקו למקום אבחנו מיד כי מדובר באירוע לבבי.

"באותה שעה סבל הצדיק יסורים קשים, (שרעקליכע יסורים) והעומדים מסביב למיטתו ספרו לאחר מכן, כי שמעו את רבינו כמה פעמים ממלמל את המילים הבאות: "יסורים זיסע, איך בין איך מקבל באהבה, כ'האב איך כשר פארדינט". (יסורים מתוקים, הנני מקבל אתכם באהבה, וכי הרווחתי אתכם ביושר).

"בינו לבינו, נכנסו החסידים לבית המדרש (נראה, כי עם סיום התפילה נותרו החסידים על עומדם בהמתנה וציפייה דרוכה להתעדכן על מצבו של רבם), והחלו באמירת תהילים כשהם קורעים שערי שמים. רבינו שקול התפילה והזעקה שבקע מהיכל ביהמ"ד הגיע עד חדרו, ביקש להפסיק מחמת שהקולות מבלבלים את מחשבותיו בשעה נעלה זו, כאן ציווה הרבי על כולם שישובו לביתם ושאף אחד לא יישאר עמו מלבד המשמש ר' חיים איציק שיינער, כאשר בפניו גם הואיל רבינו לשתף את צפונות לבו ולחלוק את צוואתו לפיה לאחר הסתלקותו, בנו רבי ישראל יעקב מחוסט ימלא את מקומו בהנהגת העדה בבישטינא.

"עוד ציווה רבינו כי אף אחד זולת המשמשים שלא יתעסקו בו, עוד ביקש שתיכף לאחר הסתלקותו יטבלוהו י"ב טבילות כשבכל טבילה יכוונו אות אחת משמות הקודש".

"לבינתיים האיר היום, והצדיק ביקש ממשמשו כי יאות להעביר לידיו את האתרוג, רבינו קיבל לידיו את האתרוג אותו אחז בשתי ידיו כשהוא מקרבו אל פיו ומנשקם בכוונה עצומה ושוב החזיר את האתרוג לידיו של המשמש, רבינו אשר שהה במיטתו סובב פניו אל הקיר באומרו את הפסוק, 'בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה'...' ובהזכירו את שם הקודש יצאה נשמתו בקדושה מבלי כל סימן גסיסה, והוא בן ע' שנים". זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

הסתלקותו הפתאומית של רבינו ביום א' דסוכות שנת תרנ"ה הכתה בהלם את עדת חסידיו ואת כל יושבי העיר. קול בכי ומספד פרץ בכל פינה, ותחושת יתמות השתררה בקרב המוני תלמידיו ומעריציו, שראו בו עמוד אש ההולך לפני המחנה. העדויות שלפנינו נשענות על העיתונות היהודית וכתבי העת שראו אור באותם ימים ותיארו את פטירת רבינו. אמנם, בין הגרסאות מצויים שינויים קלים, כדרכה של עיתונות הימים ההם, אך מתוך הדברים יש בכדי לקבל תיאור מהימן המשקף את גודל ההלם והשבר שפקד את החסידים.

נתחיל עם תיאור העובדות היבשות שלגביהם אין חולק. היה זה בליל יום טוב, בעיצומה של תפילת ערבית כאשר רבינו עומד על מקומו סמוך לארון הקודש ומתייפח בבכי כדרכו בקודש. באמצע תפילת 'השכיבנו' התעלף רבינו, בביהמ"ד התרחשה המולה ורופא שהוזעק למקום אבחן כי מדובר באירוע לבבי. עובדה נוספת שלגביה אין חולק הוא שהסתלקותו של רבינו אירעה ביום המחרת.

מכאן ואילך נתחיל עם מסכת הגרסאות כאשר אנו נשענים על המופיע בדער סיגעטער צייטונג' מערב שבת בראשית תרנ"ה בה מסכם לוי זאב הכהן את השתלשלות האירועים מליל החג, עוד נסתמך על תיאור נוסף שהופיע בעיתון שראה אור בלודז' שנים אחדות לאחר הסתלקות רבינו בעוד התיאורים המובאים בו התקבלו לדברי הכותב יצחק אבן, מחסידי נאדבורנא.

"בתפילת ערבית ביום ב', בהגיעו אל התפילה 'השכיבנו ה' אלוקינו לשלום' וכו', בכה בכיה גדולה, ואז הרגיש כי אחזתו שבץ לב, וגמר את תפילתו ומיהר לסדר את שולחנו הטהור לאורחיו, אחרי כן עלה על המיטה ואמר שיביאו לפניו מלח להשיב את נפשו כי חלש לבו, וטעם בלשונו מהמלח, ובכל שעה ושעה גברה עליו החולשה עד שאחר הצהריים היה חלש מאוד, והסכים שיביאו לפניו שלושה רופאים מומחים, אבל כל עמלם היה לריק, כי כבר נגזר עליו לעלות השמימה, ובשעה השלישית אחר הצהריים דבר עוד דברים אחדים עם סביבותיו אשר באו לבקרו ואמר ששאלתו ובקשתו שממלא מקומו יהיה או בנו הה"צ אהרון משה נ"י רב כעת בושעלין (זאהלין), או הרב הצדיק מ"ה ישראל יעקב נ"י היושב בחוסט. ואחרי כן פעמיים ושלוש הזכיר שם האחרון אחרון חביב".

עוד מתואר על רגעי חייו האחרונים, כי "... גם ציווה הרבה פעמים לבניו שיחיו שלא יאחרו

כניסת בני ישראל לארץ

‘המבשר’ מתכבד להגיש רשמי מסע מרתק ועשיר בחוויות וידע

בעקבות יומם הראשון של בני ישראל בכניסתם לארץ

מסע ייחודי שנערך בליווי הרה"ג הרב בנימין קרלנשטיין שליט"א בעל מחבר הספר "יום ודרום ירשה",

והרה"ג הרב אלחנן בקרמן שליט"א בעל מחבר הספר "משנת השדה".

השתתפו במסע: הרב אלחנן קלאר שליט"א עורך 'המבשר' - תורני' ומ. הלוי שתיעד ורשם

האוהל ולהרכיב שוב את הדפנות והסכך, וכעבור תקופה מסוימת, שאינה מוגדרת מראש, נוסעים שוב על פי ה'. על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו ... או יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו. או ימים או חדש או ימים - בהאריך הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלתו יסעו (במדבר ט, יח-כג). והעיקר - על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו!

ענני הכבוד אשר הגינו עליהם מכל נחש שרף ועקרב, ועטפו אותם בצילא דמהימנותא, הם אלו אשר לפי שיטת רבי אליעזר (מסכת סוכה שם), לכן אנו יושבים בימים אלו בסוכות - למען ידעו דרתיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים.

בשערי ארץ ישראל

בל נשכח את הימים ההם, על עקבותיהם אנו מתחקים במסע זה. הם היו בחודש ניסן שנת ב' אלפים תפ"ח. אלו הימים המתוארים בהפטרה שנקרא בשמחת תורה - וימת משה עבד ה'. אהרן הכהן כבר איננו מעל חצי שנה, מראש חודש אב דאשתקד, ובפטירתו הסתלקו ענני הכבוד, וחזרו בזכותו של משה רבינו הרוצה הנאמן, אלא שגם הוא כבר הסתלק מעמנו לפני מספר שבועות ביום ז' אדר, ונקבר במקום אשר לא ידע איש את קברתו (דברים לד, ו), כך שאין אפילו את האפשרות לעלות ולהעתיך בתחינה על ציונו. אך כל הקשיים מתגמדים כאשר נאחזים בתקווה מתוך הציפייה והכיסופים להיכנס אל הארץ המובטחת. תיכף כבר מסתיימים להם ארבעים שנות הגלות בלכתנו באהבת הש"ת - לכתך אחרי פמך בדרך לא ירושה (ירמיהו ב, ב).

ובכן, כעת הגיע תורנו - בחג הסוכות ה'תשפ"ו - ליטול מקל נדודים בעקבות "התחנות האחרונות בנדודיהם של בני ישראל במדבר, וכניסתם לארץ", עם חומש דברים וספר יהושע בידינו נצמד בעקבות אותו יום בו עברו בני ישראל את הירדן, נתחקה אחר המסלול שעשו באותו יום, ונחפש את תוואי הדרך.

ימי ההכנה

ביום ז' בניסן, יום כלות ימי האבל על משה, הכין יהושע בן נון את העם ליציאה לדרך (יהושע א, י), ושלח את השוטרים להכין צידה לדרך. ביום השלישי השוטרים עברו שוב וציוו את העם לשמור אלפיים אמה בינם לבין הארון (יהושע ג, ד, ורש"י שם). עם חזרתם של המרגלים נסעו ישראל מאבל השיטים וחנו בעבר הירדן.

שם מכנס יהושע את כל העם בין בדי הארון (שם ג, ט), וזהו אחד המקומות שנמנה כנס עצום שהכיל מועט את המרובה, כדברי רש"י: "זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה". ואמר להם יהושע: "ממה שהחזיקו אתכם שני בדי ארון, אתם יודעים כי א-ל חי בקרבכם, מכאן שהמועט החזיק את המרובה". שם במקום הזה, מצווה עליהם להתקדש, והקצה שנים עשר אנשים, איש מכל שבט.

בין כלל ישראל שמתארגנים בהתרגשות לעבור את הירדן, ולצאת למלחמת כיבוש הארץ, נמנים גם בני שבט גד וראובן וחצי שבט מנשה - אמנם נחלתם היא בעבר הירדן המזרחי, אך יוצאי הצבא שבהם הצטרפו למעבר

פרסאות, ואכן כאן אנו רואים את צידם הדרומי והצפוני של הרי מואב, ומבחינים בבירור כי רק בשקע זה האמור שבהרי מואב ישנה אפשרות חניה מסודרת בגודל העצום הנדרש. כאן חנה עם ישראל בהמתנה להוראת הקדוש ברוך הוא לעבור את הירדן.

עלה ראש הפסגה

כאשר אנו עומדים ומתצפתים, אי אפשר שלא להיזכר בתצפית שנערכה בדיק למקום הזה, אך מהצד השני, מעל הר נבו, אחד ההרים הנישאים כרגע מולנו. הלא היא עלייתו של משה רבנו לראש הפסגה, כפי שצוהו הש"ת עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה. וכפי שנקרא בעוד מספר ימים בפרשת וזאת הברכה: ויעל משה מערכת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן (דברים לד, א). אלא שמשה רבנו עמד מצידו השני של נהר הירדן, כאשר פניו למערב - לארץ ישראל, ואילו אנו עומדים בצידו המערבי של הירדן, ופנינו למזרח, משקיפים אל הרי מואב. ממולנו הר נבו, ולמרגלות ההרים - המתחם בו חנו בני ישראל בשערי כניסתם לארץ.

בתורה הקדושה מסופר על תצפית נוספת שנערכה על מתחם זה. בלק ובלעם עלו לשדה צפים אל ראש הפסגה, ובראש הפעור הנשקף על פני הישימן (במדבר כג, יד, ושם פסוק כח). בעומדנו על ראשי ההרים לא קשה לדמיין את שריקת ההתפעלות שיצאה מפיהם כאשר עמדו בראש צרים, וראו את ישראל שכן לשבטיו בסדר מופתי ובצורה מעוררת התפעלות.

אוהל מועד - משכן ה', במרכז המחנה, ומסביב לו - בארבעת הצדדים ממוקמים מאות אלפי סוכות זעירות, ככל סוכה וסוכה שוכנת כאן משפחה מישראל באופן ארעי. כל משפחה והמרחב הפרטי והצנוע שלה - מה טבו אהלך יעקב משפנתך ישראל, כאשר באוהלים והסוכות שסביב להם שוכנים בני משפחתם המורחבת, בני אותו שבט. כולם מאורגנים ומחולקים לפי צבעי הדגלים המתנפנפים בראשי התורנים, ומהווים יחידים הפסיפס המרהיב הזה. ישראל שוכן על שבטיו. איש על מחנהו ואיש על דגלו.

בסוכות הושבתי את בני ישראל

אוהלי עראי אלו, הם הסוכות אשר לפי שיטת רבי עקיבא (סוכה דף י"א:): אנו יוצאים לזכרם בימים אלו מדירת הקבע, ויושבים בסוכה - דירת הארעי. וכפי שכתב הרשב"ם: "חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך באוספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר, למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא ישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה ... ולכן יוצאים מבתי מלאים כל טוב בזמן אסיפה, ויושבין בסוכות, לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת..." (רשב"ם ויקרא כג, מג).

אמנם, לא נוח להיטלטל ממקום למקום, לקפל את

תום ארבעים שנות נדודים וכיסופים בהם מטלטלים בני ישראל בארבעים ושתים מסעות במדבר ציה ושממה, דרכו כפות רגליהם של ארץ המובטחת, ארץ אשר עיני ה' אלוקינו בה, ארץ אותה הם מתכוננים לכבוש ולחלק לפי נחלות השבטים.

נטלנו את מקל הנדודים ויצאנו למסע מרתק וציוני דרך מפתיעים בעקבות המסלול העמוס שערכו בני ישראל ביומם הראשון בארץ הקודש. בואו והצטרפו אלינו למסע, שזה כבר יוצא לדרך בשורות הקרובות...

תחנה ראשונה:

תצפית ממצפה יריחו

שעת בוקר מוקדמת. אנו יוצאים במסענו. יורדים מירושלים עיר הקודש לכיוון הבקעה בדרךנו לערבות יריחו' המקום הנמוך ביותר בעולם.

בדרךנו אל הבקעה, אנו עוצרים בשוב מצפה יריחו, ושם במקום הנקרא 'מרפסת ים המלח' אנו צופים במבט פנורמי עצום על כל השטח בו נכנסו ישראל לארץ. אנו תופסים עמדת תצפית נוחה, ומשקיפים - בעזרת הכוונתו המדויקת של הרב קרלנשטיין - אל עבר ערבת מואב אשר על ירדן ירחו. שם היא מקום חניית בני ישראל בתחנתם האחרונה לפני כניסתם לארץ, שם חנו על הירדן, בין האזור שנקרא 'בית הישמת' עד 'אבל השטים', בערבת מואב. מתחתנו נראית העיר יריחו. עיר התמרים אשר לדאבון הלב בימינו נשלטת בימי הישמעאלים.

מולנו נישאים הרי מואב במלא הדרם, הירדן זורם מתחתנו מצפון לדרום. ניתן לראות את חלקו הצפוני ביותר של ים המלח אליו נשפך הירדן. השפך עצמו לא נראה לעינינו כיון שהירדן זורם בנקיקים העמוקים שאינם נראים מנקודת תצפית זו.

אנו רואים בעיני רוחנו את עם ישראל חוצה את הירדן מהצד השני - לצד שלנו. מערבות מואב לערבות יריחו, ושואלים את עצמנו היכן היה מחנה ישראל שאורכו ורוחבו הוא 12 מיל. שטח שהוא בסביבות 12 קילומטרים על 12 קילומטרים.

הרב קרלנשטיין מראה לנו דבר מדהים: לכל אורך הבקעה, נראים מולנו הרי מואב. ההרים שכיום נמצאים בתחום מדינת ירדן. ההרים עומדים כחומה ישרה הסמוכה יחסית לנהר הירדן, מלבד בנקודה אחת, אשר במבט מעמיק ניתן להבחין בה אף בקיץ ההביל, ורואים כמין 'שקע' בהרי מואב הנסוגים למזרח, ויוצרים שטח פנוי עצום בין ההרים לירדן, כפי שניתן להתרשם לעיין במפה המצורפת בזה.

השטח הזה מצוי בין המקום המזוהה כפי הנראה עם 'בית הישימות' (כיום, "ח'רבת סוויימה" שליד העיר הגדולה סוויימה הנמצאת מזרחית לנהר הירדן. שימו לב להיגוי 'סוויימה', ששימר את שם המקום - 'ישימות'), עד אבל השיטים, שהוא שטח בגודל י"ב מיל על י"ב מיל, שזה המקום בו חנו בני ישראל, כפי המבואר במסכת ברכות (דף נד:): שמקום חניית בני ישראל היה שלוש

לאחר שדרכו הכהנים נושאי הארון במי הירדן, המים נעצרו מזרימתם ליד העיר אדם, ונעצרו לחומה. אזור חציית הירדן

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסע כניסת בני ישראל לארץ ישראל

היו נגדשים ועולים "כיפים על גבי כיפים", ונערמו לגובה בלתי נתפס, של יותר מ-300 מיל (!!!), עד שראו אותם כל מלכי האזור.

לאחר שהעם סיים לעבור את הירדן והכהנים עודם ניצבים בירדן, ציווה יהושע 12 אנשים לקחת 12 אבנים ולהניחם במקום שבו לנו, כדי להיות לאות לדורות הבאים. בנוסף יהושע הקים 12 אבנים בתוך הירדן (יהושע ד, ד). וראו עוד בהמשך על הקמת המזבח וכתובת דברי הברית על האבנים.

לאחר שסיימו בני ישראל לעבור ציווה השם לכהנים לעלות מן הנהר, והנהר חזר לזרום כמקודם: "וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַכֹּהֲנִים בְּשָׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן בְּתִקּוֹן כְּפֹת רִגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הַחֲרֹבָה וַיָּשְׁבוּ מִי הַיַּרְדֵּן לְמָקוֹמָם וַיֵּלְכוּ כְּתָמוּל שְׁלֹשׁוֹם עַל כָּל גְּדוֹתָיו" (פרק ד, יח). נושאי הארון עלו לגדה המזרחית, והכהנים עברו בריחוף על פני המים לגדה המערבית.

המטרות בנס מעבר הירדן

לפני שנתקדם לנקודה הבאה במסע, נלמד מתוך הפסוקים כמה מטרות שהיו בנס זה, מלבד עצם המטרה הברורה של הכניסה לארץ ישראל: א. להוכיח שהש"ת נמצא עם יהושע כאשר היה עם משה - היום הָזֶה אָחֵל גִּדְלָה בְּעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּ כִּי בָאֲשֶׁר הִיָּתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ (יהושע ג, ז), ומכאן המסר לדורות, על הצדיקים ומנהיגי ישראל ששתלן הקדוש ברוך בכל דור ודור.

ב. להוכיח לישראל שהש"ת נמצא איתם ויוריש את עמי הארץ מפניהם - בְּזֹאת תֵּדָעוּן כִּי אֶל-חֵי בְּקִרְבְּכֶם וְהוֹרֵשׁ יוֹרִישׁ מִפְּנֵיכֶם אֶת הַבְּנֵינִי וְאֶת הַחֲתָנִי וְאֶת הַחֹזֵי וְאֶת הַפְּרֹזֵי וְאֶת הַגֵּרָגָשִׁי וְהָאֻמִּי וְהַיְבוֹסִי (שם, י). ג. להראות לגויים את כוחו של הש"ת - לְמַעַן תֵּדַעַת כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת יָד ה' בִּי חֲזָקָה הִיא. והתוצאה מכך תהיה - לְמַעַן יֵרָאֲתָם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים (שם ד, כד).

תחנה שלישית: גלגל

וַיַּחֲנוּ בְּגִלְגָל בְּקֶצֶה מִזְרַח יְרִיחוֹ. התחנה השלישית בנסיעתנו, היא במקום שהשתמר בפי הערביים - דיר אל חוג'לה, ולפני כארבעים שנה התיישבה כאן משפחת קובוס שהחיייתה את המקום במסירות נפש, והקימה שם את ביתה לצד מטעים רבים, וכיום המקום התפתח ליישוב שגרות בו כמה עשרות משפחות שהחזירו עטרה ליושנה בשם המקורי "בית חוג'לה".

מקום זה הוא ממש סמוך ונראה לגלגל, שם חנו בני ישראל את חנייתם הראשונה בהיכנסם לארץ,

וזרימתו חזקה, כאמור בפסוק: וַתִּירָדְן מְלָא עַל כָּל גְּדוֹתָיו כָּל יְמֵי קֶצֶיר.

נצייר רגע לעינינו את נס "מעברות הירדן", הנס העצום שאירע ממש כאן, בעת המעבר והכניסה לארץ, עליו יש לברך "ברוך שעשה נס לאבותינו במקום הזה". וכמובן חשוב להדגיש, שהמקום בו חצו בני ישראל את הירדן, לא היה מקום צר כלל וכלל, אלא בוודאי נקרע והתייבש מקום רחב שיאפשר מעבר להמוני בית ישראל אנשים, נשים וטף - מעל 2,000,000 אנשים במספר (ויתכן שתלוי גם במחלוקת המובאת בירושלמי עירובין ה, א, וכן במחלוקת הגמרא במסכת סוטה דף ל"ד, אם 'עקורה' היו מהלכין, או 'כתיבה' היו מהלכין, אבל לכו"ע לא הלכו כבני מרון אחד אחד, אלא כל השבט הלך יחד. עם זאת, יש לציין לדברי התוספות שם ד"ה בזה אחר זה: "כשעברו בזה אחר זה, כדרך בני אדם העוברים דרך שביל אחד בעשרה בני אדם זה אצל זה", ולפי זה מצטמצם מקום קריעת הירדן הנדרש לחציית בני ישראל).

כאן אנו מצטרפים לריקוד ההרים המשקיפים על מקום הנס, המשוררים ושואלים זה את זה בפסוקי ההלל: מַה לָּךְ הַיּוֹם כִּי תִגֹּס, הַיַּרְדֵּן תִּסָּב לְאַחֹר? הָהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים, גְּבֻעוֹת כְּבָנֵי צֹאן? מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ מִלִּפְנֵי אֱ-לֹהֵי יַעֲקֹב (תהלים, פרק קי"ד, ה-ז).

וַיַּעֲמְדוּ הַמַּיִם הַיַּרְדִּים מִלְמַעְלָה

והנה פרטי הנס, כפי המתואר בתחילת ספר יהושע: כמה ימים לפני שעברו את הירדן, כבר אמר יהושע לאבותינו על הנס העצום שיהיה להם בבקיעת הירדן, וזה יהיה האות לכך שהש"ת הולך לפנינו בהורישם את הארץ: "בְּזֹאת תֵּדָעוּן כִּי אֶל חֵי בְּקִרְבְּכֶם" (יהושע ג, י). והנה לאחר שדרכו הכהנים נושאי הארון במי הירדן, המים נעצרו מזרימתם ליד העיר אדם, ונעצרו לחומה, ומאותה נקודה ואילך זרמו המים לכיוון ים המלח עד שנוצר מעבר יבש בקרקעית הירדן, כנגד העיר יריחו:

וּכְבֹּא נִשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד הַיַּרְדֵּן וְרִגְלֵי הַכֹּהֲנִים בְּשָׂאֵי הָאָרוֹן נִטְבְּלוּ בְּקֶצֶה הַמַּיִם וַתִּירָדְן מְלָא עַל כָּל גְּדוֹתָיו כָּל יְמֵי קֶצֶיר. וַיַּעֲמְדוּ הַמַּיִם הַיַּרְדִּים מִלְמַעְלָה קְמוּ יָד אֶחָד תִּרְחַק מֵאֵד מֵאֵדָם הָעִיר אֲשֶׁר מֵצַד צָרְתָן וַתִּירָדִים עַל יָם הָעֲרֶבָה יָם הַמִּלַּח תָּמּוּ בְּכִרְתּוֹ וְהָעָם עָבְרוּ בְּגֵד יְרִיחוֹ (ספר יהושע, פרק ג/, פסוקים ט"ו-ט"ז).

על גובה חומת המים שנערמו, שנינו במסכת סוטה (דף ל"ד), שנחלקו התנאים: רבי יהודה סבור שהמים נעצרו בגובה שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה שבטי ישראל. אך רבי אלעזר ברבי שמעון חלק עליו, וסובר שהמים

הירדן ולכיבוש הארץ, כמו שהתחייבו למשה. בעבר הירדן נשארו הנשים והטף והם לא השתתפו במעבר הירדן (שם ד, יב).

תחנה שנייה:

מעברות הירדן

המשכנו במסענו. ירדנו לבקעת הירדן. התחלנו בנסיעה בכביש 90 - כביש הבקעה לכיוון צפון ולאחר נסיעה קצרה ירדנו למקום מיוחד במינו. הנקרא בזמננו "קאסר אל יהוד" אשר למרבה הצער נוצרים רבים פוקדים אותו לפי אמונותיהם הטפלות. כעת עומדות היו רגלינו על שפת נחל נהר הירדן, בו במקום אשר התייבש ונעמד כנד זקוף ופתח את שערי הארץ לבני ישראל בהיכנסם לארץ. על מקום זה אמרו חז"ל שהרואה את מעברות הירדן, מברך "שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה". מקום זה נמצא מול יריחו, והוא המקום המשוער שבו עברו ישראל את הירדן, אך יתכן שהמעבר בפועל היה קילומטר אחד צפונה או דרומה.

מקום זה הוא ייחודי. בזמננו אין גישה לנהר הירדן, זאת משום שנהר הירדן משמש כגבול בינלאומי בין מדינת ישראל למדינת ירדן. לכן הגישה היחידה לירדן היא רק בסביבות צומת צמח שבצפון. עקב לחצים בינלאומיים שהפעילה הכנסייה אשר מיחסים למקומות אלו הבלים שונים, אושרה הכניסה למקום. כאשר קו הגבול בפועל הוא גדר עשויה ממצופים. כאשר חיילים ישראליים וירדנים ניצבים משני גדות הנהר ומפקחים על כך שכל אחד יחזור למדינה ממנה בא למקום ולא יעבור למדינה השניה...

לעתים המקום עמוס בעובדי עבודה זרה, בסיעתא דשמיא בביקורנו במקום הוא היה ריק לחלוטין, ויכולנו לחוש את צעדיהם המרגנות של עם ישראל העוברים במקום זה לפני 3,300 שנים, ללא עובדי עבודה זרה המטמאים את המקום.

מעבר הירדן

ביום י' ניסן שנת ב' אלפים תפ"ח, חצו בני ישראל את הירדן, ועברו מעברות מואב - עבר הירדן המזרחי, אל ארץ כנען, וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בְּעֶשְׂרִי לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בְּגִלְגָל בְּקֶצֶה מִזְרַח יְרִיחוֹ" (יהושע ד, י"ט). והנה, כאן במקום הזה, בו אנו עומדים בשלהי חודש אלול תשפ"ה, בסמוך לנהר הירדן שזורם למרגלותינו, כאן עברו בני ישראל.

אך בשונה מביקורנו בסוף ימי הקיץ ה'תשפ"ה, מי הירדן מנוצלים כמעט עד תום, והזרימה בו חלשה, הרי שימי ניסן בהם חצו אבותינו את הירדן, הנהר היה בשיא תוקפו אחרי ימי הגשמים, ורוחבו היה רב מאוד,

מקום זה הוא ממש סמוך ונראה לגלגל, שם חנו בני ישראל את חנייתם הראשונה בהיכנסם לארץ ובמקום זה הוקם המשכן למשך ארבע עשרה שנים. בית חגלה

מפת ישראל המציינת את חג'לה, הממוקמת במחוז הנגב

הדקל אמנם מגיב פירות גם בהרים, אך הפירות אינם משובחים, ולכן אומרת המשנה בביכורים שאין להביא משם ביכורי תמרים. כמבואר במשנה: "אין מביאים ביכורים מתמרים שבהרים" (ביכורים פרק ג משנה א), כי בהרים הם תמרים גרועות.

אמנם התמרים המשובחות ביותר הן מיריחו, ולכן מביאים את הביכורים משם: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, אין מביאין בכורין תמרין חוץ מן התמרין שביריחו" (תוספתא, ביכורים פרק א הלכה ה). ולא בכדי נקראה יריחו עיר התמרים על שום תמריה המשובחים - וְאֵת הַנֶּגֶב וְאֵת הַפֶּדֶר בְּקֶעֶת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד צֶעֶר (דברים ל"ד, ג).

תחנה רביעית: טיפוס על רכס חרובה

המשכנו בדרכנו כמה עשרות קילומטרים צפונה, עד לתחנה הבאה "רכס חרובה". כאן המקום להבין את המשמעות הגיאוגרפית של חבל הארץ בו אנו נמצאים. מה שיאפשר לנו להבין היטב את מסע עם ישראל ודברי חז"ל בעניין.

בהתבוננות על מפה 'טופוגרפית' - מפה המראה את הגובה של כל אחת מהנקודות. אחד הדברים הבולטים ביותר במפת ארץ ישראל, הוא "הבקעה". בקעה צרה וארוכה ביותר לכל ארכו של ארץ ישראל. משני צידי הבקעה הרים גבוהים לכל אורכה. בנקודה בה אנו נמצאים כרגע, אנו בין הרי יהודה להרי מואב. בהמשך, הנוף משמאל יתחלף להרי השומרון, ובצפון אלו הרי הגליל משמאל והגולן מימין. אך הדרך לכל האורך היא בבקעה שבין ההרים. עליה נרחיב בהמשך.

הבקעה הזו קיימת לא רק בארץ ישראל אלא היא חלק ממה שנקרא בזמננו "הבקע הסורי אפריקני" (או: קו השבר הסורי אפריקני). בקע זה שנקרא "בקעת הלבנון", הוא בקעה ארוכה מאוד שאורכה מגיע לכ-7500 קילומטרים. תחילתה בדרום טורקיה ונמשכת לדרום לבקעת אספמיה, ויורדת בתוך שטח מדינת ישראל עובר הבקע ב"עמק החולה" (בין הגליל והגולן), יורד לבקעת כינרת והעיר טבריה, בקעת בית שאן, ממשיך בשטח הנקרא בזמננו בקעת הירדן, ולמעשה כל כביש 90 סלול לאורכו של עמק זה.

בהגיענו ל"צומת אדם", העיר שכם נמצאת מערבית לנו, אך היא נמצאת על רכס הרים גבוה במיוחד. והשאלה הבסיסית היא איך עלה עם ישראל להר הגבוה, איזה דרך בחר? והנה בהגיענו ל"צומת אדם", אנו מגלים את הדבר המדהים: רכס ההרים הארוך כאילו נבקע לשני חלקים, וביניהם בקעה רחבת ידים גדולה ועצומה, ההולכת ועולה לגובה בשיפוע מתון יחסית, ומאפשרת לקהל עצום לעלות דרכה בצורה שקטה ובטוחה למעלה הרי השומרון - ליעד הבא, הר גריזים והר עיבל. אך כל נקדים את המאוחר.

מצידו השמאלי של העמק נצבים הרים המיושבים בערים רבות ומוכרות, ועליהם נעפיל בהמשך. אך הרב קרלנשטין רצה שנעפיל דווקא על ההר הצפוני לבקעה. כדי לצפות על הבקעה המרשימה מצידו הצפוני שנקרא "רכס חרובה", ולראות את החיבור של בקעת הירדן עם הבקעה הזו הנקראת בזמננו "נחל תרצה".

כפי שנאמר: "ויחנו בגלגל בקצה מזרח יריחו" (יהושע ד', י"ט). ובמקום זה הוקם המשכן למשך ארבע עשרה השנים בהם עסקו בכיבוש וחלוק הארץ (רש"י קידושין ל"ז.).

לאור פסוק זה זיהו רבים מן החוקרים את הגלגל עם ח'ירבת ג'לג'ול, שהוא תל קטן עם כמה חורבות, שנמצא כ-2.5 ק"מ מזרחית-דרומית ליריחו, וכ-3 ק"מ מזרחית מאיתנו. הזיהוי מתבסס, כמובן, בעיקר על הדמיון בין השם המקראי והשם הערבי של האתר, שבו שרידים עתיקים.

באזור זה, לא רחוק משפך הירדן לים המלח, נמצא מעיין גדול בשם עין חג'לה. אזור המעיין מכוסה בחורשות עצי דקל, שניזונים לא רק מן המעיין, אלא גם ממי תהום גבוהים, שנמצאים בשטח נרחב מאוד עד הירדן. בסביבת המעיין נמצא מנזר יווני שנקרא דיר-חג'לה. המנזר בנוי על חורבותיה של כנסייה ביזנטית קדומה מן המאה החמישית לספירה, ששרידיה נמצאים בקריפטה של המנזר.

מעניין לציין שבמפת "מידבא" [=מפה עתיקה שצוירה ברצפת כנסייה בעיר מדבא, באבני פסיפס במאה ה-6 למניינם] מופיעה על הירדן ממזרח ליריחו כנסייה בעלת שנים-עשר חלונות, שמעליה כיתוב: "גלגל, מקום שתיים-עשרה האבנים". מסתבר, שהכנסייה המתוארת במפה היא הכנסייה העתיקה שבנה הירמונימוס הנוצרי שכתב ספרים על תיאור ארץ ישראל, ושעל חורבותיה הוקם מנזר דיר חג'לה. כך שלפי המסורת העתיקה, דיר-חג'לה היא באזור הגלגל.

בית חוגלה - כגבול

הרב קרלנשטיין מסביר, שהשמות "עין חג'לה" ו"דיר חג'לה" משמרים את שמה של העיר הקדומה בשם בית חוגלה, שמקומה ממזרח ליריחו. זאת עיר שמוזכרת כבר בספר יהושע כעיר גבול בין נחלת יהודה לנחלת בנימין: וַיָּגִבּוּל קִדְמָה יָם הַמֶּלַח עַד קֶצֶה הַיַּרְדֵּן ... וְעָלָה הַגִּבּוּל בֵּית חֻגְלָה וְעָבַר מִצְפּוֹן לְבֵית הָעֶרְבָה (יהושע טו, ה-ו). שמו של המקום משתמר כבר כמה מאות שנים קודם, בתיאורו של יוסף בן מתתיהו בן ימי הבית השני, המזכיר בספרו קדמוניות היהודים (יג, א) את בית חוגלה, ככפר מבוצר במדבר, שנלחמו בו החשמונאים ביוונים וניצחו אותם. בחפירות שנעשו סמוך לאתר דיר חג'לה מצפון, נמצא ישוב ביזנטי על חורבות ישוב יהודי מימי בית שני, ושרידים מתקופת בית ראשון. אנו נוכחים שבימי בית שני המקום היה מיושב ביהודים שהתפרנסו ממטעי הדקלים, וכן מיצור שמן האפרסמון המפורסם בחשיבותו ובריחו הנדיר, וכן מחמת סמיכותו לגלגל שבו היה כמה להקרכת קרבנות בימי השופטים והנביאים הראשונים.

התמרים שבבקעה

לאורך כל הדרך בבקעת יריחו, ובהמשך בבקעת הירדן, אנו רואים את מטעי הדקלים העצומים, המפורסמים כטיכם, לאורך הבקעה.

הרב בקרמן מטעים מאוצר ידיעותיו: "הדקלים זקוקים לאקלים חם על מנת להבשיל את פרים ואקלים זה קיים בעמקים ובשפלת החוף הדרומית. ובאמת גם בעבר התרכז גידול הדקלים בעמקים, כפי שאמר רבי שמעון בן גמליאל: "סימן להרים מילין, סימן לעמקים דקלים, סימן לנחלים קנים, סימן לשפלים שקמים..." (תוספתא, שביעית פרק ז הלכה יא).

רכס חרובה מתנשא כ-400 מטר בממוצע מעל לעמק נחל תרצה ובקעת הירדן, ופסגתו בראס אום אל-ח'רובה כ-600 מטר מעל הבקעה. מהרכס יש תצפית טובה לעמק נחל תרצה, קרן הסרטבה והר כביר, וכן צפון הרי עמון, נחל יבוק ודרום הרי הגלעד.

אך דא עקא, שעל ההר אין כל ישוב. מלבד בונקרים נטושים שהוקמו אחרי מלחמת ששת הימים, ואין כביש גישה למעלה ההר. בהמלצת הרב קרלנשטיין טיפסנו באמצעות ג"פ אימתני שנשכר על ידי מערכת "המבשר", ג"פ מיוחד המתאים לנסיעות הרריות כאלה, ואכן היה מה לראות... אך הבה ונעצור רגע להתבונן בתוואי המסלול שאנו עוקבים אחריו כעת, האם ומדוע עברו בו בני ישראל, ומה מטרתנו בטיפוס על הר חרובה.

מחלוקת רבי יהודה ורבי אלעזר

האמת, שהתשובה לשאלה זו - נעוצה במחלוקת רבי אלעזר ורבי יהודה במסכת סוטה (דף ל"ג:), שם נשנו בהרחבה מאמרי חז"ל הנוגעים למעבר בני ישראל את הירדן, וסדר הברכות והקללות בהר גריזים והר עיבל (בין הדפים ל"ב-ל"ז).

מחלוקת התנאים נסובה על המיקום בו נאמרו הברכות והקללות שבהר גריזים והר עיבל. שהנה נאמר בפרשת ראה: וְהָיָה כִּי יֵבִיאָךָ ה' אֱלֹקֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הָר גְּרִזִּים וְאֵת הַקְּלָלָה עַל הָר עֵיבֵל. הֲלֹא הִמָּה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דָרָךְ מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָרֶץ הַנִּנְעֲנִי תִישָׁב בְּעֶרְבָה מֹול הַגִּלְגָּל אֲפֹל אֱלוֹנֵי מֶרֶה" (דברים י"א, כט-ל). ובפרשת כי תבוא נאמר שסדר זה יעשו ביום אֲשֶׁר תַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ.

והנה מעבר בני ישראל לארץ היה מול הגלגל, מעל קצהו של ים המלח, ואילו הר גריזים והר עיבל הם בשומרון, מעל העיר שכם, וקשה עד למאוד להבין איך היה שייד ללכת באותו יום, ממעבר הירדן, הקמת האבנים אשר בגלגל (ולכאורה גם הקמת המשכן, כדי להעמיד את ארון הברית והכרובים), ומשם להר גריזים והר עיבל, הקמת המזבח, מעמד הברכה והקללה, וחזרו ללון בשכם. ונחלקו בזה רבי יהודה ורבי אלעזר. שרבי אלעזר פירש שמעמד הברכה והקללה היה סמוך לירדן, ולא הלכו להר גריזים והר עיבל, אלא היו שם באיזור 'שתי גבשושיות' וקראו לגבשושית אחת 'הר גריזים' ולגבשושית אחת 'הר עיבל' (תוספות בסוטה שם, בשם הירושלמי). אך לפי דעת רבי יהודה (שזוהי דעת התנא בסוטה, וכסתם משנה), אכן נעשו להם ניסים עצומים באותו יום, ולא רק זו שנבקע להם הירדן, אלא הספיקו לעשות את כל המצווה ביום הראשון שנכנסו לארץ, וכפי שנאמר שם בדף ל"ו: "בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום: עברו ישראל את הירדן, ובאו להר גריזים ולהר עיבל יתר ממששים מיל ... ואחר כך הביאו את האבנים, ובנו את המזבח וסדוהו בסיד, וכתבו עליהם את כל דברי התורה שבשבעים לשון, שנאמר: באר היטב; והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו, וברכו וקיללו, וקיפלו את האבנים, ובאו ולנו בגלגל...".

ובתוספות הנ"ל הובא מהירושלמי שהלכו 120 מיל. ובוודאי שהבבלי והירושלמי לא נחלקו, אלא שבתלמוד בבלי דיברו רק על הדרך בחלוד, ובירושלמי מחשבים את כל הדרך הלוך ושוב, שהרי בסיימם את מצוות היום הראשון בארץ, חזרו ולנו בגלגל...

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסע כניסת בני ישראל לארץ ישראל

משתתפי המסע משקיפים ומתצפתים ממצפה יריחו לכיוון הרי מואב וערבות יריחו

החידוש הוא, שמהר הזיתים (הר המשחה) עד לסרטבה, קיים מרחק אווירי של כ-50 ק"מ, מה גם שאי אפשר לראות ממנה את הר הזיתים. אך יתכן שהיתה עוד תחנה שלא נזכרה במשנה. בכל אופן, הסיור כאן מראה לנו את כיפת ההר המבצבצת ונראית מכל האזור כולו.

נחל תרצה

נחל תרצה שלמרגלותינו, מכונה גם "ואדי פריעה", והוא הנחל האיתן היחיד במזרח השומרון והגדול בנחלים המנקזים את מזרח השומרון לבקעת הירדן. אורכו כ-40 קילומטרים, וזרימתו מתמדת ברוב ימי השנה.

הנחל מתחיל מזרחית לשכם, בבקעת בית דג'ן ונמשך צפונה, שם הוא נקרא ואדי עזמוט, ואחר כך ואדי בידאן. באזור עינות בידאן שעל כביש שכם-גשר אדם הוא פונה מזרחה בתוך בקע גאולוגי ומשלים בנקודה זו את הקפתו של הר כביר, ומנקז באופן זה את כל מורדות ההר. קילומטרים ספורים מזרחה משם נשפך נחל תרצה לנהר הירדן. לאורך הנחל ישנם אתרים, מתקופת ימי השופטים וימי בית שני. דרומית מעין בידאן ניכר בשטח תל נמוך, הוא תל תרצה (תל אל-פריעה) - שרידיה של העיר תרצה, בירת ממלכת ישראל לפני בניית העיר שומרון. רחוק יותר העיר טובאס - עיירה ערבית המשמרת בשמה את 'תבץ', מקום מותו של אבימלך (שופטים פרק ט').

נחל תרצה נקרא בשמו זה, משום שהוא סמוך לעיר תרצה, שהייתה עיר חשובה מאז ומקדם. בתחילה בימי הממלכה הכנענית ולאחר מכן יישבו אותה בני ישראל עם כיבוש וחילוק הארץ, כאשר היא העיר השלושים ואחת שכבש יהושע. במשך תקופה מסוימת אף שימשה כבירת ממלכת ישראל. על יופייה ופיתוחה של העיר ניתן להסיק מהפסוק בשיר השירים: "יפה את רעיתי כתרצה נאנה כירושלם אימה כנדרגלות" (שיר השירים ו, ד).

העיר תרצה נזכרת לראשונה ברשימת הערים שנכבשו על ידי יהושע (יהושע יב, כד). לאחר הכיבוש הוכללה בתחומו של שבט מנשה. כך ניתן לשער ששם העיר נקרא על שם תרצה, אחת מבנות צלפחד שהיו משבט מנשה, ומסתבר שהעיר נכללה בחלקם של צאצאי תרצה ונקראה על שמה.

העיר תרצה חשובה גם מחמת המיקום שלה. כאן עוברות שתי דרכים חשובות: הדרך החוצה את הרי השומרון ממערב למזרח (שיש המכנים אותה בימינו 'דרך מבוא השמש') - עולה ממישור החוף לשכם ויורדת דרך נחל תרצה עד

הכניסה לעמק נחל תרצה היא דרך צומת אדם בכביש 90, אך הכניסה רצויה רק לחלקו הראשון של הנחל. בהמשך יש ישובים פלסטינים ומחנות פליטים עוינים במיוחד, המוכרים לצערנו מהחדשות היומיות. משם יצאו מחבלים רבים רח"ל. למרבה הצער, כיום אנחנו לא יכולים לשחזר את המסלול המדויק שעשו אבותינו, אלא רק לצפות עליו מלמעלה ממעוף הציפור.

מכאן גם נכנס יעקב אבינו לארץ ישראל בבואו מפדן ארם. חצה את נחל יבוק שממולנו, ועבר דרך עמק זה, ודרך זו בא לשכם וחנה את פני העיר, כאמור, ויבא יעקב שלם עיר שכם, אשר בארץ כנען, בבואו מפדן ארם; ויחן, את פני העיר. ויבן את חלקת השדה (ל"ג, י"ח).

בחלקת שדה זו - מזרחה לשער העיר שכם, נמצא קבר יוסף, כמתואר בספר יהושע (כ"ד, ל"ב): ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם, בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה.

סרטבה

הזכרנו את 'הר סרטבה', ונסביר עליו בקצרה. סרטבה, ששמה היותר מדויק היא מצודת אלכסנדריון, היא מצודה צבאית שבנה המלך ינאי אלכסנדר החשמונאי, והינה הפסגה הגבוהה ביותר בגוש-ההררי בדרום מדבר שומרון, והוא מהווה גבול צפון-מערבי לערבות יריחו. פסגת ההר מתנשאת לגובה כולל של 650 מטר מעל לבקעת הירדן.

יש מהחוקרים שהעלו השערה הקושרת את שם ההר "סרטבא", למסענו, ורואים בשם זה רמז לצמד המילים "שר-צבא", הנזכרות בספר יהושע (פרק ה, י"ד), כשהמלאך בא ליהושע והוכיחו על ביטול התורה בעת המלחמה (ראה מסכת מגילה ג). כמובן שאיננו לוקחים אחריות על הצעה זו שפחות מסתברת במבט תורני, אך האמת שסרטבא מוזכרת במשנה במסכת ראש השנה כתחנה השנייה בשרשרת התחנות, בהן הודלקה משואה להעברת הידיעה על קידוש החודש בימי בית המקדש השני. תחנות אלו הוקמו על פסגות הרים בולטות, ואפשרו העברה מהירה של הודעות מירושלים לשאר חלקי הארץ ואף ליהודה בכל: "ומאין היו משיאין משואות? מהר המשחה לסרטבא, ומסרטבא לגרופינא, ומגרופינא לחורון, ומחורון לבית בלתי, ומבית בלתי לא זוז משם - אלא מוליך ומביא ומעלה ומוריד עד שהיה רואה כל הגולה לפניו כמדורת האש" (מסכת ראש השנה פרק ב, ד).

מעניין לציין, שבמפת מידבא שנערכה על פי ספרו של 'אוסביוס הנוצרי' בימי רבי אבהו, לפני 1650 שנה, ציירו וציינו פעמיים את הר גריזים והר עיבל. אחת סמוך לגלגל, ואחת במקומם - בשכם. וברור שלאיש זה היו מלומדים יהודים שסייעו לו בעריכת האונומסטיקון=מילון שמכיל את רוב השמות שבמקרא ותיאורם בימיו.

אם כך אפוא, נסכם את נקודת המסע שאנו עומדים בו כעת: לפי רבי אלעזר - המסע ביום הראשון שנכנסו לארץ ישראל לא היה ארוך מידי, והסתיים בסביבות 'בית חוגלה' שביקרנו בה, שם היתה תחנתם הראשונה בארץ - הגלגל. אך לפי הסתם משנה בסוטה, שזוהי דעת רבי יהודה, נעשו להם כמה ניסים באותו יום - והמסע שלנו בעקבות אותו יום עדיין בעיצומו, כאשר אנו מחפשים את המסלול המדויק שבו הלכו בני ישראל מגלגל עד להר גריזים והר עיבל.

לשם כך טיפסנו ועלינו ל'רכס הרובה', כדי להשקיף על "נחל תרצה" הוא העמק שלמרגלותינו, ולהבין, שכנראה זהו המסלול בו צעדו אבותינו בגיל וברבנה, ובמעשה נסים עצומים, ביום הראשון שכפות רגליהם דרכו בארץ ישראל...

נספר תחילה מה ראינו מההר - ואז נרד שוב אל הבקעה, ונעלה אל ההר שמולנו, משם נגיע לעיר שכם וההרים המקיפים אותה, הר גריזים והר עיבל.

תצפית ברכס הגבוה

אנו עומדים ברכס ההר הגבוה והנשימה נעתקת. כאן רואים בחוש את גדולת מעשי השם יתברך, עליהם שורר דוד המלך בזמירותיו: "יעלו הרים ירדו בקעות ... המשלח מעינים בנחלים בין הרים יהלכו ... משקה הרים מעלייתיו מפרי מעשיהו תשבע הארץ" (תהלים ק"ד, ח-ג).

העין איננה שבעה מהביט, אך אנו מוכרחים להתמקד, אילו נקודות ציון רואים כאן. ובכן, הנה ההסברים הקולחים מפיו של הרב קרלנשטיין:

פנינו למזרח - והנה נצפים הרי מואב (בדרום), והרי הגלעד (בצפון), ונחל יבוק, הוא הבקע שביניהם.

נסתובב לדרום-מזרח, ונראה את הרי מואב ממרחק, באזור שבו עברו את הירדן.

כאשר פנינו למערב - אנו רואים את הר כביר (צפונית-דרומי), וקרן סרטבה-אלכסנדריון (דרומית), הם הרי השומרון, וכפי שנרחיב בהמשך המסע.

למרגלותינו - אנו רואים מצד אחד את בקעת הירדן כולה מלאה תמרים, ומצד שני את נחל תרצה, גם היא עמק פורה באיזור שכם הנמצא כיום בבעלות ערבית.

ג, יז) "וְהָעֶרְבָה וְהִירְדֵּן וְגִבְלֵי מִכְנֶרֶת וְעַד יַם הָעֶרְבָה יָם הַמֶּלַח" וכך לשון הכתוב: "ערבות מואב" ו"ערבות ירחו". הרי שכל העמק נקרא "ים הערבה". בתחילת הסיור ראינו את "ערבות מואב", וכעת אנו נמצאים ב"ערבות ירחו". הרב בקרמן מוסיף נקודה נוספת שאינה קשורה לנושא הערבה: "מחלוקת הפוסקים לגבי הגבול הדרומי של ארץ ישראל מוכרת כמחלוקת לגבי "איזור הערבה" אך היא נוגעת לכל חלקה הדרומי של הארץ. אלא שבפועל החלק ההררי של הנגב, מדרום לנחל צין, הוא מדברי ובקושי קיימים שם ישובים, בכל השטח הגדול והעצום הזה אין כמעט ישובים חקלאיים. ואילו בחלק המישור שבמזרח - הוא שטח הערבה קיימים כמה וכמה ישובים חקלאיים. כך שהמחלוקת נוגעת למעשה בעיקר באיזור הערבה, ולכן הורגלו להגדיר את המחלוקת לגבי גבול הדרום כמחלוקת לגבי הערבה.

"כך שהחלוקה בין ה'ערבה הצפונית' ל'דרומית', היא חלוקה בשפה ההלכתית שבימינו בלבד, ומסמנת את הנקודות בהם נחלקו הפוסקים בגבולות ארץ ישראל. חבל הארץ שמדרום לקו הרוחב 30 נקרא "ערבה דרומית" והחלק שמצפון לקו 30 נקרא "ערבה צפונית".

סיכום ביניים - דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ

בשלב זה, הבה ונערוך סיכום ביניים של תחנות המסע עד כאן, ונבין מה הביא אותנו עד הלום.

א. בני ישראל חצו את הירדן ביום י' ניסן. ב. משם באו מיד לגלגל הסמוכה למעבר הירדן, שם הביאו את י"ב האבנים מהירדן, והקימו את המשכן למשך י"ד שנים של המלחמות וחלוקת הארץ. ג. לפי דעת רבי אלעזר, התקיים שם מעמד הברכה והקללה על הגבשושיות שנקראו בשם גריזים ועיבל. לפי דעת סתם משנה ורבי יהודה - אחרי שהקימו את האבנים, יצאו לדרך ארוכה של שישים מיל, עד הר גריזים ועיבל (נכון לקריאת שורות אלה עדיין לא הגענו אליהם במסע זה... א'ביסאלע סבלנות...).

כאשר מתצפית שערכנו מעל גבי רכס חרובה, נוכחנו לראות כי הדרך הנוחה ביותר ממעבר הירדן ועד להר גריזים ועיבל שבשכם, היא דרך בקעת יריחו, ומשם לנחל תרצה שמתחברת לשכם. מה שגורם להניח הצעה והשערה מסתברת שבדרך זו עברו בני ישראל ביוםם הראשון בארץ, בדרכם למעמד הגדול בהר עיבל וגריזים. הרב קרלנשטיין מטעים בהוכחה נוספת לקביעה שזו היא הדרך האמורה, מדברי רבי אליעזר המובאים בירושלמי שם בסוטה, שהתיאורים הרבים בפסוק, הם כללים להליכת הדרך, ובין הדברים דורש - "בערבה" - בערבה ילכו ולא בהרים, הרי שנצטוו ללכת בדרך הנוחה ביותר. כאן בתצפית זו אנו רואים שזו תוואי הדרך הנוחה ביותר, וכן ניתן לראות בכיור במפה טופוגרפית, שתצלום ממנה מצורף כאן לנוחותכם.

כפי שהזכרנו, יש המכנים דרך זו "דרך מבוא השמש", ולדעתם היתה דרך קדומה במסלול זריחת השמש, ממזרח למערב, מעבר הירדן לארץ ישראל, ומשמעות הביטוי "בוא השמש" היא שקיעת השמש, כי לשם השמש באה ושוקעת, ולכן הדרך נקראת דרך מבוא השמש משום

לעמקים שלמרגלותיו - אנו מתבוננים ומבחינים על העמק שחוצה את ארץ ישראל מהצפון ועד הדרום, כאשר מצידו המזרחי - הרי מואב (בדרום), והרי גלעד (בצפון), ומצידו המערבי - מדבר יהודה (בדרום) והרי שומרון (במרכז לכיוון הצפון), וכפי שעמדנו מקודם על העמק החוצה את ארץ ישראל. בשלב זה מנצל הרב אלחנן בקרמן את ההזדמנות לחדד את ההבנה בפשר המושג 'ערבה', ומסביר את ההבדל בין לשון התורה ללשון בני אדם במושג זה: "כפי שהסברנו, קיימת בקעה ארוכה במיוחד, המהלכת לכל אורכה של מדינת ישראל, מקרית שמונה ועד אילת. אני מדגיש "מדינת ישראל" ולא "ארץ ישראל", כי גבולות ארץ ישראל בהם נוהגים מצוות התלויות בארץ אינן נוהגות עד אילת, ולא כאן נזכיר את כל שיטות הפוסקים העוסקות בגבול הדרומי. והנה שימו לב שבלשון המקובלת בזמננו, "הערבה" היא כינוי רק לחלק הדרומי של השקע - מדרום לים המלח ועד אילת, ואף היא מחולקת בזמננו ל"ערבה צפונית" ו"ערבה דרומית", חלוקה שמקורה במחלוקת הפוסקים בזמננו מהו גבול ארץ ישראל. ואילו הבקעה שמצפון לים המלח ועד בית שאן נקראת "בקעת הירדן", ואינה מכונה בשם "ערבה".

אך בלשון התורה הדבר אינו נכון. ערבה בלשון הקודש היא "מישור", כפי שתרגם אונקלוס על הפסוק בדברים (א, א): "בערבה - במישור". והדברים מפורשים במסכת סוטה (דף ל"ג:): "היישב בערבה - והלא בין הרים וגבעות הן יושבין". ובהמשך הסוגיא: "בערבה - בערבה לכו ולא בהרים וגבעות".

כך שה'ערבה' היא למעשה חלק ממישור גדול מאוד, וליתר דיוק "עמק מישורי" הקיים ברצף בכל מזרחה של ארץ ישראל מצפון לדרום ממטולה ועד אילת. ה'ערבה' הוא השטח המישורי העובר לכל אורך הבקע, עד טבריה! גם ים המלח הוא חלק מהבקע - וכמובן שהוא חלק מהערבה, כפי שהוא נקרא בתורה "ים הערבה ים המלח" (דברים יג, יז ועוד הרבה מקומות), ויש מקומות בהם ים המלח נקרא רק "ים הערבה" (מלכים ב, יד כה). במקום זה הבקע עמוק יותר וכתוצאה מכך מצטברים שם המים המגיעים מהירדן ומנחלים ומעיינות נוספים ונוצר ים המלח. כיון שלים זה אין ניקוז, ורמת האידוי של המים גבוהה מאוד, מצטברת במים כמות גדולה מאוד של מלח (שכן רק המים מתאדים, ואילו המלח הקיים במים אינו מתאדה). ים המלח מסתיים כאשר העמק חוזר ונעשה גבוה יותר, אך עדיין מדובר בעמק.

מדרום לים המלח ממשיך הבקע עד מפרץ אילת. העמק ממשיך גם מדרום לגבולות מדינת ישראל עובר את מפרץ אילת, שכעומקו של ים אילת מהווה חלק מהבקע, ויורד לרוחבה של מזרח יבשת אפריקה.

כפי שהוסבר, בלשון המקרא שטח המישורי מכונה ערבה. אמנם בזמננו רגילים לקרא בשם "ערבה" רק לקטע העמק שבין ים המלח למפרץ אילת. ואילו לחלק העמק שמצפון לים המלח קוראים בשם "בקעה" (בקעת הירדן). בלשון התורה הדבר אינו כן, שהרי גם הבקעה שמצפון לים המלח נקראת בתורה "ערבה" כלשון הפסוק (דברים

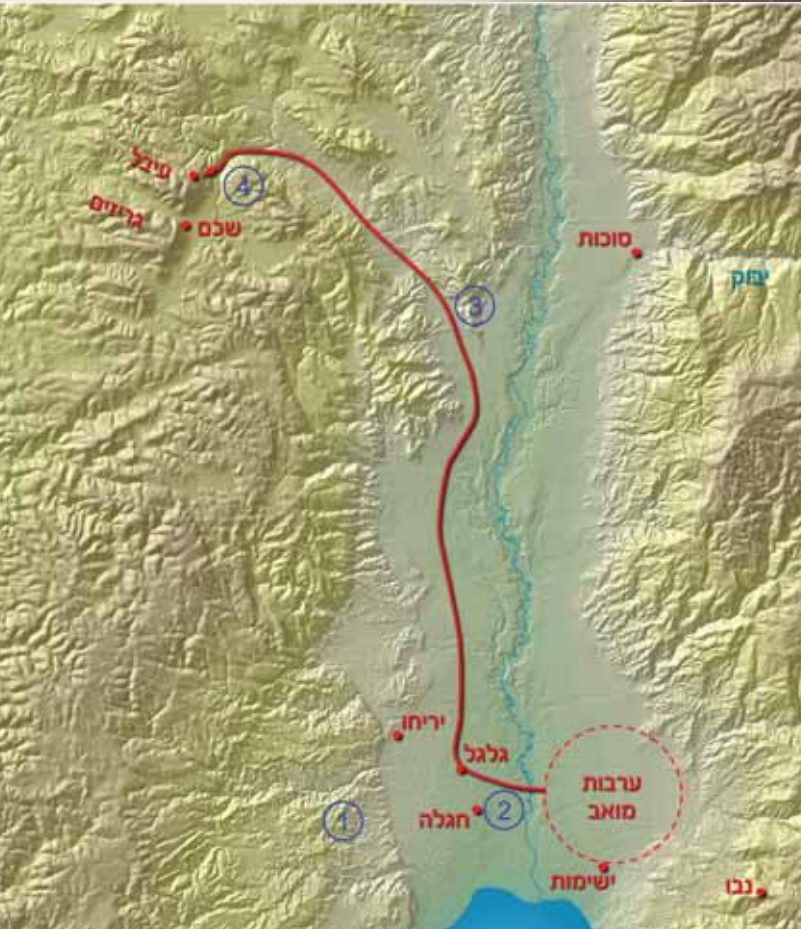
למעברות הירדן באזור גשר אדם של ימינו (תוואי כביש 57). ודרך ההר המקשרת בין ירושלים, שכם, עמק דותן וצפונה לעמק יזרעאל.

כבר בימי בית שני היו הכפרים שבעמק זה מקור לפירות משובחים, כמו פרי הרימון. וכך שנינו במסכת ערלה, לגבי "דבר שבמנין" שמחמת חשיבותו אינו בטל: "אמר רבי יודה, לא הוזכרו רימוני בדין וחצירי גבע אלא שיהו מתעשרין ודאי בכל מקום. ושאר כל הרימונין את דרכן להימנות, אלא רימוני בדין על ידי שהן חביבין דרכן להימנות, שאר כל הרימונין על ידי שאין חביבין אין דרכן להימנות" (ירושלמי פרק ג', הלכה ד). נקל לזהות את 'רימוני בדין', עם הפירות הגדלים ב'ואדי בידאן'.

דרך אגב, באותה משנה הוזכרו גם 'אגוזי פרך', כאשר לפי חלק מהמפרשים היינו 'אגוזים הנפרכים', אך יש מפרשים שהכוונה לאגוזים משובחים שמוצאם מהעיר 'פרך', הגדלים באיזור, ואכן אחד הכפרים בעמק הוא 'בית פוריק', המשמר את שם העיר פרך...

מהי "ערבה"?

במהלך הנסיעה, הטיפוסים להרי חרובה והר כביר, התצפיות

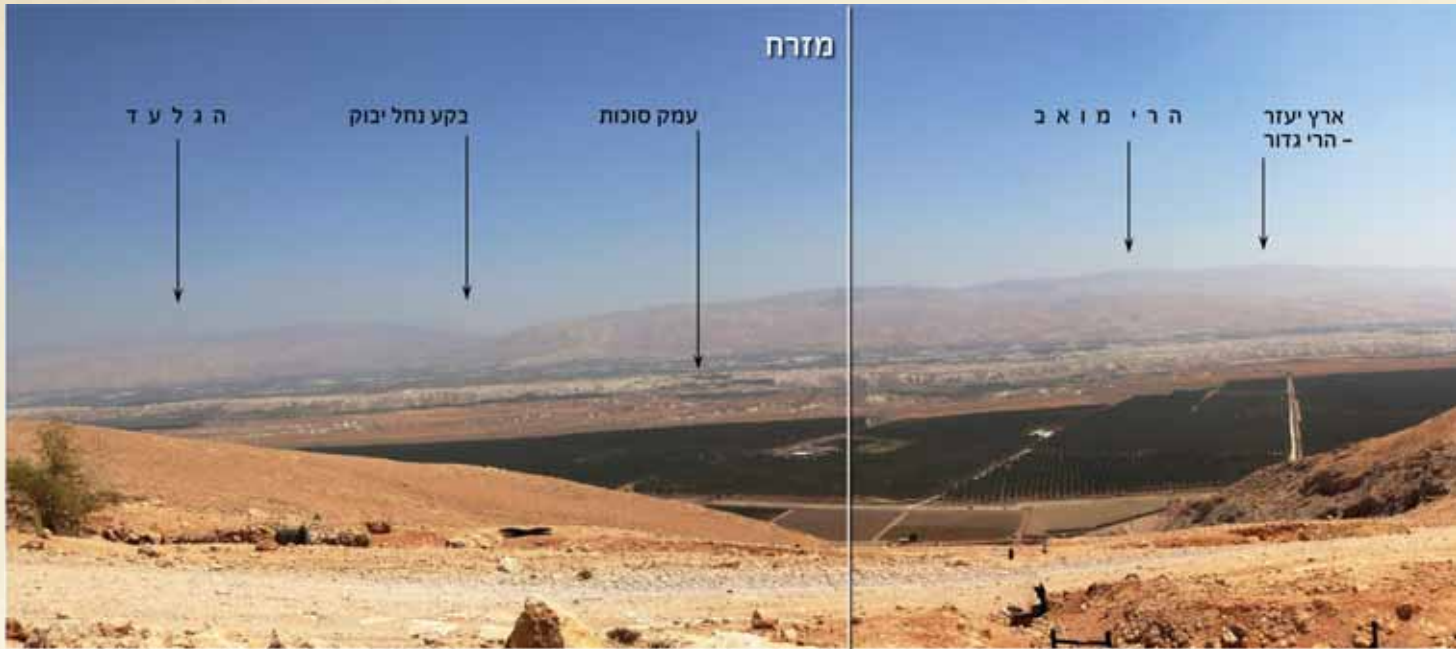

דרך מבוא השמש

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסע כניסת בני ישראל לארץ ישראל

תצפית למזרח ולדרום, אל בקע נחל יבוק, עמק סוכות, בקעת הירדן, מישור נחל תרצה. מ'בל אום חרובה

היות ושכם היא המקום הראשון אליו הגיע אברהם אבינו, אבי האומה הישראלית. שכם היא ראשית קניין נחלתו של יעקב בארץ, אשר בעת שובו מחרן רכש את חלקת השדה בשכם מיד בניו של חמור אבי שכם. בשכם אירע נס לבני יעקב אבינו שלא נרדפו על ידי עמי האזור לאחר שהכנו את אנשי העיר. בשכם צווה יעקב את בניו להסיר את אלילי הנכר שהיו ברשותם, וכך במקום הזה צווה יהושע את העם להסיר את אלילי הנכר מקרבם בעת כריתת הברית.

למעמד כריתת הברית שנערך מיד עם כניסתם לארץ המובטחת, הארץ הקדושה, ארץ אשר עיני ה' אלוךך בה, יש להסמך את דברי הרמב"ן בפרשת אחרי, שהארץ לבאר את מעלת בני ישראל בקיימם את המצוות ביושבם בארץ ישראל: "השם הנכבד הוא אלוקי האלוקים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו, וזהו שאמר (שמות יט, ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ... כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'". (רמב"ן ויקרא יח, כ"ה).

הברית והקמת המזבח

כבר בפרשת ראה, אומר להם משה רבנו ע"ה לישראל: "רָאָה אֲנִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה ... וְהָיָה כִּי יִבְיֹאֵף ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הָר גִּרְזִים וְאֶת הַקְּלָלָה עַל הָר עֵיבֵל. הֲלֹא הִמָּה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן דֶּרֶךְ מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנָעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּעֶרְבָה מִלִּל הַגִּלְגָּל אֲצֵל אֱלֹנֵי מֶרֶה" (דברים י"א, כו-ל).

בפרשת כי תבוא, חוזר משה רבינו ומזכיר על הברכה והקללה, אך כאן מובא תוספת לגבי המזבח, שם נמסרה ההוראה לבנות את המזבח, כולל הוראות בניה מדויקות.

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל הָעָם הָעַם לֵאמֹר ... וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבְרֻ אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְהִקְמַתָּ לָךְ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשָׁדַתְּ אֹתָם בְּשִׁיד. וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעֶבֶרךָ ... וְהָיָה בְּעֶבְרָכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תִּקְיִמוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִיָּה אִתְּכֶם הַיּוֹם בְּהָר עֵיבֵל וְשָׁדַתְּ אוֹתָם בְּשִׁיד. וּבְנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֶיךָ ... אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ וְהָעֵלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ. וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָׁם וְשִׁמַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיֵּטֵב" (דברים פרק כ"ז, א-ח).

מאות שנים בהם הרי השומרון היו שוממים, וזכו לקבל ברכת שמים מעל, כאשר הכרמים מניבים אשכולות ענבים מיוחדים, מהם מייצרים יינות משובחים הן ביקב המקומי, והן ביקבים אחרים שששים לרכוש את ענביהם העסיסיים.

הביקור בשומרון מותיר עלינו רשמי התרגשות עזים, בראותנו למול עינינו את התגשמות נבואתו של ירמיהו הנביא: "עוֹד אֲבִנְךָ וְנִבְנִית בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל ... עוֹד תִּטָּעִי בְּרָמִים בְּהָרֵי שְׁמֶרֶן, נָטְעוּ נְטָעִים וְחָלְלוּ" (ירמיהו לא, ג-ד).

אך ההפתעה הגדולה ביותר, ציפתה לנו במקום: מהמרפסת שעל גג היקב, צופים בבהירות לעבר הר גריזים ור עיבל, ואפילו הצלחנו לראות את חלקו העליון של המזבח שעשה יהושע על הר עיבל, כפי שתקראו בהמשך.

כריתת הברית בשכם

כפי שציינו כבר, המסע הנוכחי הולך בעקבות "סתם משנה" בסוטה, ודעתו של רבי יהודה, שכל האירועים האלו התרחשו ביומם הראשון בארץ: המעבר, הקמת האבנים בגלגל, ההליכה להר עיבל, הקמת המזבח וכריתת ברית, מעמד הברכה והקללה על הר גריזים ועיבל הסמוכים לשכם [יצוין שדעתו של רבי ישמעאל המובאת בירושלמי (ירושלמי סוטה פ"ז ה"ד), המעמד התקיים לאחר השנים בהם כבשו וחילקו את ארץ ישראל. ואכמ"ל].

למעשה נמצא שכל הכניסות של האבות ושל עם ישראל לארץ ישראל היו בדרך זו. המקום הראשון אליו הגיע אברהם אבינו בבואו מחרן לארץ ישראל היה שכם: "וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם בְּאֶרֶץ עַד מָקוֹם שָׁכֶם עַד אֵלּוֹן מוֹרָה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בְּאֶרֶץ" (בראשית, י"ב, ו). במסלול זה הלך גם יעקב אבינו בשובו מחרן, כפי שכבר ראינו את נחל יבוק, שכניסתו לארץ ישראל מתחברת מול נחל תרצה, משם נכנסים בעמק שבין ההרים, ובאים לכיוון העיר שכם, וכן נאמר: "וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְתָּה, וַיָּבֶן לוֹ בַּיִת וַיִּמְקְנֶהוּ עֹשֶׂה סִכָּת, עַל פֶּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם סִכּוֹת. וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֹם עִיר שָׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, בְּבֹאוֹ מִפְּדַן אֲרָם וַיִּתֵּן אֶת פְּנֵי הָעִיר" (בראשית, ל"ג, י"ז-י"ט). וכעת - גם כשנכנסו בני ישראל לארץ ישראל, בזמן יהושע בן נון, הם עברו בדרך מבוא השמש (ספר יהושע, פרק א', פסוק ד'), ככתוב בציווי לעיל, ובאו לכאן ביומם הראשון לכריתת הברית על קיום המצוות בארץ ישראל.

הרד"ק (פרק כ"ד, כ"ח-כ"ט) עומד על טעם הדבר שמיקום הברית היה דווקא בשכם,

שזאת דרך רוחבית ההולכת ממזרח למערב. אך הרב קרלנשטיין מחדד, שאין דרך מוכרת בשם זה, והדרך מוזכרת בתורה פעם אחת בלבד - כאן בענייננו, לתיאור הדרך בה יעלו ויבואו להר גריזים ועיבל, ואינה מוזכרת כדרך בארץ אלא דרך השמש בשמים, כשבכך הפסוק מתאר את המקום בו תיכרת הברית עם בני ישראל בהר גריזים ובהר עיבל לאחר שנכנסו לארץ - העומד במרכז הסיוור הנוכחי.

כעת אנו מבינים את שנאמר בפסוק: "וְהָיָה כִּי יִבְיֹאֵף ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הָר גִּרְזִים, וְאֶת הַקְּלָלָה עַל הָר עֵיבֵל. הֲלֹא הִמָּה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן, אַחֲרֵי דֶרֶךְ מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ, בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּעֶרְבָה מִלִּל הַגִּלְגָּל, אֲצֵל אֱלֹנֵי מֶרֶה" (פרק י"א, פסוקים כ"ט-ל').

תחנה חמישית:

יישוב אלון מורה

סיימנו את המסע בבקעת הירדן, והשקפנו על "נחל תרצה" מכיוון רכס חרובה. כעת אנו פונים לכיוון השומרון, ללמוד על המקום, ולנסות להגיע קרוב ככל האפשר להר גריזים ועיבל, להתחקות על המסלול אותו עשו בני ישראל ביומם הראשון בארץ ישראל.

בצומת כפר תפוח זכינו לקבלת פנים חמה ולבבית שאורגנה על ידי "מועצת השומרון", במיוחד לצוות המסע מטעם "המבשר-התורני", אשר דאגו לציין אותנו במיניבוס מוגן ירי, איתו יכולנו לסייר במקומות הרבים והחשובים, ומדריך אדיב וידען במיוחד בשם כתריאל בן-דוד, אשר הסבריו המרתקים משולבים בשורות שלפניכם, החל מתחנה זו במסע.

הדרך לכיוון אילון מורה הייתה בכביש החדש "כביש עוקף חווארה", כביש שנסלל לאחר דמים מרובים שנשפכו רח"ל בעיירת הרוצחים חווארה. כאשר עד לפני קרוב לשנתיים, הייתה זו הדרך היחידה להגיע לאילון מורה. כעת ברוך ה' נסלל הכביש ולא צריך לעבור בכפר המרצחים.

בדרכנו לאילון מורה, אנחנו חולפים על פני שערי העיר שכם. ומקיפים אותה. עד בואנו ליישוב אלון מורה.

כאלון מורה עצרנו להתרעננות ואגירת כוחות ביישוב "אלון מורה", שם אירחו אותנו במאור פנים ביקב המקומי "קב כביר" של ר' איתמר ווייס שיחי'. שמענו ממנו על הכרמים אותם נטע באמונה בהרי השומרון, אחרי

שימוש בחלק מהממצאים של האתר על מנת לייצר חצץ עבור הכביש.

תחנה שישית:

הר כביר

התחנה השישית והמסיימת את המסלול הייחודי שערכנו, התקיימה במרומי הר כביר, לשם עלינו לנקודת תצפית ייחודית המשקיפה על נוף מרהיב בהיקף של 360 מעלות.

הר כביר הוא 'בפסגה הצפונית מערבית, נמצאת תצפית נוף רחבה מהר חרמון בצפון, הר הגלבוע במזרח והרי גלעד. מסביב להר כביר נצפים הרי השומרון, ובדרום - מקרוב הר גריזים ובמרחק הרי בנימין. כאשר למעשה בהר כביר אנו צופים שוב על נחל תרצה, שהיא אולי "דרך מבוא השמש" אך הפעם מצידה הדרומי ועל כביש מיושב ולא על שטח הררי עם ג'יפ מקפץ.

נציין בקצרה את המקומות אותם ניתן לראות ממרומי הר כביר, נקודות תצפית החותמות את מסענו, על שלל החידושים המפתיעים שלמדנו היום, אותם השתדלנו להעלות על הכתב ולהעביר אליכם בריעה זו.

בצפון: מלבד הרי חרמון והגלבוע על "מעיינות עין בידאן", אשר ממנו יורדת בקעה פוריה לבקעת-הירדן. דרומית מעין בידאן ניכרים שרידיה של העיר תרצה, היא העיר האחרונה ברשימת שלושים ואחת הערים שנכבשו על ידי יהושע. וכן העיר טובאס - עיירה ערבית המשמרת בשמה את תבץ, מקום מותו של אבימלך, כפי שהכרנו והזכרנו כבר במהלך המסע.

במזרח: רכסי הרים בצפון-מזרח השומרון. בבקעת הירדן נראים היישובים היהודיים בקעות, רועי וחמרה - מצפון לכביש נחל תרצה. מעבר לבקעת הירדן בגלעד ניתן להבחין בנחל יבוק, אפיק הנחל הגדול החוצה את הרי הגלעד - אותו ראינו וזיהינו כמעבר אותו חצה יעקב אבינו בכניסתו לארץ.

בדרום: 'תל עורמה' המשמרת את שם העיר 'ארומה', חרבות עירו של אבימלך בן גדעון (שופטים ט', מא). הישוב כפר תפוח, יישוב קהילתי במרכז השומרון וכביש חוצה שומרון. קרוב יותר להר כביר נראים הכפרים הערבים: "חוארה", מוצאו של סנבלט שהתנכל לעולים

הוכחה נוספת לכך שמדובר במזבח זה, היות שהיה בנוי מאבנים לא מסותתות, על פי המצווה בתורה: "וְאִם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי, לֹא תִבְנֶה אֹתָהּ גִּיזִית: כִּי תִרְבֶּךָ הַנֶּפֶת עָלֶיהָ, וְתִחַלְלָהּ" (שמות כ, כ"א). וכן נאמר מפורשות בפרשיית בניית המזבח בהר עיבל עצמו: "וּבְנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹקֶיךָ מִזְבֵּחַ אֲבָנִים לֹא תִבְנֶה עָלֶיהָם בְּרִזָּל. אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹקֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַה' אֱלֹקֶיךָ" (דברים כ"ז, ה-ו). ולהבדיל בין הקודש והטמא: מִזְבְּחוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁהִתְגַּלּוּ בְּנוֹיִים אֲבָנִים מִסֹּתוֹת.

אל מרומי המזבח עולים ב"כֶּבֶשׂ" ולא במדרגות. לפי הציור: "ולא תעלה במעלות על מזבח" (שמות כ, כג). ואכן נמצא כאן 'כבש ראשי', שעלה למלוא גובה הבמה, (באורך 7.5 מטר ורחבו 1.2 מטר), ואליה היה צמוד כבש "משני", נמוך יותר, שעלה רק עד ה"סובב". הסובב הוא מעין מדרגה רחבה המקיפה את המבנה המרכזי משלשה צדדים וגמוכה ממנו. רוחב המדרגה כמטר אחד והיא נמוכה מהמבנה המרכזי במטר אחד. הסובב מהווה המשך של קירות החצרות הפנימיות.

בדיקה יסודית של שרידי בעלי החיים, העלה כי מדובר בבהמות טהורות, זכרים בני שנה - המין והגיל הנדרשים להקרבה על פי התורה [באתר נמצאו גם עצמות יחמור הכשר לאכילה אך לא להקרבה, אלא שעצמות אלו נמצאו רק במילוי המזבח עצמו, אך יש הטוענים שהיה מותר להקריב חיות טהורות בבמה, או שהחיות נשחטו לאכילה במקום ולא להקרבה, וההיגיון הפשוט ששחטוהו כדי לאכול את בשר הקדשים על השובע].

בנוסף, המבנה נמצא גנוז באדמה ולא הרוס, מה שמוכיח עוד את היותו מקום קדוש, ולכן גנוזוהו באבנים, ולא נתצוהו. במסגרת סינון העפר שנשארו מהחפירות, התגלתה לפני כמה שנים לוחית עופרת זעירה ומקופלת. יש חוקרים הטוענים כי הם פענחו כתובת החרוטה על ובתוך הלוחית בכתב עברי קדום, וכי הכתובת מכילה את המילה "ארור" מספר פעמים וארבע מילים נוספות, ביניהם נמצאה מילה אחת פעמיים הנושאת את השם 'יהו', ולטענתם הוא נגזר משם השם. להערכתם, מדובר בקמע משיירי אותה תקופה, אם ממעמד הברכות והקללות, או קמע שנכתב על ידי אחד הכהנים שהתגורר באזור.

במהלך השנים האחרונות הרסה הרשות הפלסטינית חלק מהמתחם לטובת סלילת כביש לשכם, ואף עשתה

בעת - במסענו - אנו נוסעים בעקבות מקום כריתת הברית, שם ערכו את המעמד תוך הקרבת הקרבנות על המזבח בהר עיבל, וכתיבת המצוות עליו.

התגלית

המזבח אותו אנו רואים מ"אלון מורה", התגלה לפני 40 שנה באתר ארכיאולוגי בשיפולים הצפוניים של הר עיבל, על ידי קבוצת חוקרים בראשותו של ארכיאולוג בשם פרופ' אדם זרטל. באתר התגלה תל אבנים קטנות גבוה במיוחד, וכשנחשף גל האבנים נגלה במלא הדרו מזבח גדול ורחב מאבני גוויל לא מסותתות בעל כבש רחב, שלא נותן מקום לספיקות, ועל פי ממצאים שנמצאו באתר, בהם אפר עצמות בעלי חיים הכשרים להקרבה, לפנינו המזבח שהקים יהושע מיד עם כניסתו לארץ עוד קודם למעמד הברכה והקללה.

בשורות הבאות, נציג מתוך המחקרים בענין, שזכו גם להכרה על ידי תלמידי חכמים בעלי שם שחקרו את הענין גם ממבט תורני הלכתי, כמו הגאון רבי זלמן מנחם קורן שליט"א (במאמריו בספר "חיים ביהודה", ובקובץ "מעלין בקודש" י"ט).

באתר זוהה קיר מקיף של המתחם, אורכו של המתחם כ-230 מטר ורחבו בין 100 ל-25 מטר וכיוונו הכללי צפון מערב - דרום מזרח. בחלקו הצפון מערבי של המתחם זוהה מתחם פנימי קטן יותר, שבמרכז חלקו הדרומי נמצאה ערימת אבנים בקוטר 30 מטר וגובה 4 מטר. בשטח המתחם, וערימת האבנים, היו זרועים שברי חרסים שזוהו כמתאימים לתקופת יהושע. האתר זוהה כחד שכבת" - היינו שאין בו כל ממצא אחר המעיד על מגורים במקום, ומיקומו יוצא דופן בהיותו המבנה היחיד והחריג בהר.

בשלב הראשון של החפירה, "קולפה" גל האבנים הקטנות ומתחתיה התגלה מבנה בגודל 9 על 7 מטר, אליו צמודות שתי חצרות אבן, מרוצפות, המופרדות על ידי קיר משופע (כבש) שעלה אל ראש המבנה. כל המבנה והקירות היו בנויים אבני גוויל. המבנה התנשא לגובה של כ-4 מטרים, ורוצף באבני גוויל. לא התגלה פתח כניסה למבנה, מה שמוכיח שלא היה למגורים או שימוש בחלל הפנימי. מילוי המבנה היה עשוי שכבות של אבן ואפר. שכבת האפר הייתה בעובי של כ-1.5 מטר אפר נקי, שכלל בתוכו כמויות גדולה של אפר עצמות.

בני ישראל פנו דרך מבוא השמש ממזרח למערב, עלו מנחל תרצה לכיוון שכם, הגיעו תחילה למורדות הר עיבל ובנו את המזבח, ואחר כך הלכו לשתי ההרים למעמד הברכות והקללות. הרי גריזים ועיבל והמזבח

גוש הררי גדול המתנשא ממזרח לשכם, מעל ערוצו הגדול של 'ואדי פריעה', הוא נחל תרצה. התצפית מהר כביר

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסע כניסת בני ישראל לארץ ישראל

שניתן לקבוע בוודאות מוחלטת, שהדרך עברה בנחל תרצה, וכפי שסקרנו בפניכם את תוואי הדרך, וזאת מכח העובדה שהיא הדרך הנוחה ביותר העולה מבקעת הירדן לשכם, וכפי שלמדנו שהציווי היה ללכת: בערבה לכו - ולא בהר. ואילו בשביל להגיע אל עמק המכמתת נאלצים לטפס בעליה ההרית מיותרת.. נקודה נוספת שיש לציין היא שבמעבר דרך נחל תרצה קיים נחל מים משמעותי מאוד המלווה את הצועדים לכל אורך המסע.

עסקר ותל בלטה

בצפון המכמתת מצויה "בקעת עין סוכר" - לימים מחנה הפליטים "עסכר" שראינו מהר כביר. בזכות פוריותה, נזכרה בקעת עין סוכר כמקום שממנו הביאו את התבואה למנחת העומר בבית המקדש כאשר לא נמצאו שעורים במקום קרוב יותר לירושלים. עליה נכתב במשנה מסכת מנחות: "מצוות העומר, לבוא מן הקרוב; לא ביכר הקרוב לירושלים, מביאין אותו מכל מקום. מעשה שבא מגינות צריפין, ושתי הלחם מבקעת עין סוכר (מנחות י, ע"ב). למרות שהאזור היה בשליטת השומרונים שהיו עוינים לישראל, לא נמנעו מלהביא את התבואה לקציר העומר מבקעת עין סוכר.

כאן אנו נזכרים ברכות יעקב ליוסף, שם נאמר: "ברכות שמים מעל" (בראשית מ"ט, כ"ה). ואמרו חז"ל "זו אוזכרת שבבעל - שדה בעל מבורכת" (מדרש רבה, בראשית שם).

פוריותה של הבקעה נובעת מנתונייה הגאוגרפיים: קרקע סחף פוריה, טמפרטורה נוחה, ומשקעים רבים. מיקומה של בקעת עין סוכר במדרון הדרומי של הר כביר הגדיל את חשיפת השדות שבה לקרינת השמש.

כיום העיר 'עסכר' היא אזור תעשייה ופרבר מגורים של העיר שכם, בצפונה נמצא מחנה הפליטים עסכר, ואין בה כמעט שטחים חקלאיים. ובאמת שכך היה בכל איזור השומרון, כאשר ההרים היו בשליטה פלסטינאית, הם שתלו כאן רק עצי זית, ואילו המתישבים היהודיים זכו לסייעתא דשמיא, ונטעו בה כרמים המפיקים ענבים משובחים.

במעבר שבין עמק המכמתת לעמק סוכר, למרגלות הר גריזים והר עיבל, נמצא 'תל-באלטה', בו נמצאו שרידי העיר הקדומה של שכם. מדרום לתל העתיק נמצא מחנה הפליטים באלטה. נציין השערה מתקבלת על הדעת, שהשם 'בלטה' נובע מסמיכותו ל"אלוני מורה", שהרי ידוע שמם של אגוזי עצי האלון 'בְּלוֹט', ומכאן נגזר שם המקום שבשולי אלוני מורה, כאותם פירות אגוזים הנושרים מתחת העץ.

ולשיטתו, לשון הפסוק יעמדו על הר גריזים היא בסמוך להר. וכן משמע בספר יהושע (פרק ח, ל"ג) שם נראה כי גם שאר השבטים עמדו בגיא ונפנו אל עבר ההרים בעת הברכות והקללות.

ששה שבטים עלו לראש הר גריזים, וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלויים והארון עומדים למטה באמצע. הכהנים מקיפין את הארון, והלויים את הכהנים, וכל ישראל מכאן ומכאן. שנאמר: וכל ישראל וזקניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון וגו'. הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה: 'ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה'. ואלו ואלו עונין 'אמן'. הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: 'ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה' ואלו ואלו עונין 'אמן'. עד שגמרו את הברכות והקללות. ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר 'באר היטב'. ונטלו את האבנים.

בסיום המעמד קרא יהושע באוזני העם את דברי הברכה והקללה הכתובות בתורה. חלק מהמפרשים מבארים שהכוונה לפרשת הברכות והתוכחה שבסוף כי תבא (רד"ק ומלבי"ם ח, לד). לאחר כריתת הברית, כתב יהושע את תוכן דברי הברית על ספר. יש אומרים שכוונת הכתוב היא שבמעמד זה כתב יהושע את שמות הפסוקים האחרונים של התורה, שבהם מתואר מותו של משה, אותם נסיים בימים הקרובים בשמחת תורה ושמני עצרת. ויש אומרים שהכוונה לכתיבת פרשיית 'ערי המקלט' בספר יהושע (מחלוקת רבי יהודה ורבי נחמיה, מסכת מכות דף י"א).

בסיום מעמד נורא ההוד, חזרו לתחנה הראשונה בגלגל, ולנו במקומם.

עמק המכמתת

עם סיום, נמקד רגע מבט ל"עמק המכמתת" הנצפה מכאן. הוא עמק פורה מדרום לעיר שכם. זהו עמק מישורי צר וארוך, שגובהו כ-500 מטרים מעל פני הים.

המכמתת נזכר בספר יהושע כגבול בין נחלת שבט אפרים ונחלת שבט מנשה. וכך כתוב: "וַיְהִי גְבוּל מְנַשֶּׁה, מֵאֲשֶׁר, הַמִּכְמֶתֶת, אֲשֶׁר עַל פְּנֵי שָׁכֶם. וְהַלְךְ הַגְּבוּל אֶל הַיַּמִּין, אֶל יִשְׂבִּי עֵין תַּפּוּחַ (יהושע י"ז, ז).

כאן התפתח שיח ער בין הרב קרלנשטיין והרב בקרמן, שמא 'דרך מבוא השמש' מעבר הירדן לשכם, עברה דרך עמק המכמתת ולא דרך נחל תרצה. דרך זו מובילה הישר מן הבקעה להר גריזים בשונה ממסלול נחל תרצה שמחייב הקפה קטנה מצפון. אך הרב קרלנשטיין עומד בתוקף על כך

מבבל בראשות עזרא ונחמיה (נחמיה ב'), וכמובן ראינו את הר גריזים. למרגלות הר גריזים צפינו בשני מחנות פליטים גדולים "בלטה" ו"עסקר". ביניהם הייתה נראית כיפתו של קבר יוסף. מעליו התל הקדום של שכם "תל בלטה", ומאחרי העיר שכם בבקעה שבין הר גריזים לבין הר עיבל.

במערב: נראים הרי השומרון, כאשר ביום בהיר, עם ראות טובה, אפשר לצפות מכאן עד לשפלת החוף. והעיקר: מכאן רואים היטב את הר עיבל - ומזבח יהושע שנראה ומבצבץ בדרומו, ובהמשך, פסגת ההר הסמוך להר גריזים. על הרים אלו התקיים מעמד הברכה והקללה.

מעמד הברכה והקללה

בנקודת תצפית זו, אנו שומעים מהרב קרלנשטיין את ההסבר המפורט על סדר היום, בהתאם לתוואי הדרך שעמדנו עליו לאורך כל המסלול:

בני ישראל פנו דרך מבוא השמש ממזרח למערב, ועלו מנחל תרצה לכיוון שכם, הגיעו תחילה למורדות הר עיבל ובנו את המזבח, ואחר כך הלכו לשתי ההרים למעמד הברכות והקללות. ואכן כך מופיע סדר ההתרחשויות בספר יהושע: "אז יבנה יהושע מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבֵל. כְּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּפָתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא הָיָה עֲלֵיהֶן כִּרְזֵל, וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַה' וַיִּזְבְּחוּ שְׁלָמִים. וַיִּכְתֹּב שָׁם עַל הָאֲבָנִים אֶת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב לְפָנָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכָל יִשְׂרָאֵל וְזָקְנָיו וְשֹׁטְרֵים וְשֹׁפְטֵי עַמִּים מִזֶּה וּמִזֶּה לָּאָרוֹן נִגְדּוּ הַכֹּהֲנִים הָלֹוִים נִשְׁאִי אֲרוֹן בְּרִית ה' כִּגְר פְּאֻרָּח חָצִיו אֶל מוֹל הַר גְּרִיזִים וְהַחֲצִיִּי אֶל מוֹל הַר עֵיבֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד ה' לְבָרֵךְ אֶת הָעָם יִשְׂרָאֵל בְּרֹאשֹׁנָה. וְאַחֲרָיו כָּן קָרָא אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַפְּרָכָה וְהַקְלָלָה כְּכֹל הַכְּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה". (יהושע פרק ח, ל-לד).

כעת לא נותר לנו, אלא לצייר בעיני רוחנו את המעמד הכביר שהתקיים בערבו של היום הראשון בארץ ישראל, את שאגות עניית האמן שבקעו ועלו מהעמק במעמד כביר זה, והדי הקול הנרגשים שהתגלגלו בין ההרים אליהם אנו עומדים כעת.

שבטי ישראל בעת המעמד

בדברי חז"ל מצינו מספר דעות כאשר לחלוקת השבטים ומיקומם: האם כל השבטים עמדו על ההרים כחלוקה שבתורה וכל שבט לוי למטה (סוטה פרק ז משנה ה), או שגם שבט לוי עמדו על ההר, למעט זקני כהונה ולויה (דעת רבי אליעזר בן יעקב שם), או הכהנים והלויים הראויים לשרת (דעת רבי יאשיה), או הכהנים כולם (דעת רבי שמעון, בירושלמי). ואילו רבי סוכר שכל השבטים עמדו בגיא שבין ההרים,

מגלות לגילוי

תיאור מרתק על קורות מסעם של קולומבוס ומגורשי ספרד לאמריקה
פסיעות ואבני דרך בעקבות המסע שחקק זרועות עולם והביא לגילוי ארץ מקלט עבור גולי ספרד הדווים

בספרד - הימים של טרום הגירוש.

והימים ימי 'תור הזהב'

יהדות ספרד נחשבת מן הפזורות העתיקות ביותר וראשית ייסודה עוד בטרם ימיו של שלמה המלך, כאשר את העיר ואם טולידו, הקימו, על פי המסורת, גולי יהודה ומשפחת אברבנאל הספרדית שנמנית על צאצאיו של דוד המלך, לאחר שהגיעו לספרד לאחר חורבן הבית הראשון.

למשך שנים רבות נמשך בה תור זהב של פריחה ושגשוג באין מפריע, עם זאת בחלוף השנים המצב הלך והשתנה, אט אט החלו הנוצרים להקשות ידם על היהודים, האינקוויזיציה החלה מתעללת ביהודים, ורדיפות והשפלות הפכו מחוזה שכית. בשנת רנ"ב הדברים הגיעו לנקודת שבירה עם נחיתתה של הגזירה הנוראה על העם היהודי - גזירת 'גירוש ספרד'. על פי הגזירה ניתנו שלושה חודשים ליהודי ספרד

נמל פלוס שבספרד. ז' באב רנ"ב. עשרות ספינות רעועות עוגנות באותה שעה בנמל; סדוקות, קלופות צבע, קרועות מפרשים, ותורניהן נטולות דגלים. ברציף הסמוך להם, על יד חביות רום הפוכות בין רסקי בקבוקי שיכר, מכונסת לה בחצי גורן אספסוף מפוקפק של ימאים ומלחים מכל הסוגים והמינים ובהם גם כאלו שידם כבר לא צבתה במשוט והגה ספינה מזה שנים רבות - איש לא מהין לוותר על ההזדמנות הנדירה שנקרתה ובאה בדמות הגירוש הגדול של יהודי ספרד.

כמו עדת תנינים משחרת לטרפה, ממתנים המלחים בצפייה דרוכה למגורשים הרבים שעתידיים להיפלט אליהם בעדרים עדרים מעומק היבשת הספרדית. לא רוח טהרה ממרום היא זו שגורמת להם להמתין למגורשים, גם לא שיקולים הומאניים או חמלה. באותה העת, ניצב למול עיניהם רק דבר אחד: הכסף והמצלצלים מהם יאלצו היהודים להיפרד עבור ה"זכות" להצטרף עמם להפלגת הבריחה מארצם זורעת האימה - ספרד.

לא הרחק משם וליתר דיוק ברציף הסמוך, כמו בפלגטה אחרת, נצפות להן שלש אוניות הדורות וחטובות, ריח טרי של צבע עוד נודף מהם, והכל בהם אומר כבוד: מפרשיהן זוהרות, תורניהם משוחים בשמן, ודגל מלכותי מתנוסס מעליהן בגאווה.

על סיפונם צוות מגוון של ספנים, נווטים, ומלחים מצוידים מכף רגל ועד ראש. ארשת הרפתקנות ניבטת בין עיניהם, גאווה מכסה את פניהם, ותחושת סיפוק עצומה מציפה אותם - עומדים הם לשוט אל איי הודו ארץ הפלאים, להביא משם אוצרות תרשיש שימלאו את קופת האוצר המדולדלת של פרידננד ואיזבלה מלכי ספרד.

ממעל להם בראש הסיפון ניצב לו איש מוזר ופלאי - כריסטופר קולומבוס שמ. מצחו חורש קמטים וכולו אחוז שרעפים, משקיף הוא על הרציף הסמוך ודוק של עצב מכסה את פניו; מגורשים יהודיים בלויי סחבות עולים בצעדים כושלים לספינות רעועות, הוא סוקר אותם במבטו שוב ושוב והבעות פניו האילמים כמו מספרות את הסיפור כולו: לבו יוצא אליהם אל אחיו היהודים, לו רק היה יכול היה עושה כל שלא ידיו כדי לחלץ אותם מהגורל המר אליו מועידה אותם המציאות, אבל גם הוא מבין כי בשעה זו מוטב לו שיאחז בפלך השתיקה ויעשה את שהטילה עליו בית המלוכה - לצאת ולחפש משאבי טבע וזהב אי שם בארץ הודו הרחוקה.

וכך, שעות מספר לאחר שנטו להם צלילי ערב הפליגו אלה כמו גם אלה אל הבלתי נודע, רק יושב בשמיים שחק וידע שמכאן עתידה לצמוח התרופה למכה האנושה שניחתה על יהדות ספרד, שמסע זה שיצא לדרכו בתשעה באב רנ"ב הוא שיפתח תקופה חדשה בתולדות האנושות ויכון ארץ מקלט ליהודים הנרדפים וחסרי המנוח.

בכתבה הבאה נסקור אפוא בהרחבה את סיפורן האייקוני והמרתק של שתי המסעות הללו; מגורשי ספרד מחד וכריסטופר קולומבוס מאידך. מסעות שונים ליעדים שונים אך מאוחדים וכרוכים זה בזה בקשר גורדי כל ימחה של רוח יהודית איתנה ואהבת ישראל יוקדת.

ואולם לפני הכל ולכל נקדים את המאוחר, נפתח תחילה עם קצת רקע מקדים על אודות הימים ההם

בקרבנו מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד מכל מדינות המלך אל אשר היה שמה הרוח ללכת ילכו."

האוכלוסייה הנוצרית הייתה משוכנעת כי היהודים כולם יעדיפו להמיר דתם כדי שיוכלו להישאר בבתיהם עם רכושם הרב, מה רבה הייתה השתאותם בראותם את המוני בית ישראל יוצאים בקומה זקופה מארץ שישבו בה קרוב לאלף וחמש מאות שנה.

יציאה בקומה זקופה

חכמי ישראל מנהיגי המגורשים בקשו לעודד את רוח המגורשים והורו להם לצאת בשירה ומתוך מבט קדימה, בתקווה כי מתוך הרעה תצמח טובה משמים ואולי מתוך הודאה על כך שלא התפתו להמיר את דתם. וכפי שהדברים מתוארים בספר התודעה: "קבוצות קבוצות יצאו הגולים לדרכם... ואע"פ שימים אלה היו ימי אבל ובכיה לדורות על בית המקדש שנשרף ואסורים הימים האלה בשירה ובזמרה, אף על פי כן

שתי מסעות הפליגו באותו יום מהנמל, מגורשי ספרד דוויים וסחופים מחד וכריסטופר קולומבוס מגלה אמריקה מאידך. נמל פלוס בספרד

הורו חכמי הדור הוראת שעה שכל היוצאים - מקהלה של מנגנים בכלי שיר תצא עמם, והמנגנים יצאו בראש הגולים וינגנו בכליהם לעודד רוח העם ולהפיח בהם תקווה ובטחון באלוקיהם שלא יעזבם ולא ישכחם לעולם, וכדי לתת שבח והודיה לבוראם על שעמדו בנסיון ולא מסרו עצמם לשמד ועתה זכו לקדש השם בצאתם מספרד."

"כהגה ביד המלח"

מי מתוכם שהתגוררו על רצועת החוף נעו בהמוניהם לעבר הים, לרגע נדמו הם לבני ישראל היוצאים ממצרים כשפניהם מוסבות לים סוף, וכפי שמתאר זאת ברוב צבע הסדר אליהו זוטא: "ויסעו הקהילות השוכנות קרובות לים ספרד ויחנו על חוף הים וימצאו שם ספינות מזומנות מהן גדולות ומהן קטנות, כי בהשמע דבר הגירוש באו הספינות מד' כנפות הארץ

הגירוש - "בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארצות ספרד"

לא פחות משלש מאות אלף יהודים יצאו לגלות ופתחו בצעידה מפרכת בדרך תחתיתם ארוכה ומייסרת - דרך תלאות איומה וקשה שהייתה מלווה ברדיפות והשפלות, שבי ורעב לצד מחלות ומגפות.

וכפי שמתאר האברבנאל בהקדמתו לספר מלכים "יילכו בלא כח שלש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי

יילכו בלא כוח שלוש מאות אלף רגלי: מסעם הסוער רצוף הסבל והייסורים של מגורשי ספרד | כהגה ביד המלח: ההימלטות ההמונית דרך הים, והקברניטים שעשו דין לעצמם | מקדים רפואה למכה: היוזמה של קולומבוס, והתמיכה היהודית הנחרצת | חמה לנרתיקה: ההברקה של קולומבוס שהניסה את הילידים שצרו על מחנהו | "ארץ ארץ": הקריאה והתגלית שהפיחה טללי תחיה בכל תפוצות העם היהודי | העולם היהודי החדש: סיפור עלייתה ושקיעתה של הקהילה היהודית הראשונה באמריקה

את העיר הקימו גולי יהודה ומשפחת אברבנאל הספרדית שנמנית על צאצאיו של דוד המלך. העיר טולדו

לישא את היהודים מהם נטעו אל ארץ ישמעאל אירן ואלג'יר. ולחוף אירן הלכו אניות רבות לאלפים ורעבות".

ההימלטות דרך הים הייתה ברירת המחדל היחידה עבור אותם גולים, והם נאלצו להפקיד את חייהם כ'הגה ביד המלח' בידי הקברניט המפוקפק כשהם תלויים מעתה בגחמותיו המשתנות, כך ארע לא אחת שעם הגעתם לארץ היעד נדהמו המגורשים לגלות שהם נידונו לחיי עבדות לאחר שהקברניט עשה דין לעצמו ופשוט מכר אותם לעבדות תמורת דמים מרובים אותם שלשל לכיסו הפרטי. במקרים גרועים יותר, מאס בהם הקברניט בשלב מוקדם עוד יותר ופשוט נטש אותם לגורלם באי שומם - מותיר אותם תלויים לתנאי הטבע שלא ממש האירו פנים.

האברבנאל מתנה על כך בכאב: "ומצאום צרות רבות ורעות השוד והשבר והרעב והדבר, ומהם שמו בים דרך ונתיבה במים עזים וגם יד ה' הייתה בם להוהם ולאבדם, כי רבים לעבדים ולשפחות נמכרו בכל גלילות הגוים ורבים טובעו בים צללו כעופרת במים אדירים וגם מהם באו באש ובמים כי נשרפו האוניות ותבער בם אש ה'.

טוב מותנו ביד ה'

לא די להם לספרדים בגירוש עצמו והם מוסיפים להתעלל במגורשים גם בעודם על הספינות. פקודה מועברת אל כל ערי הנמל במדינה לבל יהיו לספק למגורשים האומללים אוכל ושתיה רק בתמורה להמרת דתם, וכפי שמעיד רבי יהודה חייט ממגורשי ספרד בהקדמה לספרו מנחת יהודה: "נסענו אני וביתי עם מאתיים וחמישים נפשות בספינה ובשום מקום לא היו מקבלים אותנו סורו טמא קראו למו והלכנו נעים ונדים בים ארבעה חדשים בלחם צר ובמים לחץ והוליכתו לעיר מאלקא מלגה הגדולה אשר בספרד... ושם גזרו שלא ינתן לנו לחם ומים ולא שום צידה וזה נמשך חמשה ימים

"ובאותם ימים היו באים אל הספינה שופטי העיר הכמרים והיו אומרים עד מתי מאנת לענות מפני, השפיעו עליהם להמיר דתם". היו מי שלא יכלו לפיתוי: "וביום אחד יצאו מן הכלל קרוב למאה נפשות בי לא יכלו לעמוד בניסיון

ההוא". ומאידך היה קומץ שבחר למסור נפש על קידוש השם: "ונשארנו מעט מהרבה ואמרנו טוב מותנו ביד ה' ואז מתה אשתי התמימה ע"ה ברעב ובצמא".

וזרח השמש ובא השמש

באותה העת, לצד תהומות היגון והסבל, ובעוד אורה ושמש של יהדות ספרד שוקע ונעלם בשקיעת עולמים, זהרורי אורה החלו מתנוצצים ממרומי תורניהם של שלוש ספינות עלומות ששייטו להם בים תכול ואינסופי אי שם בקצה העולם.

במסעם זה עתידים יושבי הספינות - שהיו למעשה חברי משלחת מחקר בראשות החוקר כריסטופר קולומבוס - לחקור ואף לגלות את דבר קיומו של ה'עולם החדש' שיקרא לימים יבשת אמריקה. ביד ההשגחה ובעיתוי מופלא ומתוזמן הגיחה לעולם היבשת החדשה כאילו הייתה בריה חדשה שנבראה במיוחד לשמש מקום מפלט וקרקע מוצקה עבור אותם מגורשים אומללים ומוכי אסון, להנחיל עליה את כף רגלם המגודדת מהתלאות הרבות. עולם חדש שיאמץ אותם בחום לאחר שהופרשו ונפלטו בעל כורחם מהעולם הישן.

כמה מפליא הוא הדבר כי שנת ה'רנ"ב, השנה בה גורשו יהודי ספרד מארצם, היא גם השנה שבה גילה קולומבוס את יבשת אמריקה. שהתשועה של גילוי יבשת אמריקה נרקמה ונטוותה באותם סמטאות ורחובות בהם נטוו המהלכים האפלים לגירוש והשמדת יהדות ספרד, שבאותו נמל, מרחק מטרים ספורים מספינות המגורשים שהפליגו אל ארץ גזירה הפליגו גם ספינותיו של קולומבוס אל ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות.

ה'אדמה הנוצרת' שהצמיחה את היבשת החדשה

התבוננות מעמיקה בהשתלשלות העניינים מעלה כי לא רק סינתזה של זמנים איחדה בין שני המאורעות הללו, אלא גם קשר ממש. לשם כך עלינו ללמוד ולהבין תחילה את הרקע שקדם למסעו של קולומבוס, ועל כך בקטע הבא: השליטה בספרד התחלקה למעשה בין שני

בעלי שליטה; האחד היו הכמרים בכנסייה שהוסמכו על ידי הממלכה לשלוט על המון העם שבשדות ולאכוף ביד רמה את נאמנותם הדתית, והשנייה; הממלכה עצמה ששלטה בעיקר על הבכירים והאוישים רמי הדרג.

אופייה הדתי פונדמנטליסטי של הכנסייה הביא אותה לנהל - באמצעות זרועותיה השונים ובעיקר האינקוויזיציה - ציד מכשפות נטול רחמים כנגד היהודים. הכנסייה שרצה בכמרים דלי דעת שלא ראו למול עיניהם דבר מלבד שנאת יהודים מפעפעת, ואלו עוללו ליהודים ככל העולה על רוחם.

לעומתם, השרים הבכירים ורמי הדרג חסו כאמור תחת סמכותה המשפטית של הממלכה עצמה שביכרה מטבע הדברים את השיקולים הכלכליים על פני אלו הדתיים, משכך בחרה להעלים עין במפגיע מעובדת יהדותם של הבכירים שתרמו לה רבות בניסיונם המקצועי רב השנים, מציאות זו יצרה למעשה את הפרדוקס האבסורדי הבא: בה בעת שברחובות נערכו ביהודים מעמדי שריפה ו'אוטו דה פה' (= מעשה האמונה - מוקד האש עליו העלו את היהודים) המוניים, פרחו לה באין מפריע בין כותלי הממלכה קליקה של אנוסים יהודים רמי דרג ובעלי השפעה.

למרות קשריהם המקצועיים של האנוסים היהודים הבכירים עם המלך והמלכה, הם לרגע לא שגו באשליות אופטימיות לפיהן יחוסו עליהם המלך והמלכה ביום פקודה, היה ברור לכל כי בבוא היום הגדול בוא תינתן פקודת הגירוש לא ינכה חלקם מזה -איום הגירוש ריחף מעליהם כמו מעל כל יהודי

כשהאדמה מתחת לרגליהם בוערת וגזירת הגירוש כובשת מעליהם כקורת בית הבד, חיפשו אפוא היועצים פתרון מהיר, במובן זה השמועה על תפיסת עולמו של קולומבוס בדבר קיומה של יבשת חדשה ועלומה אי שם, הייתה עבורם כמו משב רוח מרענן לנפשם העייפה והלחוצה, ובעוד המלך והמלכה בעיקר זקפו גבות ופיהקו בעייפות למול הצעתו הטורדנית של קולומבוס, הם נכנסו לפעולה מיידית וחשו לתמוך בכל דרך במסקנותיו של קולומבוס, הם דחקו את בית המלוכה להעניק תמיכה ומימון למסעו ונימקו זאת בדבר התועלת הכלכלית העצומה שיכולה לצמוח מהמסע למדינת ספרד באם יגלו באי מרבצי זהב וכסף ומשאבי טבע. וכך בדיעבד גזירת הגירוש היא זו שהיוותה למעשה את הכר הפורה והמאפשר להתממשותו של המסע.

תמיכה יהודית קריטית

בטרם נתאר את קורות מסעו של קולומבוס מן הראוי להקדים ולהסביר תחילה מה היא התזה שעמדה מאחורי תפיסתו של קולומבוס: באותה תקופה נסיעה דרך הים להודו ולמזרח אסיה כרוכה הייתה בהקפתה של כל יבשת אפריקה, במוחו של קולומבוס עלה אפוא רעיון לקצר את ההגעה לאסיה באופן שהספינות יעברו דרך האוקיינוס האטלנטי.

את מסקנתו על דבר קיומה של יבשת עלומה גדושה במשאבי טבע נדירים שיתף קולומבוס

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסע מגורשי ספרד וקולומבוס לאמריקה

תחילה עם מלך פורטוגל אולם הוא שילח אותו בידיים ריקות, כיוון שכך פנה למלכי אנגליה וצרפת אך גם הם דחוהו,

בשנת ה'רמ"ה הופיע לראשונה בארמונם של פרידננד ואיזאבלה מלכי ספרד, אך גם הם לא נענו לו וקולומבוס יצא מהם סר וזועף. כעבור שנה הופיע קולומבוס שוב בארמונם של פרידננד ואיזאבלה אולם לשווא.

באחד הניסיונות, כאשר יצא מארמון המלוכה פגש את לואיס דה סנטאנחל ואת גבריאל סנצ'ס - שני יהודים אנוסים ששימשו כיועצי המלך והמלכה, וסיפר להם את סיפורו. במוחם של לואיס דה סנטאנחל וגבריאל סנצ'ס נדלקה נורה "מי יודע אולי מכך תצמח תשועה לאחינו האנוסים" חשבו לעצמם, שמא אם ייווצר נתיב קצר יותר ונוח לארצות אחרות יוכלו האנוסים להימלט לארצות אלו ושם יוכלו לחזור ולקיים בגלוי את התורה והמצוות".

חיש מהר סרו שני היועצים למלך ולמלכה פנו אליהם והחלו לדבר על ליבם, הם הסבירו כי בעקבות מסעו של קולומבוס תבוא תועלת רבה לספרד, זאת מכיוון שניתן יהיה להביא זהב מהארצות הללו ולמלא ולהעשיר את אוצר המלוכה שהתרוקן.

לאחר שיחות שכנוע רבות נעתרו המלך והמלכה, אך כיוון שאוצר המלוכה היה מרוקן ומדולל לא היה להם כסף לממן מסע כה יקר, בעקבות זאת החליטו לואיס די סנטאנחל וגבריאל סנצ'ס שהיו עשירים גדולים להלוות לאוצר המלוכה מהונם הפרטי את הכסף הדרוש למסע, ואולם גם אוצרותיהם הרבים לא הספיקו כדי לממן את מלוא הסכום הדרוש.

על כן פנו השניים לרבי יצחק אברבנאל שהיה שר האוצר והיה אף הוא עשיר, משהבין שעשויה לצמוח תשועה לעם ישראל מכך נאות מייד לתת את ידו ואף הוא הלווה את כספו לאוצר המלוכה.

וכעת לאחר שהשיג את המימון הדרוש חשב קולומבוס שהוטרדו כל המכשולים בפני מסעו המיוחל, מה רבה הייתה אכזבתו כאשר התחוור לו כי באמצעי הניווט הפרימיטיביים שהיו קיימים באותה העת לא יוכל לנווט מסע כה ארוך.

גם כאן צמחה לו ישועה על ידי יהודי, כאשר ביום מן בימים נודע לו על חכם יהודי בשם רבי אברהם זכות זצ"ל שמתגורר בעיר סלמנקה שבקסטיליה הספרדית, חכם זה היה מגדולי האסטרונומים והוא אף פיתח את ה"אצטרובל" - מכשיר למדידת זווית הכוכבים המאפשר לספנים לנווט את דרכם בלב ים. כן ערך לווחות אסטרונומיים בעזרתם קבע את מועדיהם של ליקויי החמה והלבנה.

קולומבוס פנה אליו וביקשו שילמדו את תורת הלוחות שפיתח, כן ביקש שילמדו הכיצד להשתמש במכשיר האצטרובל שהוא ייצר, רבי אברהם זכות נענה לבקשתו והחל ללמדו בלוחות האסטרונומיים כדי שיסייעו לו במסעו, הוא גם הראה לו כנראה כמה ספרים באסטרונומיה ובמיוחד זה של רבי אברהם אבן עזרא.

על תרומתו המכרעת של רבי אברהם זכות לקיום המסע, אנו למדים מהיסטוריון בן תקופתו שכותב בספרו 'תולדות הודו' כי לפני שציווה המלך מנואל לצאת לגילוי הודו, "הזמין אליו את היהודי זכות שהיה אסטרונום גדול, דיבר איתו בסוד ושאל אותו אם ייעץ לו להיכנס לעובי הקורה ואם בכלל אפשר לבצע את הדבר... והוא הוסיף שלא יעשה דבר בלי עצתו".

ההפלגה

בתום משא ומתן ממושך ולאחר שהשיג קולומבוס את מבוקשיו, אושרה תוכנית המסע על ידי המלך פרידיננד והמלכה איזבלה מלכי ספרד, באישור רשמי שניתן בשלהי חודש אייר.

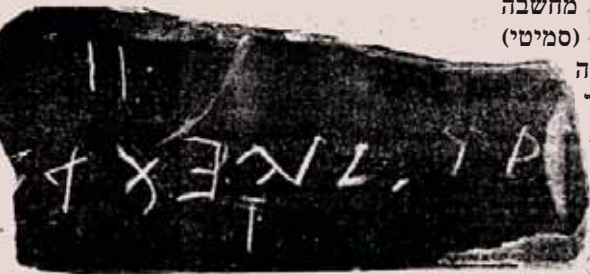
בתשעה באב שנת ה'רנ"ב באשמורת האחרונה של הלילה הפליגו שלושת הספינות; סי מריה, פינטה, ונינה לדרך, על סיפונן היו יהודים רבים שהועלו על הספינה

האם התגוררו יהודים באמריקה קודם לגילוי של קולומבוס?

יהודה" וזה עשוי לרמז על כמה אפשרויות מפתיעות ביותר.

השערה אפשרית של החוקרים מעלה שלמקום זה הגיעו גולים יהודיים שהוגלו לאחר חורבן ירושלים, והאבן היא למעשה חלק ממצבה עליה רשמו "בעד יהודה". כמו כן ישנה גם אפשרות אחרת, שהאבן הזאת הועברה לשם ממקומות אחרים ביבשת אמריקה, והיא נדדה לשם יחד עם יהודים נודדים.

כך או כך יש כאן חידה גדולה וסנסציונית שפותחת פתח להשערות רבות ומגוונות, ושאת פתרונה ההחלטי לא נדע כנראה לעולם.

האבן הנדירה ועליה הכיתוב "בעד יהודה"

ה'בשורה הגדולה' על דבר גילוי מקום מפלט ליהודים לאותם יועצים יהודיים, עוד בטרם טרח לעדכן את המלך אודות ה'בשורה הקטנה' של גילוי היבשת הפורייה והעשירה במשאבי טבע.

הילידים תקפו עם שחר

מסעו של קולומבוס בתוך יבשת אמריקה היה ארוך וממושך וכלל תחנות ועצירות רבים. באחת התחנות הגיע קולומבוס לאי עלום מול יבשת אמריקה, השעה הייתה כבר שעת אחרי הצהרים מאוחרת וקולומבוס הורה לאנשיו לרדת לאי ולהתארגן למנוחת לילה. איש מהם לא שיער שברגעים אלו ממש מכינים להם ילידי האי מארב קטלני ומשומן היטב - הילידים הסתתרו מאחורי עצים והתחבאו בפנים האי, שם תפסו עמדות תצפית ותקיפה לקראת רגע ההסתערות

עם אור ראשון יצאה המתקפה הרועשת לדרכה, הילידים התקיפו את מחנהו ההמום של קולומבוס שכמובן מיהר להעיר מיד את כל האנשים, אך זה כבר היה מאוחר מדי ועד מהרה הם הוקפו על ידי הילידים. הילידים החזיקו בידיהם גרזינים וקלשונים ועמדו לתקוף בהם את מחנהו של קולומבוס. כל ניסיון הידברות לא צלח ותנועותיהם של ילידי האי הלכו והפכו עילגים ומאיימים יותר ויותר

החמה ששבה אל נרתיקה

לפתע הבליחה במוחו של קולומבוס הברקה, הוא נזכר שאתמול בעיינו בלוחות של האסטרונום היהודי רבי אברהם זכות ראה כי כתוב בהם שלמחרת בשעה השלישית עתיד להיות ליקוי חמה שיימשך למשך שעותיים.

במוחו עלה רעיון, הוא פנה למנהיג הילידים ובתנועות ידיים הודיע לו כי באם יאונה להם על ידו כל רע אזי יכבה להם מחר את השמש. המנהיג פנה לאנשיו והעביר להם את דברי לבן העור והציע לאנשיו להמתין עד מחר ולראות היעמדו דבריו אם לאו, "בינתיים" הורה להם, "הציבו שמירה חזקה והדוקה סביב מחנהו של קולומבוס".

השחר של יום המחרת עלה על האי, כל בני השבט התעוררו ופנו לצפות בשמש, עברה שעה ודבר לא ארע, המנהיג רמז לקולומבוס בתנועות ידיים שדבריו אינם מתקיימים, אבל קולומבוס לא נבהל והסביר לו

לפני מאה וארבעים שנה בשנת 1885 גילו חוקרי ה'מכון ההיסטורי- אמריקאי על שם סמיטה' באחד המקומות הנידחים של מדינת טנסי בארצות הברית, אבן מצבה עם אותיות מוזרות שאיש לא ידע לפענח אותן בשום אופן, פרופסורים ובלשנים מכל הסוגים ישבו על המדוכה ולבסוף השאירו אותה כחידה ללא פתרון.

בשנת תשל"א נתקל באבן - שנשתמרה באותה העת במוזיאון לאומנות במדינת ג'ורג'יה - פרופסור בשם ג'וזף מאהן. שלא בכוונה הפך הפרופסור את האבן והעמידה על ראשה, ואז נתעוררה בו איזו מחשבה שמא האותיות מרמזות על כתב שמי (סמיטי) עתיק, הוא הלך להתייעץ עם מומחה נודע לשפות שמיות הפרופסור היהודי ד"ר סיירוס גורדון והלה גילה במהרה שזהו אכן כתב עברי עתיק שהשתמשו בו בארץ ישראל בתקופת חורבן הבית השני לערך. האותיות כפי שהן מופיעות על האבן מרכיבות את המילים: "בעד

שעה קלה לפני ההפלגה, ככל הנראה לאחר שהעדיפו את סיכוני המסע על פני בלהות האינקוויזיציה.

"אחרי גרשכם את כל היהודים ממלכותיכם פקד עלי רום הודכם כי אסע להודו" כך כתב כריסטופר קולומבוס איש הפלאים במכתבו הראשון מהספינה אל מלך ספרד, האם שתל כאן קולומבוס רמז על דבר יהדותו בכריכתו יחד של שני מאורעות אלו?, בהמשך הוא אף מציין את שנאת המלך לעובדי מוחמד והוא מדלג באופן מפליא על השנאה שרווחה באותם ימים ליהודים "ומעלתכם כאיובי כת מוחמד וכל עבודת אליליה ובפירותיה החליטו לשלוח אותי לאזורים האמורים של הודו",

ההיה קולומבוס יהודי אם לאו? - שאלה עלומה ופתוחה שספק אם נדע את תשובתה, אולם אם נרצה נוכל להיותלות בטובים בתחום הלא הם שונאי ישראל ובחוש המפותח שיש להם בנושא, וכפי שכותב ההיסטוריון הכללי זומבארט שהיה נאצי מפורסם: ”עצם גילוי אמריקה קשור ביהודים באורח אינטימי להפליא, כאילו לא היה קולומבוס והאחרים אלא מנהלים מטעם היהודים”.

"ארץ ארץ"

לאחר הפלגה של יותר מאלפיים פרסאות בים שבהם לא נראתה להם פיסת ארץ באופק, פשתה תחושת מימור בין המלחים ורוח נכאים אחזה בהם, קולומבוס לא אמר נואש והתאמץ בכל האמצעים האפשריים לשכך את רוחם הסוערת של אנשיו, מאמציו אלו לא נמשכו זמן רב שכן באורח פלא כבר למחרת הגיע הגילוי הגדול והמיוחל, וכפי שהדברים מתוארים בספר העתיק "תולדות היהודים באמריקא":

”בערב יום העשתי עשר לחודש אוקטובר אחרי תפלת הערב אימץ קולומבוס את ליבות אנשיו בדברים טובים וגנידים ויעוררם לתור בעיניהם על הים ולראות אם נשקפה להם איזו ארץ ממרחקים - פרידננד המלך הבטיח עשרת אלפים טיירות לאיש אשר יראה ארץ לראשונה וקולומבוס הוסיף על הפרס הזה גם בגד של משי. בבוקר יום המחרת, השכם מאד, נשמעה מעל ספון אנייתו של קולומבוס פינטה, הקריאה הגדולה 'ארץ ארץ'”.

את הדיווח הראשון על תגליותיו לא שלח קולומבוס למלכה אלא לסנטאנחל ידידו. את הדיווח השני שלח לגבריאל סנשו הגזבר הכללי של הממלכות שגם הוא הגיע ממשפחה שכמה מבניה הועלו על המוקד.

גם כאן נשזרת ההשערה בדבר יהדותו של קולומבוס כאשר החוקרים משערים שהקדים לבשר תחילה את

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסע
מגורשי ספרד
וקולומבוס
לאמריקה

האמונה - מוקד האש עליו העלו את היהודים)
הראשון ביבשת אמריקה נערך במכסיקו בשנת
של"ד כמעט מאה שנה מאז גילוי היבשת, כאשר
שמונים אנוסים עלו על המוקד, משם התפשטו
מוקדי האש לעוד ערים באמריקה הספרדית.

הקהילה היהודית הראשונה באמריקה

בשנת ש"צ כמאה וארבעים שנה מגילוי
היבשת, לאחר מלחמה ממושכת בין מדינת
הולנד לאימפריה הפורטוגלית הצליחה הולנד
באמצעות צי של שבעים אוניות קרב לכבוש
את מחוז פרנמבוקו שבצפון ברזיל לאחר
שהשתלטה על עיר הבירה אולינדה, ומעתה
יכלו אפוא האנוסים מספרד לנשום לרווחה.
החוק ההולנדי שחל על המקום הולנדים
אפשר קיום של חיים יהודיים באופן חופשי,
והאנוסים הסירו את המסווה מעל פניהם וחזרו
לחיות חיי תורה ומצוות רגילים. מנייני תפילה
החלו מתקיימים בריש גלי ובאין מפריע, ויותר
ויותר אנוסים הצהירו על דבר יהדותם בלי פחד.
קהילת 'צור ישראל' בעיר רפיסי הייתה
הקהילה היהודית הראשונה שהוקמה במקום,
מה שגם הכניס אותה לדפי ההיסטוריה כקהילה
החלוצה ביבשת אמריקה.

הקהילה זכתה לפריחה חסרת תקדים ומתוך
פנקסי הקהילה שהשתמרו עד ימינו אנו למדים
שהיה בה את כל המעטפת הנצרכת עבור קהילה
בישראל ובתוך כך; ישיבה, תלמוד תורה, רמ"ם,
ושוחטים ובודקים.

במפות הולנדיות עתיקות שנמצאו מצויינים
אתרים ומקומות כמו: "רחוב היהודים", "כיכר
היהודים", "מבצר היהודים" ואפילו "בית
הקברות היהודי".

לימים אף הובא במיוחד מאמסטרדם הר"י
אבוהב - רבי יצחק אבוהב, לכהן פאר כרב
הקהילה מה שהיווה ציון דרך נוסף בהתפתחותה
היהודית של היבשת.

בהיותו רק הקהילה פנה רבי יצחק לעורר את
לב האנוסים לחזור בתשובה, ופעל רבות למען
שיבתם את חיק היהדות.

הפריחה שנגדעה באיבה

בשנת ת"ה כמאה וחמישים שנה מגילוי היבשת,
פרץ מרד מזויין של הפורטוגלים המקומיים כנגד
הממשל ההולנדי המקומי.

העיר רפיסי ובהם הקהילה היהודית היו בעין
הסערה, ומצור כבד הוטל על העיר. אימי השלטון
הפורטוגלי באמצעות האינקוויזיציה עוד היו
צרובים היטב בבשר החי, ובכתביו של רבי יצחק
אבוהב (כתבי הר"י אבוהב) אף נמצא: "וידוי
ותפילה אשר תיקנתי אותם להתפלל בעת צרה בבא
עלינו מלך פורטוגאל והקב"ה מצילנו מידם".

כעבור תשע שנים בשנת תי"ד גברו הכוחות
הפורטוגלים וכבשו את ברזיל מיד ההולנדים,
בכתב הכניעה של ממשלת הולנד נכלל סעיף
שמעגן את עזיבתם של יהודי רפיסי את ברזיל
ללא הפרעה.

תוך שלושה חודשים היהודים מכרו את
כל נכסיהם, ובלב כואב ודואב עזבו את עירם
האהובה כאשר רובם הפליגו - יחד עם רבם
הר"י אבוהב - חזרה לאמסטרדם.

בכך למעשה הקיץ הקץ על הקהילה
היהודית הראשונה ביבשת אמריקה, תם פרקה
של קהילה מפוארת שהצליחה בתוך זמן קצר
ובגבורה עילאית לעמוד על רגליה לאחר
הגירוש הנורא מספרד.

בעיתוי מופלא הגיחה לעולם היבשת החדשה כאילו הייתה בריה חדשה שנבראה במיוחד לשמש מקום
מפלט עבור המגורשים האומללים. שחזור ספינתו של קולומבוס, סנטה מריה

העולם כולו, אך יותר מכל היא הפיחה חיים
במגורשי ספרד, עבורם הקריאה "ארץ ארץ"
לא השתמעה לשתי פנים - הם אכן חיפשו בכל
מאדם ארץ שתסכים לקבל אותם

לאחר גילוי של יבשת אמריקה בשנות הר"נ,
נשלטה היבשת על ידי האימפריה הפורטוגלית
שהייתה למעשה מעושי דברה של הממלכה
הספרדית. אך למרות כן אלפי אנוסים מספרד
שאף כונו בשם "הנוצרים החדשים" קבעו את
מושבם במושבות ברזיל שבדרום אמריקה
שנתפסו בעיניהם כמקום נוח ליהודים לקבוע
בו את מגוריהם בעיקר בשל העובדה שאחיותה
של האינקוויזיציה במקום הייתה רופפת למדי
מה שאפשר קיום של חיים יהודיים בהיחבא.

אט אט ובצל העובדה שלא התקיימה במקום
כל פעילות יהודית ציבורית לרבות בתי כנסת
ותלמודי תורה, הלכה ונחלשה זהותם היהודים
של האנוסים עד כדי פריקת עול ה' ירחם.

עם חלוף השנים הגיעה ידה הארוכה של
האינקוויזיציה גם לדרום אמריקה, והיא החלה
לאחוז בלפיתת הצבת שלה את האנוסים,
שליחי האינקוויזיציה ביצעו אחריהם מעקבים
מדוקדקים בניסיון לאתר אצלם סממנים
יהודיים.

סיפורי גבורה ומסירות נפש החלו מתרחשים
גם ביבשת החדשה. ה"אוטו דה פה" (= מעשה

בתנועות אצבעות כי האירוע עתיד להתרחש רק
מהשעה השלישית, וכי עליו להתאזר בסבלנות
לשעה היעודה.

ואכן, בשעה השלישית - לתדהמתם העצומה
של הילידים - הלכה השמש ונעלמה, בתחילה
חלק קטן ממנה ואחר כך חלק גדול יותר, חלק
ועוד חלק עד כי רובה נעלם - השמיים החלו
לקבל גוון כהה וכחול, והיום הלך והחשיך.

הילידים המבוהלים נתקפו בבהלה ובפאניקה
והחלו לצווח ולצרוח בחרדה, המנהיג שעמד
שם חיוור כסיד על רקע היום המחשיך, נפל
לרגלי קולומבוס וביקש את סליחתו בעודו
מבטיח שלא יאונה להם כל רע, קולומבוס קיבל
את סליחתו, והנה פלא: כעבור שעה קלה יצאה
חמה מנרתיקה כאילו לא היה דבר לתדהמתם
המתמשכת של הילידים...

וכך, הודות לחישוביו ולוחותיו של רבי
אברהם זכות ניצלו קולומבוס ואנשיו מגורל
של מוות בטוח שציפה לו על ידי הילידים.

ההתיישבות היהודית באמריקה

הקריאה האלמותית "ארץ ארץ" שנשמעה
מעל סיפונה של האונייה "פינטה" ריגשה את

בתשעה באב שנת ה'רנ"ב באשמורת האחרונה של הלילה הפליגו שלושת הספינות לדרך כשעל סיפונן
יהודים רבים. המפה ששימשה את קולומבוס בהפלגתו

גלות החרש והמסגר

"אשרי מי שמקבל את פני הצדיקים הגולים בסבר פנים יפות לתמכם ולעזרם" * יריעת ייסורים של אהבה * צדיקים וקדושי עליון שגלו ממקום למקום ועבדו את קונם בדבקות כאשר הרחיקו נדוד

בהתלהבות גדולה, וכשראו אנשי העיר שהם צדיקים גדולים אזי הלכו תיכף נכבדי העיר לקבץ עבורם נדבה הגונה, ואכן הצליחו לקבץ סכום גדול, וכאשר הם הביאו את הסכום ונתנו לצדיקים לקח הרבי ר' זושא את המעות, ספר אותן ואמר כי חסר עוד ארבעה מטבעות 'גדולים'...

תחילה היה הדבר הזה לפלא בעיני הנכבדים, עד שבתוך כך נזכר אחד מהם שהוא שהיה אצל גביר אחד לקבל ממנו נדבתו ונתן להם ארבע מטבעות גדולים ולא רצה לקבל ממנו ואמר להם הרבי זושא כי עליהם להביא את אותן ארבע המטבעות החסרות.

הדברים היו לפלא גדול, והם מיהרו להביא את המטבעות. לאחר מכן אמר להם הרבי ר' זושא: תדעו ידידיי שהצדיקים יודעים בכל מקום בואם כמה מעות הם יקבלו במקום ההוא, כי הם שומעים את ההכרזה מהשמים כמה יקבלו, וכל זמן שעדיין לא הצטבר מלוא הסכום יודעים הם שעליהם עדיין להיות כאן.

מסופר על כ"ק מרן האדמו"ר מטאלנא זצוק"ל, שהיה נכדו של הרה"ק רבי זושא זי"ע, שהתבטא פעם על עצמו בצחות ברוב ענוותנותו כי יש הבדל בינו לבין זקנו זי"ע: 'זקני וכל הצדיקים הראשונים היו יודעים לפני שהגיעו לעיר מה הסכום שהם יקבלו בעיר זו, ואילו אני איני יודע מתחילה אלא רק בצאתי מהעיר אני יודע כמה קיבלתי...'.

כאשר שמע זאת הגה"ח ר' נטע ציינויירט זצ"ל, ראה את הקהל שוחק לשמע ה'בדיחותא' כביכול... נענה ואמר: שוטים אתם! אינכם מבינים את עומק דבריו של הרבי מטאלנא. כוונתו לומר, כי ישנם אנשים שלאחר שהם מסיימים את מלאכת איסוף הכסף בעיר זו, הם סופרים את הסכום וגונחים על רוע מזלם שהיו יכולים להרוויח יותר, בעודם מצרים על שלא השתדלו מספיק מול גביר פלוני או אלמוני... לא כן הוא - הצדיק מטאלנא - לאחר שהוא יוצא מהעיר, הוא סופר את הכסף מתוך לב שמח ורגוע, בידעו נאמנה כי זהו בדיוק מלוא הסכום שהוכרו עליו בשמים שירוויח בעיר זו, ולא היה יכול להשיג אף פרוטה אחת יותר בשום השתדלות שבועולם.

הצדיקים בגלות שנחאיי

בדורות האחרונים היו צדיקים שגלו מעל אדמתם בעל כורחם, בעיתות של צרה ומצוקה. ביניהם היה כ"ק מרן האדמו"ר רבי שמעון שלום מאמשינוב זצ"ל שגלה לשנחאי יחד עם בנו כ"ק מרן האדמו"ר רבי ירחמיאל יהודה מאיר זצ"ל.

הרה"ח רבי דוד מנדלבוים שליט"א בספרו 'אור פני משה' לזכר אביו הגה"ח המפורסם רבי משה מנדלבוים זצ"ל, מתאר את פעולות הקודש של הרבי באותם ימי גלות ומצוקה:

"חורף ת"ש. קלגסי היטלר ימ"ש כבשו את פולין. אחד אחד מתקבצים עשרות תלמידי ישיבת חכמי לובלין לוויילנה, הנמצאת תחת שלטון הליטאים ומחליטים לייסד שם את יח"ל... [-ישיבת חכמי לובלין], משום מה, לא הסכימו לזה כמה מהעסקנים שפעלו אז ויחיד היה הרבי מאמשינוב שהתייצב לצדנו, ולא

תיאור נוגע ללב סיפר גם סבא קדישא הרה"ק מרוזין זי"ע על הרבי ר' זושא זי"ע שכאשר היה בגלות, הוא בא פעם למלון לחמם מעט את עצמותיו הקפואות כהכנה לתפלת מעריב, ואחרי תפלת מעריב כשבא חצות לילה התחיל הרבי ר' זושא לומר תיקון חצות, והבעל הבית שכב בחדרו וצעק שיניח לו לישון אך הוא לא שמע כלום עד שקם הבעל הבית ודחף אותו לחוץ ושם כיסה הרבי ר' זושא את עצמו באופן של עגלה... [כתבי ר' יאשע שו"ב]

אצל סופרי העיתים מתוארים הדברים כך: שני האחים הקדושים הרה"ק רבי אלימלך ואחיו הרה"ק רבי זישא זי"ע קודם שנתגלו הלכו ביחד בגלות במלבושים פשוטים שלא יכיר שום אדם בהם שהם צדיקי עולם, אלא כשני יהודים פשוטים המהלכים מעיר לעיר לקבץ נדבות.

כך הם הלכו מעיר לעיר עד שבאו סמוך לגבול של מדינת פרייסין, שם הודיעו להם מן השמים שכעת הגיע העת שיתגלו בעולם, אזי הם הלכו לעיר אחת גדולה, וכשבאו לעיר נשא הרבי אלימלך דרשה בגודל חריפות ובקיאות ואחיו הרבי ר' זושא אמר תהילים

הריקוד שלא יישכח

אם בסוכות עסקינן, נצטט גם את התיאור על מה שהיה בשמחת בית השואבה, כאשר תלמידי יח"ד יחד עם תלמידי ליובאוויטש, היו מסובין בסוכה המשותפת. אלו עסוקים במאמרי חסידות, ואלו בסיפורי צדיקים ואמרות חסידיות, אלו ואלו פוצחים בשיר פיהם...

והנה לפתע מגיע בחור עם בשורה בפיו, כי האמשינאווער בא... ואכן חלף רגע והנה דמותו האצילית של הרבי נראית בפתח הסוכה. הרבי מתנייב בראש השולחן מתחיל לזמר ניגוני וורקא מרגשים, מספר סיפורים, וכך עוברת שעה ועוד שעה ואז קם הרבי ומסמן בידו כי ברצונו לרקוד לכבוד יום טוב...

מיד הידיים משתלכות אחת בשנייה, וגם הצדיק בין המרקדים. פניו משולהבים, השטריימל שמוט על הצד, ורוקד כמו בחור צעיר... כאשר הוא כבר אינו צעיר כלל, בהיותו אז בן למעלה מששים שנה.

והנה פתאום הרבי עוצר ונעמד. הושלך הס. כולם פונים אליו והוא עומד בדביקותו כמה רגעים, וכך בלי לפתוח את עיניו הקדושות, פותח ואומר: אבי ז"ל היה רגיל לומר בשמחת בית השואבה, על מאמר חז"ל: "חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים באבוקות האור שבידיהם" - הכוונה, כי בשמחת בית השואבה שעליה נאמר "משם היו שואבים רוח הקודש" - כלומר, משם - מלמעלה, משמי מרומים... אך הם - החסידים ואנשי מעשה - לא רצו בזה, אלא במה שבידיהם... ממה שהם יקבלו על ידי יגיעה עצמית... ושוב תפס הרבי את ידיהם של הבחורים שעמדו אצלו והמשיך לרקוד בדבקות, באמת אמרו: מי שראה ריקוד זה לא במהרה ישכחנו.

מן המפורסמות היא הגלות הנודעת של האחים הקדושים הרה"ק רבי אלימלך מליז'נסק זי"ע ואיתו עמו אחיו הרה"ק רבי זוסיא מאניפולי זי"ע, אשר על תקופת גלותם סופרו עובדות הוד רבות.

אולם, יודעי קורות העיתים מוסרים כי כאשר מתחקים אחר תולדות הצדיקים תלמידי המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע, יותר קל למנות את אלו הצדיקים שלא גלו, מאשר את הצדיקים שגלו מעל אדמת שבתם ועיר מכורתם.

כי אכן, היתה זו מלאכת עבודת מיוחדת של צדיקים לקבל על עצמם עול גלות, עבור מטרות קודש נכספות, וכבר נודעה גם הגלות של בעל האור החיים הקדוש זי"ע שקיבל על עצמו ככפרת עוון על שראה פעם בביזוי תלמיד חכם ולא מיחה על כך.

רצוי מאוד לראות את לשונו הזהב של הרה"ק מקאמארנא זי"ע שמאריך על ענין זה בספרו הקדוש 'נוצר חסד' על מסכת אבות [ד,יד]:

"הוי גולה למקום תורה - קבל עליך גלות, לגלות ממקום לשני כמו שעשו בשעתם רבי שמעון בר יוחאי וחבריו, ואחריהם כמה וכמה צדיקים. ובדורות האחרונים רבים מתלמידי הבעש"ט, ומביא כי הוא טובה לצדיק כשמקבל עליו את סבל הגלות, יען הרבה רזי תורה מתגלים בזכות הגלות; ולפעמים צריך הצדיק להרחיק נדוד כדי להעלות חידושי תורה שנשבו במקום הקליפות, ואשרי מי שמקבל את פני הצדיקים הגולים בסבר פנים יפות לתמכם ולעזרם.

הרה"ק מקאמארנא מאריך שם בלשונו הזהב ומזכיר שם כדוגמה את הצדיקים הרה"ק מאפסא זי"ע והרה"ק רבי צבי הירש מזידיצ'וב זי"ע, ועוד, שהיו כמעט כל ימיהם גולים ממקום למקום.

האחים הקדושים - ראשי הגולים

אם הזכרנו את 'ראש הגולים' הרה"ק הרבי רבי אלימלך זי"ע, מעניין להביא רמזי תיאור שניתנו לנו בסיפורו של הרה"ק ה'תפארת שלמה' מרדומסק זי"ע אודות שנות גלותו:

הרבי רבי אלימלך קודם התגלותו כשהיה משוטט בגלות והיה לבוש כאחד מאנשים הפשוטים ביותר, במלבוש מעיל קצר וחגורה מתבן עליו, והאיש היה גבה קומה מאד ושני דבלילים (קולטינ'ס) היו לו בזקנו, ובא פעם אחת בדרך גלותו לעיר זארנויצי והלך אל ה'פרנס חודש' בבקשה שירשה לו לשאת דברים בבית הכנסת, אך הפרנס לא רצה כי היה נראה לו איש פשוט, התחיל הצדיק לבקש ממנו, אך הלה דחפו לחוץ.

לפרנס החודש היה בן יחיד רך ושמו אבנר, וכאשר דחפו בשתי ידיים התחיל הבן לבקש מאביו: מה אכפת לך אם היהודי הזה ירוויח כמה זהובים? עד שאביו התרצה לו.

כשהתאספו בני העיר לבית הכנסת "והאיש המזור" עלה על הבימה, הוא לא אמר כלום אלא הביט כה וכה לכל הצדדים כמו מחפש הוא מאן דהו... ורצו להכותו עד שברח משם והם היו רודפים אחריו... כך היו ההנהגות כביכול המזורות' של הצדיק בעת הגלות (-שער החסידות).

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעות ונדודים
של צדיקים
וקדושי עליון

קודם שנתגלו הלכו ביחד בגלות במלבושים פשוטים שלא יכיר שום אדם בהם שהם צדיקי עולם, אלא כשני יהודים פשוטים המהלכים מעיר לעיר לקבץ נדבות.

של המרא דאתרא, הרה"ג ר"מ אשכנזי זצ"ל, כביכול הוא זה שעשה את הכל.

במשך הזמן נעשה הרבי ל'מנהיג' בפועל של כל הציבור בשנחא"י. לא רק של תלמידי הישיבות ועולי פולין שנמצאו שם, אלא גם של כל הקהילות, עד כי לא נעשה שום דבר קטן כגדול מה שקשור ליהודי המקום בלא ידיעתו.

הימים היו ימי מלחמת יפן ואמריקה. בשנחא"י ישבו עשרות אלפי יהודים פליטים, כך שהיו לעיתים קרובות הודעות חשובות עבור הציבור היהודי, ובכל פעם כאשר המושל היפני רצה להודיע משהו, בשורה טובה, או חלילה לא טובה, ליהודי המקום, היה תמיד הרבי זצ"ל מראשי הנקראים אליו ועצתו היתה תמיד הנכונה והמועילה.

אם הקונסול השוודי רצה פעם ללכת בליל פסח ענין חשוב מאוד הנוגע להצלת בני הישיבות שבמקום, היה זה מובן מאליה כי הרבי זצ"ל הוא מהנקראים אליו בעיצומו של חג. לא היתה שום פעולה ציבורית שידו ודעתו של הרבי לא היתה מעורבת בו.

אמנם, על אף כל עסקנותו הגדולה היו תלמידי הישיבות הראשונים אצלו במעלה. אותם הוא קירב וכיבד ופעל למענם ללא הפוגות. לא היה שום הבדל מאיזו ישיבה הבחור, ליטאי, פולני, או חסידי חב"ד, כולם ראו בו את אביהם הנאמן. ליבו תמיד היה פתוח לשמוע את המציק להם. הם שפכו לפניו את מרי לבם והוא זצ"ל חיזקם, עודדם, ויעץ להם את עצתו האמונה והנכונה.

הצדיק שגלה לסיביר

אף כ"ק מרן האדמו"ר ממחנבוקה זי"ע היה בגלות במשך כמה שנים בסיביר הקפואה והמדומת.

סיביר היתה עונשו של הרבי לאחר שפעל במסירות נפש לטובת עמך בית ישראל. בין היתר, היה לו גמ"ח בו הרבה להיטיב עם יהודים נזקקים. אולם, לא ארכו הימים והקומוניסטים החליטו לעצור את פעולותיו.

הרבי נלקח לחקירות בחדרים אפלים, ואף חקרוהו בעינויים קשים ומרים. בעיקר רצו

שפעם הרבי ערך מסע התעוררות לשמירת שבת, וזה קצת יצא משליטה ונהפך למסע המוני שסחף קהל עצום, עד כדי מצב שהממשלה היפנית החלה לחשוש כי מתפתח כאן סוג של מרד ולכן הם איימו על הרבי ועל הרה"ג רבי מאיר אשכנזי זצ"ל, רבה של שנחא"י, שיפסיקו את המסע - אולם, הרבי זצ"ל לא נרתע הוא רק ניסה להסביר להם בנועם את אופי הענין של שמירת שבת אצל היהודים עד שהם השתכנעו בחשיבות הדבר וכי לא מדובר בניסיון מרד...

ואגב, גם בענין זה ראינו את גודל ענוותנותו, כאשר בכל כוחו הוא ניסה להעמיד את עצמו בצל ולזקוף את כל הפעילות וההישגים לזכותו

מסירות נפש לסוכה ולמצות

על מסירות נפשו הנוראה של הצדיק ממחנבוקה לקיום מצוות ה' סיפר כ"ק מרן אדמו"ר מרחמיסטריווקא שליט"א מה ששמע מאביו כ"ק מרן האדמו"ר מהר"מ מראחמיסטריווקא זצ"ל את שסיפר לו הרבי זי"ע בהזדמנות, כי בעת שהותו בסיביר כשהגיע חג הסוכות, בנה הרבי סוכה בתוך בור שסיככו בסכך, כאשר ישן שם בסוכה היה מכין כלי עם מים על מנת ליטול בהם את ידיו, ובבואו ליטול את ידיו בבוקר היה נאלץ לקחת קרדום ולבקע בו את שכבת המים העליונה שקפאה... כה גדול היה הכפור העז ששרר שם, ומדי יום היה מכין קרדום על מנת לבקוע בו את הקרח כדי שיוכל ליטול ידיו.

באותו זמן אף חל איסור ממשלתי לאפות מצות, אך לרבי היה תנור קטן ובמסירות נפש של ממש היה מכתת רגליו תוך סיכון עצמי גדול מבית לבית, ואופה לכל משפחה ומשפחה שלש מצות לליל הסדר, למען יעלה בידי בני ישראל לזכות לקיים מצוות "בערב תאכלו מצות".

פעם כשרעבנו ממש, פשוטו כמשמעו, התחלק אתנו בלחמו הצר. רק כעבור חדשים הבינונו את כוונתו בייסוד ישיבה מיוחדת, שכן הוא רצה שהפעולות לא יהיו כבולות לארגוני הגג של כל הישיבות הקדושות, מה שהתברר כחכם מאוד כאשר הרוסים כבשו את וילנא ופעלו לסגור את הישיבות באופן רשמי, באותה תקופה שוב הגיעו ימי הרעב בשבילנו, ושוב היה זה הרבי מאמשינוב שהתייצב בראש הועד שהוא בעצמו אירגן בשביל יח"ל, וביחס אבהי טיפל בכל בעיותינו.

"אבל - ממשך הרב מנדלכום בתיאורו החי - רק בשנחא"י נתגלה הצדיק במלוא קומתו ובעסקנותו הרב גונית. אם בזמן שעזבנו את שנחא"י היו מאות חנויות יהודיות סגורות בשבתות, אם אלפי בתים יהודים הוכשרו בה בשעה שבעת בואנו לשם העזובה היתה גדולה בשטחים אלו, ומספר החנויות היהודיות שהיו סגורות בשבת כמו מספר אוכלי כשר... נער יספרם - הרי זה רק הודות לפעילותו הגדולה של הרבי מאמשינוב זצ"ל או כפי שכינהו בחיבה "דער אמשינאווער רבי"...

כשהרבי ביקר ב'קלוב' הרוסי

כפי שכולם מכירים את סיפורי הצדיקים מדורות עברו, כיצד הורידו את עצמם ממדרגתם הנעלה כדי להעלות נשמות נשכחות, כמו כן הרבי מאמשינוב לא אחת ביקר והשתתף באספות שנערכו ב'קלוב' [-מועדון] של יהודי רוסיה, שכמובן לא היה 'שטיבל חסיד' בלשון המעטה... ודווקא שם, במקום הטומאה, הצדיק הזכיר להם את צור מחצבתם והורה להם דרכי תשובה.

הרבי מעולם לא התרעם על אלה שעדיין לא הצליח לפעול אצלם שיתקרבו ליהדות. הוא ניסה פעם ועוד פעם, ואם אמנם לא פעל לגמרי הרי 'משהו' הוא בוודאי השפיע והרי 'משהו' אידישקייט זה עצום מאוד.

רבי דוד שליט"א מביא עוד בשם אביו: 'הרבי גם מעולם לא נרתע מפני סכנה כלשהי, זכורני

שידווח להם אודות יהודים שהפקידו אצלו כספים, וכן ביקשו דיווח על עסקי הגמ"ח אותו ניהל. כל מילה שלא במקומה היתה יכולה להפליל יהודים רבים, אולם הצדיק שמר על פיו בכדי שחלילה לא יצא רע לאיש בגין דבריו.

הרבי היה נוהג לספר שהחקירות התנהלו במשך שבוע רצוף ללא שינה. החוקרים נתנו לו מעט לנמנם ומשהייתה תופסת אותו תנומה, מיד היו מעירים אותו באכזריות ומביאים אותו אל שולחן החקירות. פעם, כשהרגיש שכוחותיו הולכים ואוזלים אמר להם הרבי: "לא יעזור לכם כלום, אתם יכולים לירות בי אך אני לא אמסור לכם שום שם של יהודי"---

על אתר החליטו השופטים לחרוץ את דינו לשנות גלות קשה בסיביר, עם עבודת פרך.

בתקופה הזאת אף רצו שלטונות רוסיה הקומוניסטית לפתותו ולמנותו לרב ראשי בבריה"מ, ואף אמרו לו שעבור משרה זו הוא יקבל משכורת מכובדת וגם כבוד מלכים, ואף הכרה מצד השלטונות, אך הוא סירב ולא הסכים בשום אופן. הרבי ידע היטב כי הצעת רבנות ברוסיה משמעותה היא להיות 'ידא אריכתא' של השלטונות, לא פחות, ולכן לא ניאות הרבי ואמר להם בחריפות: רב כפי שאני רוצה להיות - לא תרשו לי להיות, ואילו רב כפי שאתם רוצים - אני לא מעונין! ---

הרוסים לא ויתרו על אי הציות של הרבי ותשובה זו חתמה את גור דינו הקשה את גזר דינו הקשה כאשר השופטים הגלו אותו לערבות סיביר המרוחקת.

על התקופה בה שהה בסיביר מסופר כי כחלק מההתעללות נדרש הרבי לבוא בכל יום, לחתום את שמו, כדי להראות 'נוכחות', ליתר דיוק, להוות מוקד הטרדה לקומוניסטים שביקשו להענישו בבנין המשטרה.

הרבי ציית לעונש והגיע למשרדי המשטרה בכל

הזכות לראות פנים של יהודים

באותה תקופה נעשו מאמצים עילאיים על ידי צדיקים ורבנים ובני משפחתו שהפעילו עולם ומלואו להוציא את הצדיק ממחנوبקה זי"ע מעמק הבכא, וכך סוף סוף לאחר שנים של סבל איום הסכימו הרוסים להכיר בו כמי שזכאי לחיות גם מחוץ לרוסיה, ושחררוהו לנפשו.

בשנת תשכ"ה עלה הרבי לארה"ק והתיישב בעיר בני ברק, כאשר בזרועותיו ספר תורה המיוחס לרבנו הבעש"ט זי"ע. מני אז החלה אצל הרבי מסכת חיים חדשה כאשר מאות חסידים ואנשי מעשה רבים מכל החוגים ראו ברבי דמות של צדיק וקדוש כחד מקמאי, שעבודתו היא למעלה מהשגת אנוש ובלתי לה' לבדו ואף נכרכו אחריו ודבקו בו בכל עוז.

הרבי היווה עבורם מקור וחיות ברוחניות ובגשמיות מעניין לציין כי כאשר עלה לארה"ק וקבע את בית מדרשו ברחוב ברטנורא היה הרבי עומד במקומו ב'מזרח' ופניו הקדושות אל עבר המתפללים ולא כפי המנהג להתפלל לעבר הקיר. כאשר מאן דהו הרהיב עוז ושאלו בתמיהה לסיבת מנהגו שהוא היפך המנהג המקובל, ענהו הרבי בפשטות ובטבעיות: הרי שנים רבות הייתי מנותק מיהודים ולא ראיתי בעיני יהודי, עתה משניתנה לי ההזדמנות להיות בין יהודים האם אסיוב מהם את ראשי?---

יום, כולל בשבת קודש, אך ביום זה לא הסכים לחתום, ואף התבטא בפני השוטרים "היום שבת קודש ואסור לי לחתום! - אני מוכן לבוא לחתום בלילה".

הקצין הממונה שם שהופתע למשמע הדברים שאל את הרבי בזעם: "ידוע לך שהנך נמצא כעת

בסיביר?" - הרבי נותר בשלו והודיע בנחישות לא אחתום היום! הקצין שנותר המום ולא ידע כיצד להגיב, החליט להביאו אל המפקד הראשי שהיה אחראי על המחנה כולו. הוא כבר יידע לטפל בו. בחדרו של המפקד רבצו שני כלבים ענקיים, שרק הימצאותם בחדר יש בהם כדי לעורר פחד ובעתה. הרבי לא נבהל וגם בפניו חזר והודיע: 'אצלנו היהודים שבת קודש היום ואסור לי לחתום!'

למשמע הדברים שנאמרו בטון תקיף ובטוח נתמלא המפקד זעם והרעים על הרבי בקול מאיים: 'דע לך, פה בסיביר לא ניתן להתחכם. מי שמתחכם הורגים אותו'. הרבי לא נרתע מהאיומים אף שידע כי אין זה איום סרק, הוא לא איבד את עשתונותיו. אכן מוכן ומזומן הוא למסור את נפשו למען שמו יתברך באהבה ולא לחלל את השבת.

למול המפקד המאיים הוא פתח את מעילו ואת כפתורי כותנתו, חשף את לבו ואמר לו בקול תקיף ונחרץ: 'הנה אתם יכולים לירות בי! עשו בי כטוב בעיניכם, אני את השבת לא אחלל בכל מחיר!' חמתו של המפקד בערה בו עד להשחית. בחמת זעם הוא שלף נמרצות את אקדחו והחל ללחוץ בידו על ההדק אחת שתיים ושלוש, הכדורים שנפלטו בזעם ובקול רעש גדול לא פגעו בצדיק. הם רק שרקו וחלפו על ידו...

הרבי לא זע ולא נע. נותר על עומדו זקוף ויציב כשלבו חשוף. מוכן ומזומן להחזיר את נשמתו הק' לבוראו ולא לחלל חלילה את השבת. המפקד ההמום הניח לפתע את האקדח ופיו החל למלל נרגשות: 'זוכרתי שגם אני יהודי!...'

מראה הרבי הניצב כשליבו חשוף, מוכן למסור את נפשו ולא לעבור על מצוות התורה, זעזע ובקע את הקליפה העוטה את לבו של המפקד והצית את הניצוץ היהודי החבוי בתוכו, למרות היותו קומוניסט מושבע, הדבר השפיע עליו עד כדי כך שמיד הודיע לרבי כי מכאן ואילך הוא פטור ומשוחרר בשבתות וחגים מכל דבר שיש בו חילול שבת.

לא זאת בלבד, המפקד הוסיף לשאול בהכנעה אם הרבי מעונין בדברים נוספים. הרבי ניצל את ההזדמנות ואמר כי הנה מתקרב ובא ראש השנה והוא זקוק ל'שופר', הענין לא ברור כיצד הצליח המפקד להשיג שופר במעמקי סיביר אך כך היתה המציאות. לפני ראש השנה הגיע המפקד עם שופר בידו והעבירו בחשאי לידי הרבי.

כך שהה הצדיק זי"ע בסיביר הרחוקה במשך ארבע שנים עד מותו של העריץ סטאלין ימ"ש, אזי קיבל חנינה חלקית. הוא יצא מסיביר והורשה לו לחיות בעיר ספר בצפון רוסיה כ-300 ק"מ ממוסקבה שם לא היו יהודים כלל. היתה זו עבור הרבי גלות קשה ומרה כשכל חיותו היתה מיהודים ויהדות.

הרבנית ע"ה סיפרה שכאשר היתה נוסעת לבקר, הנסיעה ברכבת ארכה כשבועיים ימים... בכפר שבו התגורר הרבי לא התגורר אף יהודי, וכך שנים רבות חי הרבי למרבה הצער ללא גואל ומכר כלל, מלבד הרבנית שהיתה מבקרת אותו רק מעת לעת בשל הקושי הרב שכאמור היה כרוך בנסיעות ארוכות ומתישות אלו.

באותה תקופה קשה הרבי למד ושינן כסדר סדרי משניות בע"פ, עד שלאחר תקופה הברייחה לו הרבנית מספר גמרות בכדי שיוכל ללמוד מתוך הספר. בהזדמנות סיפר הרבי כיצד באותה תקופה היה שובר את הקרח ויורד וטובל לטהרתו למרות הקור העז ששרר במקום, וזאת מבלי לפחד כלל מהרוסים.

גב. בהכנת הכתבה נעזרנו במאמרי ידידנו הנכבד הרב יעקב היילר שליט"א (המבשר תורני' תשע"ג), תשו"ח לו.

השופטים החליטו לחרוץ את דינו לשנות גלות קשה בסיביר עם עבודת פרך. אסירים בעבודת פרך בסיביר

וארחיקה נדוד

"לפי שמשליך ההר אבנים גדולות כל הימים, וכל היום עולה עשן ולפידי אש ממנו ובפרט כלילה" * הרה"ק מרופשיץ מבקר בבאקו, הפרופסורים מברלין שפגשו את הגר"א מווילנא בגלותו, ה'דין תורה' שראה ה'חפץ חיים' בקניגסברג * סיפורים פחות ידועים ואנקדוטות מאלפות ומחזקות ממסעותיהם, גלותם ונדודיהם של גדולי ישראל בדורות הקודמים

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעות ונדודים של צדיקים וקדושי עליון

"וכאשר נפטרו רוב הקהל אל בתיהם נשארו עימי הזקנים העשירים ואמרו שיעדו עימי סעודה שלישית ואומר להם שאם יאכלו ואם ישתו - הם האוכלים והשותים, כי אני הייתי מתאבל על הגזירה הגדולה אשר נעשתה בספרד בשנת 'עד מתי יחרף צר ינא"ץ (קנ"א) אויב שמך לנצח', אשר כמוה לא נהייתה מאז גלו שם. "ושאני הייתי מתאבל על חורבן הקהילות הגדולות אשר לקו מיד ה' כפלים מיום גלות ירושלים, ושאני לא הייתי אוכל לחם חמודות ובשר ויין לא בא אל פי ושוש לא ששתי על אשר הסתיר ה' פניו מקהלות ספרד".

האור החיים הקדוש: 'הר געש' ליד ליוורנו ו'בידוד' באי מסינה

בשלהי שנת תק"א יצא רבינו האור החיים הקדוש זי"ע את העיר ליוורנו שבאיטליה בדרכו לארץ הקודש מלווה בבני ביתו ובחוג תלמידיו חבורה של שלושים נפש החבורה חנתה באי מסינה השוכנת על מצר מים המפריד בין איטליה ובין האי סיציליה.

אחד מתלמידיו, ר' אברהם ישמעאל ז"ל, מתאר במכתבו בססגוניות את הנסיעה הזו מליוורנו שבאיטליה לאי מסינה:

"מליוורני עד מסינה עשינו עשרה ימים והוא מהלך ת"ק מיל כלומר ת"ק מאות מיל, ובליל שבת קדש ח' לחדש אב יה"ל (יהפך לטובה) עמד עלינו נחשול של ים וכמעט היינו אבודים וכל כלי חרס נשתברו מרוב ההפיכות שהייתה

תיאורים ואנקדוטות הוד מלאי מוסר השכל, קראו ותחי נפשכם.

הגאון רבי אפרים אנקאווא: העבד הכושי במראקש

לאחר הפרעות שהיו ביהודי ספרד בשנת קנ"א רבים ברחו על נפשם והתיישבו באלג'יריה, בין הנמלטים היה הגה"ק המקובל רבי אפרים אנקאווא זי"ע הידוע מסיפור הגס המפורסם שאירע לו בזכות שמירת השבת בנסיעתו לתלמסאן שבאלג'יר, כשהגיע רכוב על אריה ונחש בפיו כרסן.

בספרו 'שער כבוד ה' מספר רבינו אפרים בעצמו על ביקור שערך בעיר מרקש שבמרקו לאחר שנמלט מספרד, כדי לבדוק את האפשרות להתיישב בה.

"בהיותי בעיר מראקוש בתמוז שנת רועה אב"ן ישראל קשו ממני הקהל לדרוש להם ביום השבת אחר סעודת הבקר בבית הכנסת וילכו הקהל עימי כולם לבית הכנסת ועברנו על שער השר המושל בעיר והיה שם שוער אחד כושי ונתקנא מכבוד הקהל אלי ויצא לקראתי בחימה גדולה ושבת אחד גדול להכות אותי..."

"וכראות הזקנים ההולכים עימי שהיה יוצא לקראתי, נשתחוו לפניו ופייסוהו ולא הכה אותי והלכתי לבית הכנסת ודרשתי להם בענייני הפרשה ומשכתי את לבם כמים בדברי הגדה ודברתי על לבם דברי נחומים, והתפללנו תפילת מנחה ויצאנו מבית הכנסת ויבואו כל הקהל עימי עד ביתי והמה משבחים ומפארים ומתפארים בדברי הדרש הרבה מאוד.

יום ראשון, יום עשרה לאב רחמן, נכנסו למסינה, וקיבלו אותנו הגויים באהבה עזה. נמל העיר מסינה

נסיעותיהם ונדודיהם של גדולי ישראל על פני הארץ, בארצות, עיירות ואתרים שונים, הריהם כאבן שואבת הממגנטת כל איש ספר ושחר ידע. כל אזכור בספרות התורנית, לעתים קצרצר, אגבי, של גדולי הדורות מבקרים באתרים נידחים ועיירות רחוקות מאד ממקום מגוריהם, מעורר בנו התרגשות וסקרנות רבה, ולא בכדי.

אחת הסיבות, אולי העיקרית לנסיעותיהם והגעתם של רבותינו למקומות אלו הייתה עריכת גלות כדרך לזיכרון ותיקון והתעלות עילאית.

בעולם החסידות כשמוזכרים את המושג 'עריכת גלות', עולה מיד דמות קודשם של האחים הקדושים הרבי ר' אלימלך ואחיו הרבי ר' זושא מאניפולי זי"ע שערכו גלות במשך שנים רבות וסיפורי הוד מאותה תקופה נחרטו באותיות זהב בעולם היהודי ומלווים אותנו עד היום.

ואולם כשמתבוננים בתולדות חייהם של גדולי הדורות מגלים רשימה ארוכה מהשתרע של צדיקי וענקי הדורות מכל העדות והחוגים שסיגלו לעצמם עבודה פלאית זו, כמו למשל האור החיים הקדוש, הגר"א מווילנא, מקובלים וגדולי המוסר בדורות האחרונים, ועוד צדיקי ושרפי מעלה.

"כי אין לך דבר מכניע לבבו כמו מי שנוסע ממקום למקום" כותב הצדיק רבי יצחק אייזיק מקומרנא זי"ע בספרו 'נוצר חסד', 'ייעשה לעצמו גירושין (= גלות בלשון הקדמונים והמקובלים, ש.ט.) ויתגרש מבית מנוחתו תמיד כמו שהיה מתגרש רשבי" ותלמידיו וכמו שהיו מתגרשין צדיקי זמננו, כמו שעשה החסיד הקדוש רבינו משה מפשעווארסק ואדמו"ר הקדוש רבינו אברהם יהושע העשיל ועל כולם אור ישראל מרן אלקי הריב"ש זצ"ל עם כל תלמידיו שנהגו אחריו כמותו, רבינו נחום ובנו הקדוש (המאור עיניים ובנו המגיד מטשרנוביל זי"ע) ומורי ורבי דודי רבינו צבי (מזידיטשויב) וביחוד בילדות הוכיח אותי שאסע על הדרך לקבל פני השכינה ואמר אם היה לו כוח היה כל ימיו על הדרך שברו על ה' אלוקיו וכו'".

באחת משיחותיו התבטא מרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל על מנהג עריכת הגלות בדור הקודם, בלשון זו: הנה הגר"א וה'שאגת אריה' ועוד היו הולכים לגלות, ועיקר מטרת הגלות הייתה קבלת עלבונות מהמון העם לשם כפרת עוונות ועלייה במדרגות, וזכורים לי מימי נעוריי, בעיירה בריסק, את ה'פרושים' שהיו עוזבים את ביתם ויוצאים לגלות, ורק מפני שלא זכו להגיע למדרגת גאון ישראל נשארו באלמוניותם".

כיריעה שלפנינו טעימה מסקרנות, על קצה המזלג, מביקורים ונדודים של גדולי ישראל באתרים פחות מפורסמים, בנסיבות מעניינות כשלעצמן, בנסיעתם לארץ ישראל או בחזרתם,

מתהפכת הספינה לכאן ולכאן, ושבת לאל בחצי הלילה נחנו שקטנו ושלח הקדוש ברוך הוא רוח טוב לנהוג הספינה.

ובליל מוצאי שבת קודש הגענו להר אחד גדול, וסביבות ההר אין שום ספינה הולכת לפי שמשליך ההר אבנים גדולות כל הימים, וכל היום עולה עשן ולפידי אש ממנו ובפרט בלילה מוסיף והולך והלפידים של אש שעולים ממנו עולים עד ד' אמות ויותר ונופלים הגחלים לים, וכן עושה כל הלילה וכל היום, אבל ביום אין האש נראה כי אם עשן וכל הרואה יפלא הפלא ופלא אותו העמוד של אש היוצא מאותו הפה אל תוך ההר

שבו וסחרוה והאחזו בה".

הבעל שם טוב הקדוש: סובוק, הונגריה

סיפר כ"ק מרן אדמו"ר מקאליב זי"ע: מקובל אצלנו איש מפי איש שבעת שהבעש"ט לא"י חזר מאיסטנבול (לאחר שניסה לנסוע לארץ ישראל ומשמים מנעו ממנו) עבר בדרכו באונגריין והגיע לעיר 'סובוק' והתאכסן אצל הרה"צ ר' משה יחזקאל, אביו של הרה"ק רבי

הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג: דרשה בבית הכנסת בקראקא

מי מצדיקי קמאי דרש בבית הכנסת זה. התחילו להזכיר לפניו את המגלה עמוקות הב"ח והרמ"א וכו' אולם לא נחה דעתו בזה ואמר כי הוא מרגיש כאן קדושה נוספת. עד שאמר לו זקן אחד שמקובל אצלו שרבינו הרא"ש זי"ע עבר בעיר קראקא ודרש בבית כנסת זה, ונחה דעתו של הרבי ר' שמעלקא זיע"א.

סיפר הרה"ק ה'ברכת משה' מלעלוב זי"ע: זקני הרב הקדוש הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זיע"א בעת עברו דרך העיר קראקא כבדוהו לדרוש בבית הכנסת הישן שם, ועלה על הבימה לומר הדרשה.

בירידתו משם אמר "מרגיש אני כאן ריח של קדושה מיוחדת ונשגבה עד מאד", וביקש לדעת

עולה עד ארבעים אמה.

"יום ראשון, יום עשרה לאב רחמן, נכנסנו למסינה, וקיבלו אותנו הגויים באהבה עזה ותכף לא היינו יכולים ליכנס לעיר, שכן דרכם בין לספינות הבאים מערי אדום ובין לספינות הבאים מן המערב, כולם עושים 'קווארינטנה' (הסגר - בידוד למניעת מגפות, ש.ט.).

הוא מספר על חוויה יוצאת דופן: "כשהגענו למסינה שלחו אחרינו בספינה קטנה, והכניסו לבית אחד לפנינו מבית אחר ובאותו בית הפנימי יש שם שתי מעיינות מים וגפן אחת, ותחת הגפן היו שם שני כומרים ואמרו לנו מה אתם כלומר גויים או יהודים או אדום, אמרנו להם יהודים אנחנו, אמרו לנו שבת לאל שראינו יהודים בעירנו.

אמרו לנו כמה נפשות אתם אמרנו להם שלושים אנשים ונשים וטף אמרו לנו הלואי הייתם שלשים אלף כדי שתשבו בארצנו ותסחרוה וישבתם לבטח אליה ואין פוצה פה ומצפץ, אם תרצו לישא עליכם כלי נשק ותצאו בתוך העיר כמו דוכסים ושרים הכל לפניכם, ובנו ערים ומגדלים והארץ הנה רחבת ידים לפניכם

בספרי תורה ותפילין ומזוזות בין דעת הפוסקים לדעת המקובלים, לפיכך מוכרח אתה לקחת פנאי לעיין היטב בדברי הפוסקים והמקובלים כדי לשרטט תמונת האותיות שיהיו בשווה כדי שיתבטל הקיטרוג..."

בעל התניא זי"ע העמים על נפשו מלאכת קודש זו עד שעברו איזה ימים והוציא אל הפועל את כל צורות האותיות המתאימות לשתי הדיעות בשווה, והביא לרבו הקדוש את פרי עמלו ויגיעו ונתן לו המגיד ז"ל תודה ואמר לו שכעת ברגע זה הכריזו בפמליא של מעלה שכך צריך להיות צורת האותיות הקדושים ונתבטל הקיטרוג.

למחרת בירך הרב המגיד את הרב בעל התניא בברכת הפרידה ונסע הרב לדרכו.

בדרך נסיעתו עבר הרב בעיר אניפולי וראה הרב מרחוק אשר בבית אחד נר דולק והלך לאותו הבית להתאכסן שם. אותו הבית היה ביתו של הרה"ק ר' דוד סופר מאניפולי זי"ע שתלמידי המגיד זי"ע היו מייקרים את כתיבתו.

כשנכנס הרב בעל התניא אל הבית מצא את הר"ר דוד ז"ל יושב וכותב ספר תורה, הרב לא רצה לבלבלו ובחשאי הלך עד מקום כתיבתו וראה הרב ז"ל שהוא כותב את אותיותיו הקדושים בדיוק כפי לפי השרוטט החדש ששרטט הוא עצמו כיום אתמול ברוב עמל ויגיעה ומאד נתפלל ונתפעל מאוד, כי הלא הר"ר דוד ז"ל לא היה במעזריטש בשעה שמסר לרבו הקדוש את תמונת האותיות.

המתין הרב ז"ל עד שגמר הר"ר דוד את כתיבתו ושאל אותו "מהיכן לקח את הדרך החדשה בכתיבתו?" והשיב הר"ר דוד ז"ל אני אינני יודע מאומה אך אתמול קרא לי הרה"ק הרבי ר' זוסיא המתגורר כאן בעיירה ואמר לי שהכריזו בפמליא של מעלה לכתוב תמונת האותיות באופן שיהיו בשווה לדעת הפוסקים והמקובלים יחד, וצייר לי הר"ר זוסיא כל אות ואות בפרוטרוט איך לכתובה ואכן אני כותב כך כפי שצייר לי הרבי ר' זוסיא...

הרבי ר' נפתלי מרופשיץ:

ביקור במערה בבאקוי, רומניה

פעם בא הרה"ק רבי נפתלי צבי מראפשיץ זי"ע לבקר את אחיו הרה"ק רבי שמואל שמעלקא שהתגורר בעיר ראמאן וכיהן בה ברבנות.

בנסיעתו נסע דרך העיר באקוי ברומניה משם הייתה דרך הנסיעה לעיר ראמאן. אך הנה בהגיעו לבאקוי ציווה הרה"ק לעגלון שיעמוד בתוך העיר ואמר שהוא מרגיש כאן בעיר קדושה גדולה.

וציוה שיבואו לפניו זקני העיר ושאל אותם מהות הקדושה שהוא מרגיש כאן וסיפרו לו שסביב העיר יש הרים גדולים ובתוך הר גדול יש מערה שקבלה בידם ששם התבודד והתפלל מרן הבעש"ט הק' זי"ע כאשר היה מטייל בין הרי הקארפטים וע"י המערה יש ג"כ מקוה קטנה ששם היה טובל את עצמו קודם תפלתו. והרה"ק מראפשיץ זי"ע נסע עם הזקנים וטבל עצמו במקוה זו והתפלל שם.

הרה"ק משפיטובקא:

פגישה מסתורית בארצות

המערב

סיפר כ"ק מרן אדמו"ר החוקי חיים משומרי אמונים זי"ע: הרה"ק רבי יעקב שמשן משפיטובקא זי"ע נסע לארץ ישראל ונסע דרך היבשה בארצות המערב דרך תורכיה וסוריה וכדו', בדרכו הגיע לעיר אחת שהמרא דאתרא שלה, ה'חכם' של העיר, היה גאון עצום בתורה ומתמיד עצום שלא היה מפסיק מלימודו אפילו לרגע אחד.

בדרך נסיעתו עבר הרב בעיר אניפולי וראה הרב מרחוק אשר בבית אחד נר דולק והלך לאותו הבית להתאכסן שם. אניפולי

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעות ונדודים של צדיקים וקדושי עליון

הגאון רבי שמחה בונם מעשה מופלא ביותר:
לאחר שנסתלק ה'כלי חמדה' ראה אותו
הגרא"ז ורנר בחלומו והוא כמתמרמר ושרוי
בצער על שנכשל כשהתארח אצלו במאכלים...
וייקץ הגרא"ז משנתו ותיפעם רוחו וישתומם
מאד על המראה כי ידע בבירור שמעולם לא
הובא בביתו מאכל שיש פקפוק כלשהו בכשרותו,
ולא עוד אלא זכר בוודאות שה'כלי חמדה' התנזר
אפילו בביתו מכל המאכלים כמעט למרות שהיו
בתכלית גלאט כשר.

לכסוף נזכר שהיה מצרך אחד אשר הסכימה
דעת ה'כלי חמדה' לאכול ממנו והוא ממיני
תרגימא עוגיות קוקוס שנאפו ביתרון הכשר
תחת פיקוחו של משגיח מפורסם ירא שמים
מרבית גם כשהיה יוצא למסעות ביקש ה'כלי
חמדה' תמיד אם אפשר לארוז לו כמות חשובה
מאותן העוגיות לפי שנוהר מלאכול מאומה
בדרכים בנכר ורק בדברי מאפה הללו יסעד לבו.
ולא נתקרה דעתו של הגרא"ז ממה שראה
בחלום עד שיצא להתחזקת בעצמו אחרי מאפה
העוגיות במפעל המייצר אותן, ושם נתברר לו
בי אמנם העוגיות כשלעצמן מכילות רק חומרים
כשרים למהדרין אולם הפועל האופה המעצב
כל עוגיה באצבעותיו שידי מתמלאות במהלך
העבודה חומר דביק, נוהג כפעם בפעם להטביל
ידיו בקערה מלאה חומר ניקוי העומדת לצדו,
התכשיר הזה איננו כשר למהדרין...

נתברר איפוא להגרא"ז כי לא לחינם התמרמר
ה'כלי חמדה' בחלומו ומאז כפה"נ עד סוף ימיו
נהג הגרא"ז ללמוד מדי שבת בשבתו בספר
'כלי חמדה', והודות לגילוייו הורו הרבנים נותני
ההכשר למפעל שיפסיקו להשתמש בתכשיר זה
והדבר בא על תיקונו.

בעל ה'חפץ חיים': קניגסברג, רוסיה

במהלך מסעותיו הנודעים בקרב קהילות
ישראל להפצת ספריו הגיע רבינו ה'חפץ חיים'
זי"ע לעיר קניגסברג המכונה גם ממל, לימים
סיפר על מאורע שהוא היה עד לו:

באותה תקופה כיהן ברבנות בעיר קניגסברג
רבינו המלבי"ם זצוק"ל, באחד הימים קראו
פרנסי הקהל ליהודי עשיר לדין תורה אצל
המלבי"ם וטענתם בפיהם, יהודי זה יושב
בקניגסברג רוב ימות השנה פרנסתו כאן רק
לימים מעטים הוא נוסע לעיר מולדתו ברוסיה
אבל כשנתבע לצדקה ולשאר צרכי העיר
קופץ את ידיו בטענה שאיננו תושב מקומי
וביתו ברוסיה.

שמע המלבי"ם טענותיהם וטענותיו של
הנתבע, שקל בדעתו והורה לעשיר כי מכאן
ואילך לא יוסיף להשתמש מחובתו להשתתף
בהוצאות הקהילה וכיו"ב כאחד מבני המקום.
שאל הגביר בעזות "מהיכן דנתוני?" מה
המקור לפסיקה זו, היסס המלבי"ם וניסה
להשתמש אך הלה עמד על דעתו ולא הרפה
רצונו לדעת את המקור בתורה לפסק הלכה זה.
חיך המלבי"ם חיוך של מבוכה והעיר לו
"הייתי מאד מעדיף לא לגלות לך את המקור
אבל כיון שאתה דורש בתוקף כזה אין לי
ברירה ובכן בספר שמואל אנו קוראים על 'נבל
הכרמלי' הידוע בקמצנותו והכתוב אומר עליו
'איש כמזון ומעשהו בכרמל', ורש"י מבאר
'מעשהו' - מקנהו וקנינו.

נבל, כנראה, התחמק מלתרום צדקה בכרמל
וטען שהוא תושב ב'מזון', אבל הכתוב מלמדנו
שבכל זאת הוא 'נבל הכרמלי'...

עליו הצביע הגר"א.

"ציוה הגאון לחכמי ישראל להודיע זאת
לחכמי הגויים ולהשיב להם ראו עתה כי דבר ה'
אמת בפי חז"ל כי השי"ת נתן באדם שס"ה גידים
נגד השס"ה ל"ת שבתורה וכל גיד וגיד ממונה
על שמירת ה'לא תעשה' שלו וכל מי שפוגם ב'לא
תעשה' אז הגיד שלו ג"כ נפגם.

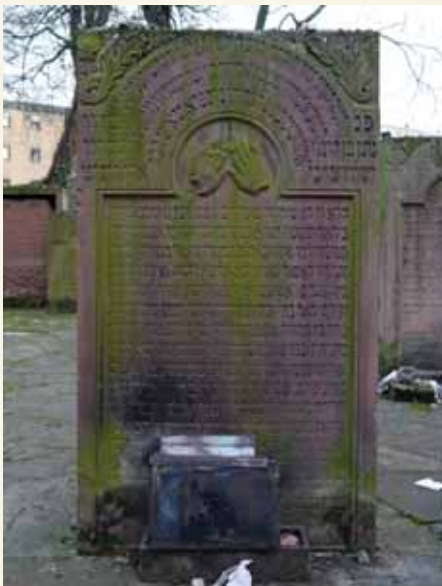
"על כן כאשר שני אנשים האלו המתים אחד
ה' רודף אחר התאוות ואחד ה' רודף אחר
הכבוד מאד נתקלקלו ונתפגמו הגידים שלהם
שכנגד עבירות אלו ג"כ לגמרי, עד שלא ה'
אפשר למצוא אותם כלל בעת בדיקתם".

וסיים ה'אבני נזר': "ואז יצאו חכמי גדולי
ישראל ביד רמה והפרופסורים חפרו ויבשו
ומני אז עמדו מלצאת בטענות כאלו נגד חכמי
ישראל".

הגה"ק ה'כתב סופר':

'מתנה' בפרנקפורט דמיין

סיפר רבינו ה'כתב סופר' כי בשנת תרכ"ו
כאשר ביקר בעיר מולדת אביו החתם סופר זי"ע,
בפרנקפורט דמיין כדי להשתטח על קברי זקנו
וזקנתו זצ"ל וקברי הצדיקים גאוני הדור זצ"ל
מנוחתם כבוד ניתן לו במתנה ששה סדרי משנה
של רבו דאבא איש אלקים קדוש וחסיד שבכהונה
הגאון מו"ה נתן אדלר כ"ץ זצ"ל (רבו של אביו
מרנא ה'חתם סופר') וכמה הגהות וצ"ע וחיידושים
כתובים על הגליון בקיצור נמרץ, ו'שמחתי בהם
כמוצא שלל רב כי זכיתי לספרא דבי רב ובכל
שבת קודש כאשר קדמו עיני אשמורות אני לומד
משניות מס' שבת ועירובין במשניות הנ"ל".

ניתן לו במתנה ששה סדרי משנה של רבו דאבא
איש אלקים קדוש וחסיד שבכהונה. ציון הגאון
מו"ה נתן אדלר כ"ץ זצ"ל

הגאון בעל ה'כלי חמדה'

מפלוצק:

פרובינדס, ארה"ב

בשנת תרפ"ו יצא הגה"צ רבי מאיר דן פלוצקי
זצוק"ל בעל הכלי חמדה ורבה של פלוצק למסע
בקהילות ארה"ב, במהלך נסיעתו ביקר בעיר
פרובינדס בארה"ב והתאכסן בבית המרא דאתרא
הגה"צ רבי אשר זאב ורנר זצ"ל לימים רבה של
טבריה.

כעבור שנים רבות סיפר הגרא"ז ורנר לבנו

ביקש הרה"ק לדבר עם אותו חכם. אמרו לו בני
העיר שאינו במציאות לדבר אתו ויעצו לו שישב
בחדרו וכשיהיה לו צורך להפסיק או לקחת איזה
ספר אזי יוכל לראותו וכך ידבר אתו, וכך עשה,
ואכן כשראהו נתן לו שלום ותיכף התחיל לדבר
אתו בלימוד והתפעל מאוד מגדלותו והזמינו
לסעוד על שלחנו בשבת.

לאחר מכן שאל אותו למעשיו וסיפר שחשקה
נפשו לארץ ישראל ואמר לו "צא החוצה ותראה
אברך שחור שיער עובר כאן בדרכו לארץ ישראל
ומחזיק ספר בחיקו ותלך אתו".

יצא הרה"ק משיטובקא החוצה ופגש אברך
הולך, שאל אותו הרה"ק "להיכן אתה הולך?",
ואמר שהוא הולך לארץ ישראל, ושאלו "בשביל
מה אתה הולך לשם?" ואמר שיש לו קושיא
בזוהר ומבקש לשאול את רבי שמעון.

ביקש ממנו הרה"ק שיקחנו עמו ואמר לו
"החזק באבנט", ועשה כן ותוך כמה רגעים
היו באי" והלך אתו עד פתח מערת ציון רשב"י,
בהגיע לשם אמר לו האברך "עד כאן יש לך
רשות ויותר אינך יכול להיכנס"...

האברך עצמו נכנס ושאל את שאלתו וכשיצא
אמר לו "יש לי דרישת שלום מרבכם הבעש"ט
הק' שהיה עתה אצל רשב"י וביקש להסמיך את
נכדו הרה"ק הרבי ר' ברוך ממעוזבו זי"ע לרבי
ומנהיג במעוזבו והגלילות, ובא לבקש רשות
מרבי שמעון בן יוחאי והסמיכו.

וסיים הרבי משומרי אמונים "אם הרה"ק
משפטיווקא כבר נשאר באותה הזדמנות בארץ
ישראל, או שחזר לחוץ לארץ לעיר בה היה
קודם, זאת אין אנו יודעים, זכותו יגן עלינו ועל
כל ישראל".

הגר"א מוילנא:

ברלין, גרמניה

במהלך גלותו הנודעת התרחק רבינו הגר"א
מוילנא זי"ע מביתו שבליטא והגיע לעיירות
נידחות ורחוקות ברחבי אירופה, בין ביתר ביקר
בפרוסיה וגרמניה, וכך סיפר הרה"ק ה'אבני נזר'
מסוכטשוב זי"ע.

בתקופת גלותו של הגר"א אירע והפרופסורים
באוניברסיטה שבעיר ברלין בירת גרמניה ערכו
נתיחה שלאחר המוות בשתי גופות של מתים כדי
לראות האם אכן יש לאדם שס"ה גידים כדברי
חז"ל, ברם בשתי הגופות נמצאו רק שס"ד
גידים, הם פנו לחכמי ישראל בברלין בשאלתם
המתריסה כנגד תורת ישראל, והם ניסו למצוא
תשובה בדבר אך התקשו להשיבם.

באותם ימים התפרסם שרבינו הגר"א העורך
כעת גלות עומד להגיע בימים הקרובים לברלין,
הודיעו אפוא חכמי ישראל לפרופסורים שבעוד
כמה ימים יגיד רבינו לברלין ואז ישאלו את
פיו, ואכן בהגיעו לברלין "אז פנו חכמי ישראל
בבקשה אל הגר"א ז"ל ודרשו ממנו להסיר פני
הלוט שיצא ממחבואו לקדש את השם ולהראות
לעין כל גודל כחו ותוקפו בבירור דברי חכז"ל
שדברי אמת".

כשמע הגר"א את שאלתם ביקש לשאול את
הפרופסורים את מיקומו של הגיד החסר בכל
אחת מהגופות, כשהגר"א נוקב בדיק היכן
אמור להיות חסר הגיד, הרופאים בדקו במעבדה
ואישרו שאכן אלו הם הגידים החסרים בשתי
הגופות.

אזי ציווה הגר"א לשאול האם הנפטרים האלו
שגופותיהם נותחו לאחר המוות האם כל אחד
מהם היה לקוי בעניין רוחני מסוים ל"ע והשיבו
שאכן כן, כל אחד מהם היה לקוי בעניין מסוים

יומן המסע המופלא של החיד"א

גדול הדורות מרן החיד"א, שנשלח לגולה לאסוף צדקה עבור עניי ירושלים השאיר אחריו יומן מסע מופלא בשם 'מעגל טוב'. * מדוע כתב את היומן? * כמה דרשות נשא בחג הסוכות כשהיה בצרפת? * מה אירע בחג הסוכות לאותם שזלזלו בו? * ומדוע תיאר את צבע בגדיו של מלך צרפת? * על היומן הנדיר והמתואר בו

פלגי מים ירדו עיני

מלבד קשיי וטלטולי הדרך בעם וביבשה, פעמים שסבל כפשוטו. במסעו הראשון כשהיה בצעירותו ולא התפרסם עדיין היו שחדו בו שזיף את כתביו. במקום אחד כתב בלשון מרטיט: ובחמת רוחי וצערות ראשי הלכתי אל המזוזה ופלגי מים ירדו עיני ואצעק אל ה': רבש"ע ידעתי ביני כי עונותי הטו אלה, הן בעון חולל"תי בקמים עלי מרעים, ואולם תן לי כח לסבול ועשה בזכות ארץ ישראל. נציין, שלמרות הקשיים שעבר, הרי דעתו היתה נחרצת להמשיך בשליחותו החשובה. וכפי שכתב "ובענין השליחות פלאי פלאות נעשו לי... כי חיובא רמיא עלי ללכת, ואין פוטרי".

מדפי החיבור נראה בבירור שלא הרגיש כעני המחזר על הפתחים וכאוסף צדקה גרידא. הוא סבר שיש חובה ליהודי הגולה להשתתף במצוות ארץ ישראל ולתמוך ביהודי הארץ, וזו חובתם להצטרף לשותפות המתבקשת. הוא עמד על דעתו בכבוד, ואף כשלא תמיד התייחסו אליו כך, הוא ידע את צדקת דרכו. וכך הוא כתב בספרו פני דוד: "ואשריהם ישראל אשר בבא אליהם שליח ארץ ישראל מכבדין אותו ומחבבין אותו כגלגל עיניהם... ובזה שבני גולה הם סיבה שיהיה ישוב בארץ ישראל ובלעדם לא מצו למיקם, הם זוכים במצות ישיבת ארץ ישראל... וכל אלו הם דברים אמיתיים למי שאין עיניו טרוטות, לאפוקי איזה מההמון מבקשים טענות ותואנות ודברי נרגן".

"ומראהו כמראה מלאך האלקים"

בכמה מקומות שביקר ולא התייחסו אליו כראוי, הוא חשב שהדבר הוא עלבון של ארץ ישראל, ולא חש עלבון אישי. במקום אחד שאלי הגיע בחורף וראשי הקהל נתנו לו ללון בבית ריק כשהחלונות פרוצים והקור עז, הוא שאל את האנשים מי הוא הפרנס, וכשאחד השיב לו שהוא הפרנס, אמר לו בפניו: "אוי לו לדור שאתה פרנס, הטוב בעיניך לזלזל בשליח ארץ ישראל כאחד הפחתים?"

מרן רבינו החיד"א זי"ע

ישיחנה, ועל ידי הכתיבה הוא חש הקלה. אכן, 'מעגל טוב' מסתיים עם סיום מסע השליחות שלו. לא קלה הייתה דרכו של החיד"א במסעותיו. בתחילת ספרו כתב: "שבכל הדרך רבת שבעה לי נפשי אנח"ה עושה. צער כותש היה בי וכל דבר קטון למראה עיני באותם הימים כסכנות גדולות צרות צרורות, כי עד הנה לא נסיתי בפרשת דרכים ומדברות ונהרות". אמנם גם לאחר שהתנסה הרי היו קשיי דרך רבים מאד. על קשיי הדרך הוא כתב בצורה מפורשת, ומבין השיטין רואים את הלך רוחו. כך הוא כתב לעצמו כמה וכמה פעמים כשהיה בודד ורחוק ממשפחתו ומידידיו בבית המדרש, כשהוא מתפלל לקב"ה שישע אותם בזכות ארץ ישראל: "אנא ה' עשה בזכות ארץ ישראל". "ואתחנן אל ה', אנא ה' עשה בזכות ארץ ישראל ובזכות אבות", "ואולם תן בי כח לסבול, ועשה בזכות ארץ ישראל וזכות אבות, הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש".

'מעגל טוב' לרבינו חיים יוסף דוד - החיד"א, הוא חיבור יחודי. הוא יומן שכתב החיד"א בדרכו בשליחות יהודי ארץ ישראל, בשתי מסעותיו. אולם הוא שונה בהרבה מ'ספר מסעות' שיגרתו. רבינו החיד"א שהיה השד"ר המפורסם ביותר של ארץ ישראל, כתב את 'מעגל טוב' לעצמו בלבד, ולא עלה על דעתו שיתפרסם (וראה במסגרת). ספרי המסעות של היהודים עסקו במסעם לארץ ישראל, מסע שבעבר ארך חודשים ארוכים והנוסעים כתבו בעיקר מה שראו בארץ ישראל. אולם החיד"א שנולד בארץ ישראל, וכפי שהתבטא על עצמו ש'גידולו מן הארץ' כתב את מה שראה ומה שעבר עליו בחו"ל, ולא בארץ ישראל.

את ההסבר לכתיבת היומן מפרט החיד"א בפתחת הספר בלשונו הייחודית המשלבת פסוקים וחלקי פסוקים בסגנון מליצי: ואתיא מביניא מאשר הפליא חסדו לי בעל הרחמים ית', קצת מן הקצת ועזונו ונפלאותיו, את שיש בהן ידיעה ורשומן ניכר, כגון דא צריך לאודועי, והיו הדברים להודות ולהלל כל תגמולהי עלי... קטנתי מכל החסדים ומכל האמת שגמלני כל טוב, כרועה עדרי ירעה. הוא ברחמי ינחני במעגלי צדק למען שמו, והשיב את שבותי חיש ונעופה בתוככי ירושלם עה"ק ת"ו.

הרי לנו הסבר לכתיבת החיבור. מסע ארוך כפי שעבר החיד"א היה כרוך בקשיים מרובים, ואף בסכנת נפשות. ואכן בין הדברים כתב החיד"א פעמים רבות על הצלתו מסכנות ואף ממוות, והוא נותן הודיה לקב"ה על כך. מדבריו כאן ניתן להבין גם את השם שבחר לחיבור 'מעגל' על פי הפסוק ינחני במעגלי צדק, וגם כפי הנראה מלשון מעגל - עיגול החוזר, היינו שהוא מבקש מהקב"ה לשוב לירושלים.

בתחילת החלק השני של 'מעגל טוב' המתאר את שליחותו השניה בשנת תקל"ג, גם הסביר כי כתב את דברו כדי להודות לקדוש ברוך על חסדיו: "טוב להודות לה' על כל החסדים והטובות כל תגמולהי".

סיבה נוספת כפי שרמז בעצמו בכמה מקומות, היא היותו שרוי בבדידות הרחק ממשפחתו ומידידיו. ופעמים שסבל בזיונות מאינשי דלא מעלי, וזה מלבד קשיי וטלטולי הדרך, ולינה באכסניות גרועות. וכפי שציין דאגה בלב איש

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעות רבינו
מזן החיד"א
וספר 'מעגל טוב'

אך רב החובל היה רשע גדול פראנסיז גאה ושוטה, ועשה בי משפטים וצוה שלא יתנו לי מים.

מסיים: וכל זה פשוט.

מחסור במים לנטילת ידים

מכיוון וכתב את ספרו לעצמו, ולא כדי לפרסם את הדברים, הוא כתב להדיא מה חשב על אנשים שונים שפגש בקהילות רבות, על התנהגות ראשי הקהילות, ועל ארחות החיים בקהילות שביקר, ופעמים שהדברים לא נשאו חן בעיניו. כך הוא כותב הערות לא מחמיאות על אנשים שפגש.

אבל אף שהוא כתב את הדברים לעצמו, הוא

גם כשנחל כבוד, הוא לא תלה את זה בזכותו. כשביקר את בעל ה"פני יהושע" הלה כיבדו בכבוד גדול ושני גדולי התורה עסקו בדברי תורה. על הביקור הזה כתב החיד"א גם בספרו שם הגדולים: "זאני הצעיר זכיתי לקבל פני שכינה איזה ימים, ומראהו כמראה מלאך האלקים, ונתן לי במתנה ספר פני יהושע על סדר מועד שנדפס בו בפרק". אחרי הביקור הזה כתב החיד"א במעגל טוב: "ויצו הרב לתת לי מדור לפי כבוד ארץ ישראל". היינו שהחיד"א תלה את הדבר בכבוד ארץ ישראל, ולא בזכות עצמו ובגין שיחתו בדברי תורה עם בעל ה"פני יהושע".

לכך שהחיד"א סבר שיש חיוב על יהודי הגולה לסייע ליהודי ארץ ישראל ולהשתתף עמם במצות ישוב ארץ ישראל, כתב החיד"א גם נפקא מינא הלכתית. בסדר מעלות הצדקה מובא בטור ושו"ע יו"ד סימן רנא: עניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת ויושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חו"ל. וכתב הב"ח שמשמע שעניי עירו קודמין לעניי ארץ ישראל (ראה בש"ך ובעוד פוסקים). החיד"א עסק בדברי הב"ח ודן מה סברו שאר הפוסקים בכך. והוסיף: "ואפשר דגם הרב ב"ח לא אמרה אלא במתנדב לעניי ארץ ישראל דוקא. אמנם כשבא שליח מארץ ישראל דעיקר שליחותו הוא משום ישוב ארץ ישראל דאי לאו סיוע בני הגולה נמוגים ארץ וכל יושביה מפני גוים מפני ליסטים בעלילותם וכתובותם ולא יזכר שם ישראל עוד בארץ ישראל, נראה דבזה גם הרב ב"ח ודעימיה מודים דקדמי לעניי העיר". והוסיף עוד: דכמה החמירו רבותינו זכרונם לברכה משום ישוב ארץ ישראל עד שהתירו לכתוב בשבת בערכאות שלהם ולקנות בית בארץ ישראל מן העכו"ם בשבת, וחותרים ומעלה בערכאות כמו שכתב בשולחן ערוך אורח חיים סימן ש"ו סי"א, ועוד דאיכא פדיון שבויים דיושבי הארץ נתונים נתונים המה בידי גוים קשים ומכין ועונשין שלא מן הדין, ואם כתב הרב ב"ח דעניי עירו קודמין היינו מצד מצות צדקה, אבל כי איכא פדיון שבויים ודאי פדיון שבויים קודם לצדקה", והוא

דקדק בלשונו היטב. וכפי שהקפיד לתאר בדיוק באיזה כלי תחבורה נסע בכל פעם ובאיזה סוג ספינה עבר בים, כך הקפיד לכתוב בדיוק מה אירע, ומה ראה בחזן ובדק. ובנוסף, כאשר כתב החיד"א דבר הלכה הרי לנו פסק הלכה של פוסק מובהק, ואכן מרביתנו אחרונים כתבו העירו ודנו בדברים אלו, שכתב לעצמו, אף שלא נכתבו כחיבור הלכתי.

החיד"א מתאר את נסיעתו בספינה, כשרב החובל טען שאין די מים לכל הנסיעה, וצריכים להצטמצם ביותר: "אך רב החובל היה רשע גדול פראנסיז גאה ושוטה, ועשה בי משפטים, וצוה שלא יתנו לי מים. וכשארצה אשאל לו. וביום הששי שהיינו עושין שני תבשילין לשבת עינו רעה, והיה אומר כי אין אני שר לאכול כל כך ולפזר המים כאשר בהיות בעיר". הוא מציין שניסה 'לשחד' את רב החובל בטבק וכיו"ב, אך היתה לו שנאה אישית כלפיו והוא "ברשעו מתחלתו ועד סופו" ואף אסר על שאר המלחים לשוחח עמו. והוסיף: וכל השבוע לא הייתי אוכל שיעור ברכת המזון מפני מים של נטילה. וכמה אחרונים עסקו בשאלה מדוע לא כרך ידיו במפה ואכל כשאר מים מצויים, על פי שו"ע סימן קסג (וראה ע"כ בספר מעגל טוב השלם בעריכת רד"א מנדלבוים).

כך הודפס ברכי יוסף

גם בעניינים לא הלכתיים, הוא דקדק בלשונו, ונביא כמה דוגמאות מעניינות. בחודש סבת תקל"ד בעת ששהה החיד"א בתוניס הוא התיידד עם רבי יהודה טנוגי' מגדולי חכמי טוניס, והלה רכש ממנו את ספריו שם הגדולים ואת הספר ברכי יוסף "עד שלא נתחברו כמעט". הלשון הזו מדויקת. שכן ברכי יוסף נדפס בליוורנו בשנת תקל"ד. הדפסת הספר ארכה זמן רב. ובמעגל טוב כתב החיד"א כמה וכמה פעמים על שלבי הדפסתו. מתי נשלח כתב היד לדפוס, מתי קיבל גליונות להגהה, ואף אירע שמה שקיבל לא מצא חן בעיניו ועצר את ההדפסה. כפי שהיה מקובל

אז לאחר הדפסת הספר הוסיף המחבר עוד הוספות, הוספות אלו לא נכנסו לגוף החיבור, אלא נדפסו בפני עצמם, בשם 'שיר ברכה'. והחיד"א נתן לרבי יהודה טנוגי את הספר לקראת סוף ההדפסה, לפני שנוסף לו החלק שיר ברכה, ולא היה כרוך, שכן אז מלאכת הכריכה לא היתה קשורה לדפוס.

רבי יהודה טנוגי חיבר את הספר 'ארץ יהודה'. בספר הזה הוא מעיר על דברי החיד"א בספרו ברכי יוסף. בסימן קפג על דברי השלחן ערוך שכתב שצריך לישב בעת ברכת המזון על שכתב החיד"א: דורשי רשומות אמרו שזה נרמז בפסוק ואכלת ושבעת קרי ביה ושב עת וברכת". ועל כך העיר רבי יהודה טנוגי בספרו שהרמז הזה מובא כבר בתוספות במסכת ברכות. אמנם בשירי ברכה כתב ע"כ החיד"א: עתה ראיתי שהוא תוספות סוף פרק ג' שאכלו. היינו שבעותק שנתן החיד"א לר"י טנוגי "עד שלא נתחברו כמעט", עדיין לא נדפס השירי ברכה.

טביעות עין של החיד"א

בכל מקום חיפש החיד"א אחרי ספרים שלא הכיר ואחר כתבי יד. כך הוא כתב בשמחה שהוא קיבל רשות מיוחדת להכנס לספריה המלכותית החשובה בפאריז, שבה היו כתבי יד יהודיים חשובים במיוחד. הוא ראה שם כתב יד של נימוקי רבי ישעיה (הרי"ד) על התורה. משך כל הלילה

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

חזן מניין חסידי, מניין חסידי, מניין חסידי

הוא העתיק אותו. והוא כתב לעצמו שלמחרת היום כאבה לו היד מרוב מאמץ. אחר כך בשנת תקנ"ב הוא הדפיס את הפירוש בספרו 'פני דוד' בכל פרשה ופרשה בכעין מדור מיוחד.

כשבא החיד"א בא למנטובה בשנת תקל"ו, באו רבני העיר לקבל את פניו, ולמחרת הוא ביקר בבית הרבנים. על הביקור בבית רב העיר הוא כתב ב'מעגל טוב': "וראיתי בבית הר"י סארוואל חומש עם פירוש והפטרות דפוס קושטא ש'הרס"ה, והדפיסו אנשים מגירוש ספרד, ושם הפטרות חדשות".

הספר נדיר במיוחד, וכיום ידוע רק על שני עותקים שלמים של הספר. הוא הודפס בקושטא בשנת רס"ה על ידי האחים דוד ושמואל נחמיאש שהם היו מגולי ספרד שהגיעו לקושטא. בתקופה ההיא כיובל שנה אחרי תחילת מהפכת הדפוס, לא היו בקושטא יהודים שידעו את מלאכת הדפוס, עד שהגיעו גולי ספרד ששם היה הדפוס מפותח יותר. בחומש הזה אין עמוד שער, כמו בכל הספרים שנדפסו בתקופה ההיא, שלא היה בהם עמוד שער, לא רק שלא היה שער מצויר כתבנית שער כפי שמצוי היום, אלא גם לא עמוד פתיחה, ולא צויין בפתיחת הספר שנת ומקום הדפוס. בסוף הספר, בקולופון, כתבו המדפיסים את קורות חייהם ואת תהליך הדפסת הספר, שם נכתב שהם גולי ספרד ושנת ההדפסה. החיד"א ציין בקצרה 'ושם הפטרות חדשות', אכן בחומש הזה ההפטרות הם בנוסח יהודי רומניא. כלומר "נוסח הרומניוטים" של יהודי תורקיה האירופית,

האם יש להמנע מהדפסת 'מעגל טוב'?

לפנינו מתגלה במלוא הדרו גדלותו העצומה של הכותב. פעמים רבות שהוא היה במצוקה, הן קשיים גופניים, והן השפלות שעבר. אולם רוחו היתה עליו, ותמיד עמד בגבורה. וכך פעמים שהוא כתב לעצמו על מצבו הקשה, אולם לעולם לא פגע באיש. וכך כשהגיע לקהילה, ואנשי הקהילה פגעו בו, והוא סבל שם, הוא כתב לעצמו: "ובדמע לב התפללתי לה' שיצילני ממחלוקת".

יוון והבלקן שהיו בשליטת האימפריה הביזנטית טרם נפילתה. הנוסח הזה קדום מאד, אך לאחר גרוש ספרד כשיהודי ספרד הגיע לארצות הבלקן, הוא החל להשתכח עד שהיום נכחד.

הרב מאשכנז הבקי בכל הפוסקים

החיד"א פעמים פגש אנשים שהחשיבו עצמם לתלמידי חכמים מופלגים, אך ידיעתם היתה מועטת. לצד זה היו אנשים שאין יראתם קודמת לחכמתם, ושלא התנהגו כראוי וכהלכה, מי מחמת אי ידיעה מי בשוגג ומי מתוך הרגל. מחד, מטרת בואו של החיד"א היתה לאסוף ממון מהם, ולכן לא העיר להם רבות.

היו אנשים פשוטים, יראי שמים, שמחמת שהיה שגור על לשונם פסוקים מהתנ"ך החזיקו עצמם לתלמידי חכמים. פעמים לאחר שנוכחו לדעת שהשד"ר שלפניהם הוא גדול בתורה, הרגישו צורך לשוחח עמו בדברי תורה ולהפגין את ידיעותיהם. הם העירו הערות, ובמקומות אחדים אף ניסו להתווכח עמו. אותם קיבל כפי שהם, והתייחס אליהם בסלחנות ובסבלנות, אמנם פעמים שהם 'עברו את הגבול' והוא נאלץ להעיר להם. ובספרו פירט מה חשב עליהם. בחיבורו הוא כותב גם מה שבייר אודות אנשים שונים.

בהגיעו לקבליון שבצרפת רב הקהילה, אמר לו שהוא רב נודע באשכנז, ואף בקשו ממנו שם לכהן כראש ישיבה בפרנקפורט, כי רבני פרנקפורט אמרו שהוא בקי בכל הפוסקים ו"גוזמאות כאלה, וחקרתי ואמרו לי שהיה רב בישוב של ששה בתים באשכנז".

לעומת זה בקצת מקומות שביקר הוא פגש במתחכמים 'משתטים' כלשונו, שפעמים דווקא הם היו מראשי הקהל, כשראה צורך להעיר להם, הוא עשה זאת בלא היסוס, בחוכמתו ובתבונתו הוא ידע האין וכיצד לומר להם את הנדרש. כך גם בדרשות הרבות שהוא נשא. הוא ידע להתאים את דבריו, הן בתוכן ובעומק הדברים, והן בהערות שהעיר, בכל מקום ומקום לפי אופי האנשים.

המשתטה שחשב עצמו לנביא

יום אחד פגש בר' אברהם "המחזיק עצמו לרב מופלא ודרשן גדול ומקובל, וכפעם בפעם משתטה ואומר שהוא נביא'. אותו אדם היה מגיע לביתו של החיד"א, והיה מנסה לדבר עמו אודות תורת הקבלה. החיד"א היה מתחמק ממנו כאמרו לו שהוא אינו בקי בקבלה. פעם אחת התרברב האיש והצהיר שהוא מגלה סודות התורה, ואמר דבר מה שמובא בשם האר"י. החיד"א כתב "ואני לא יכולתי לסבול, ואמרתי לו: זה שאתה משתבח בו הם דברי האר"י ז"ל". ואז אותו 'מתחכם' פנה אליו והזכיר לו שהוא עצמו אמר שהוא אינו בקי בקבלה. ועל כך השיב החיד"א שזה נדפס בספר אחר בשם האר"י ז"ל.

ונביא עוד דוגמא: החיד"א פגש בזקן בן שמונים שנה, כשהוא מציין ביומנו את שמו, שהחזיק עצמו לתלמיד חכם והוא עשיר. הוא הרבה לבוא ולבקר את החיד"א והתפאר שהוא בקי במקרא 'לא כאלו המצפצפים והמהגים'. הוא שאל היכן יש פסוק אחד שכולל שש תיבות, שבו תיבה אחת חוזרת על עצמה ארבע פעמים, והשיב: זמרו לאלקים זמרו זמרו למלכנו זמרו (תהלים מז). ועוד אמר שספר ישעיה כולל ס"ו פרקים לעומת ספר ירמיה הכולל רק ג"א פרקים, אולם במספר הפסוקים ספר ירמיה עולה על ספר ישעיה. החיד"א מביא את דבריו, עם הוספת מלת זלזול על 'חידושו'. אחר כך החיד"א הוסיף וכתב, "והוא הביא לי אתרוג מב' שנים יש בו אבעבעות ונתק מזקנתו יבש נימוח מכוער ואמר, שהוא נראה לו לברך עליו". הוא שאל את החיד"א על דעתו. החיד"א שידע שהשאלה איננה למעשה, לא אבה להכנס עמו בוויכוח, ומציין "השבתי לו, זה פרי עץ הדר".

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעות רבינו
מזן החיד"א
וספר 'מעגל טוב'

ואחר כך עבר המלך עם שרים גדולים וברכתי ברכת המלך והוא היה לבוש אדום פשוט עם האורדין אזול ששם הארמא שלו. הסולטן ושריו בארמון טופקאפי בטורקיה

משיח אלקי יעקב מוכתר בכתרי כתרם במהרה בימינו אמן. ואחר כך ב"ב כסלו הוא ראה את המלך בארמונו. ושוב בכ"ב טבת הוא ראה את המלך "וברכתי ברכ". עשרים שנה אחר כך, במסעו השני, כתב החיד"א שראה את מלך צרפת "ואחר כך עבר המלך עם שרים גדולים וברכתי ברכת המלך, והוא היה לבוש אדום פשוט עם האורדין אזול ששם הארמא שלו".

(-סרט כחול, עם סמל המלכות).

הרי לנו מעשה רב על ברכת מי שחלק מכבודו. בגמרא במסכת ברכות (דף יט), אמר ר' אלעזר בר צדוק ומדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא אפילו לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחיין בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם". והפוסקים עסקו בשאלה, האם יש עניין להשתדל לראות את המלך יותר מפעם אחת. ובספר חסידים (תתקן) כתב שאם כבר ראה את המלך פעם אחת לא יבטל מלימודו, אלא אם המלך בא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר (וראה במגן אברהם סימן רכז ס"ק ו). אמנם מדברי החיד"א נראה שסבר שיש עניין גם ללכת כמה פעמים.

וניתן לדייק בדבריו בכ' חשון הוא ברח על המלך. ב"ב כסלו הוא ראה אותו שוב, אך לא כתב שבירך כי טרם עברו שלושים יום מראה קודמת. אמנם בכ"ב טבת הוא בירך עליו פעם נוספת, שהרי עברו שלושים יום מהראה קודמת. ועוד נראה שדקדק בלשונו וכתב על לבוש מלך צרפת, שיש דעות שמכרכים על המלך רק כשהוא לבוש בבגדי מלכות. ונוסיף, שכל אלו המלכים שראה וברך עליהם, היה בידם להעניש ולהמית, ואף על מלך צרפת האחרון, שהיה מלך במלוא תקפו, עד שהוצא להורג במהפכה הצרפתית.

החיד"א לא שב ממסעו לירושלים, אלא נשאר באיטליה והתגורר בליוורנו, בעיקר לשם הדפסת ספריו הרבים, שכן בארץ ישראל לא היה קיים אז בית דפוס. אמנם ישנם השערות נוספות לכך, ועל כך ביריעה נפרדת בעד"ה.

מיני חיות שראה. במקום אחד כתב החיד"א באריכות ובלשונות המליצית (י ניסן תקל"ה): ראיתי פיל והיה בן ט' שנים וגובהו ועוביו למעלה מגמל, ואמר שגדל עד ל' שנה וחי יותר מק' שנים, והוא נוטר איבה. ועיניו קטנים מאד ואזניו רחבות ו'מאריך אפיה כשלוש אמות' (-לשון מליצית, היינו האף, החדק של הפיל ארוך ג' אמות), ובחרטומו משתמש לאכול ולשתות, וברכתי בשם ומלכות ברוך משנה וכו'".

ובכמה מקומות כתב בקצרה: "הגענו לפלוריצנא (-פירנצה) ושם ראיתי אריות ונמרים ושאר כמותיהן. "הלכתי למקום החיות וראיתי לביאה ונמר ודוב. ועל ביקור בגן החיות בלונדון כתב: ובעיר לונדון הוליכוני למגדל שקורין טור"י ושם ראיתי אריות ונשר בן מאה שנה וחתול מהאינדיאה גדול ככלב, וחתול אחר כלאים מחיה וחיות אחרות מבהילות בשלשלאות של ברזל".

ניתן לעיין שכתב שבירך ברכת משנה הבריות על הפיל, ואילו על חיות אחרות לא כתב שבירך. ובשלחן ערוך (סימן רכה סעיף ח) מוזכר ברכת משנה הבריות על פיל ועל קוף. וכתב המאירי שדווקא אלו החיות, שהוזכרו בגמרא, שהם דומים לאדם במקצת דברים. ואכן מובא על כמה מגדולי ישראל שהלכו לגן חיות לברך משנה הבריות על אלו החיות דווקא (אמנם יש חולקים ע"כ).

ברכה על מלך

בשנת תקט"ז היה באיטליה "והלכתי עם הרב לראות המלך בהיכלו וברכנו עליו". בשנת תקי"ח שהה החיד"א בתורקיה ואז מת הסולטן עות'מאן השלישי, הוא מת בלילה וכבר למחרת בבוקר הוכתר מוסטפא השלישי לסולטאן. החיד"א כתב על מות הסולטן התורכי סולטאן עוצמאן ומציין שמיד המליכו את השולטן מוסטפא. החיד"א הלך לטקס ההכתרה, והוא כותב על סדר התהלכה, ומציין "וברכתי על המלך" ומסיים: ה' יוכני להבחין ועין בעין נראה

לעומת זה, יום אחד אמר אותו זקן לחיד"א שהרב שלו אמר לו שלא ילך במקל ביום טוב, אך הוא מקל בזה, באמרו שרבו טעה בזה, כי לא ידע שביום טוב מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלא לצורך. החיד"א השיב לו: "ואמרת לי, אין האיסור משום הוצאה אלא מטעם עובדין דחול כמו שפירש"י ביצה דף כ"ה והרי הרמב"ם וש"ע שפסקו שמתוך שהותרה הוצאה וכו' ופסקו אין הסומא יוצא במקל, והוא נאלם".

מעניין שדבר אחד ששמע החיד"א ממנו, הסבר מעניין באמירת אין כאלוקינו אין כאדונינו הביא החיד"א בחיבורו קשר גודל עם הוספה משלו (סימן כ סעיף ז, בתוך עבודת הקודש) : ושמעתי כפי הפשט... וזה בבחינת קבל את האמת ממי שאמרה. מאידך, לאחר מכן כשאמר לו אותו אחד הערה בדיני אבן העזר, אותה החשיב כחידוש מהפכני. כתב ע"כ החיד"א: ודחיתי דבריו.

בערב סוכות שני אנשים מחשובי הקהילה התריסו כנגד החיד"א, ואחד מהם אף ציין שלא יתרום את מה שכבר הבטיח. "וה' עשה ששניהם גלחו זקנם בחול המועד והם מראשי חשובי גבירי הקהל". בעקבות כך, ועד הקהילה התאסף וקרא להם לאסיפה, אך הם ביזו את הוועד, "וגזרו עליהם שיכבדו וישבו בביתם ויתן כל אחד קנס מה, והשתדלו לבטל גזרת הפרנסים ולא יכולו". וביום שמחת תורה שלח אליו אחד מהם לומר לחיד"א שהוא יתן את מה שנדר. ולאחר החג שניהם הזמינו בכבוד את החיד"א לביתם. (בתקופה ההיא גילוח בחוה"מ היה נושא פרוץ, וכפי שכתב החיד"א בחיבוריו ההלכתי חיים שאל יוסף אומץ "ויש רב גדול שהתיר לגלח בחוה"מ... ובשמעי דבריהם עמדתי מרעיד...").

החיד"א מבקר בגן חיות

החיד"א כתב כמה פעמים על ביקוריו בגן חיות, ואף כתב תיאור מפורט על כמה

גולה אחר גולה גלתה יהודה

קהילה קטנה של יהודים שעקרו מדרום אפריקה. סלומון בן עטר החליט לנסות את מזלו במקום, ופתח בעיר רשת של חנויות קטנות שסיפקו את צרכי המקומיים. תוך זמן קצר אול כל מלאי הסחורה וסלומון נאלץ להזמין סחורה נוספת. הוא הזמין לאליוזבתוויל את אחיו, שהגיעו עם משפחותיהם וכמה ידידים. וכך, בלב לבם של הג'ונגלים האפריקניים, הוקמה קהילת יוצאי רודוס.

הקהילה פרחת ושגשגה במשך שנים רבות. בני משפחת בן עטר, ומשפחות נוספות, הקימו חנויות מזון רבות, ולצידן הקימו בית כנסת, קופת צדקה ובית ספר. בקונגו התקיימו חיים יהודיים תוססים, כאשר סלומון בן עטר עצמו התנדב בחברת קדישא המקומית ושימש כרוחץ נפטרים.

לפני כשמונים שנה, בלגיה ויתרה על שליטתה בקונגו, שהפכה לארץ עצמאית. מרבית יהודי הארץ בחרו לעזוב את הארץ ולעקור לאירופה או לארץ ישראל. ואכן, תוך זמן קצר שקעה קונגו במלחמת אזרחים שהפכה למרחץ דמים אכזרי מאין כמוהו. האפיזודה המרתקת של קהילת יוצאי רודוס בלב לבם של הג'ונגלים האפריקניים, באה אל קיצה.

לאחר גירוש ספרד, הגיעו מגורשים רבים אל האי היווני, והצטרפו אל הקהילה המקומית. תוך שנים ספורות, חדלו יהודי האי מלדבר בשפה היוונית, ואימצו את שפתם של מגורשי ספרד - הלאדינו. בתקופה זו,

אין איש יודע לבטח מתי החלו יהודים להתגורר ברודוס. מצבה יהודית באי רודוס עם התאריך ה'שנ"ג

נכבש רודוס בידי האימפריה העות'מאנית, ותחת שלטונה פרחתה הקהילה היהודית באי. ליהודי רודוס התפללו בלחן ייחודי, והתהדרו במטבח מקורי משלהם. בפי יהודי יוון, רודוס כונתה בחיבה "ירושלים הקטנה".

ואולם, ככל שמצבה הכלכלי של האימפריה העות'מאנית הלך והתדרדר, החיים ברודוס הלכו ונעשו קשים יותר ויותר עבור יהודי רודוס, והם החלו לבחון אפשרויות להגר מהאי. קהילות קטנות של יוצאי רודוס הוקמו ביבשת היוונית ואף במצרים, אולם קבוצה של צעירים נועזים, בחרה להקים קהילה במקום מפתיע.

הכל החל בנער צעיר בשם סלומון בן עטר, אשר מאס במצב הכלכלי הקשה ברודוס. הוא שמע על אחדים מבני עירו שהשתקעו במצרים ופתחו בחיים חדשים, וגמר אומר בדעתו להצטרף אליהם. לא היה לו כסף כדי לרכוש כרטיס להפלגה הארוכה, ולפיכך הוא התגנב לאחת הספינות שעשו את דרכן לנמל איסמעאליה. באמצע ההפלגה הוא נתפס בידי המלחים, ועד סוף הנסיעה אולץ לנקות את הסיפון ולקלף תפוחי אדמה.

במצרים, הצליח סלומון להרוויח את לחמו, אולם לא היה שבע רצון, הוא נדד דרומה אל עומק היבשת האפריקנית, שבאותה העת רק החלה להתגלות בידי מדינות אירופה. הוא עשה חיל והרוויח ממון רב בעסקיו, אולם לא מצא מנוח והמשיך לנדוד ממקום למקום. באחד הימים, גונבה לאזניו שמועה על הזדמנות חדשה שנפתחה בעומק הג'ונגלים הפראיים - בקונגו.

קונגו - ארץ ענקית של יערות עד לא מוכרים, ושל שבטים פראיים עובדי אלילים, נכבשה באותה תקופה בידי ממלכת בלגיה, אשר הייתה מעוניינת לנצל את משאבי הטבע של הארץ. הבלגים בנו מכרות בכל רחבי הארץ, ולצורך כך בנו גם ערים גדולות ומסילות רכבת. באחת הערים שהקימו הבלגים - אליזבתוויל, הוקמה

הפיצול החל כבר בימי יעקב אבינו. בעודו מתכוונן לפגישה הגורלית עם אחיו עשיו, קיבל יעקב את ההחלטה (בראשית לב, ח-ט): "ויחץ את העם אשר אתו... לשני מחנות. ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה".

היה זה סימן לדורות, כפי שכתב הרמב"ן על אתר: "זה ירמוז שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו, אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם, מלך אחד גוזר בארצו על ממונו או על גופנו, ומלך אחר מרחם במקומו ומציל הפליטים... ראו כי גם לדורות תרמוז זו הפרשה".

"צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות" (פסחים פז, ב). העובדה כי מאז חורבן הבית, התפזר העם היהודי בכל קצוות תבל, תרמה בדיעבד לתקופות ארוכות של פריחה ושגשוג. כאשר ירד קרנה של יהדות גרמניה, פרח העולם היהודי בפולין. כאשר גורשו היהודים מספרד, קמו קהילות חדשות בטורקיה ובארץ ישראל. כאשר עלתה באש יהדות אירופה בימי השואה הנוראה, מתוך האפר הוקמו עולמות תורה חדשים בארץ ישראל ובארצות הברית.

הבה נצא למסע מסביב לעולם. נגיע אל המקומות הנידחים ביותר שבהם התיישבו יהודים. נתחיל באי יווני קטן, ונסיים ביערות הגשם של ברזיל. נחצה ימים ויבשות, נעבור דרך מדבריות וג'ונגלים, נפגוש בדמויות מרתקות ומיוחדות. אבל מעל לכל, ניחשף לסיפורים מפעיימים של מסירות נפש להשם ולתורתו. נראה כי גם בקצוות הנידחים ביותר של הגלובוס, עם הנצח חי וקיים.

מירושלים הקטנה אל הג'ונגל

את מסענו נתחיל בלב ים, על אי קטן בין יוון לטורקיה. רודוס - אי מבודד יחסית, אשר במשך רוב שנותיו שימש כמושבה של שודדי ים.

העיר הגדולה ביותר ברודוס, נקראת אף היא בשם רודוס. הבה נצא לסיור קצר בסמטאותיה, אשר בהן נשמעות בערבוביא יוונית וטורקית. נשים פעמינו אל רובע חודריה, ונכנס אל יקום מקביל. ברוכים הבאים ל"ירושלים הקטנה".

אין איש יודע לבטח מתי החלו יהודים להתגורר ברודוס. על פי חלק מההערכות, כבר לפני אלפיים שנים הופיעו היהודים הראשונים באי הנידח. באלף הנוכחי הוקמה באי קהילה מפוארת, אשר התהדרה בבתי כנסת, ישיבות וארגוני חסד. רבי עובדיה מברטנורא, אשר ביקר באי בשנת רמ"ח, מספר נפלאות על תושביו היהודים: "לא ראיתי כיהודים אשר ברודוס - מקטן ועד גדול איש לא נעדר, כולם אנשי שכל ומביני דעה, צחי הלשון ובעלי מוסר ודרך ארץ, ומכבדים את הבריות, כי גם העבדנים ועושי מלאכת הבורסקי אשר שם, נקיים במלבושיהם ונאים בדיבורם... ותוארם כתואר בני מלך" (אוצר מסעות עמ' 110).

המסע אל העיר האסורה

מקונגו, ננדוד צפונה. נחצה את הג'ונגלים של מרכז אפריקה, ונעבור בסוואנות שורצות חיות פרא. ככל שאנו הולכים ומתקדמים דרומה, הנוף הולך ומשתנה. היערות הבראשיתיים נעלמים, ובמקומם הולך ומתגלה המדבר הגדול בעולם - מדבר הסהרה. אנו מגיעים אל מדינת מאלי.

מאלי היא מדינה ענקית (גדולה פי 60 ממדינת ישראל). מדבר הסהרה מכסה את צפון המדינה, אולם הדרום מבורך בערבה ירוקה. בימי קדם, מאלי הייתה ממלכה עשירה ורבת עוצמה, אשר נודעה לתהילה בכל העולם. אולם בהדרגה היא ירדה מגדולתה והפכה למדינה נידחת ומבודדת. אגדות רבות מספור נלחשו מפה לאוזן על אודות מאלי האגדית, ורובן התבררו כבדיה בעלמא, אולם אגדה מסתורית אחת נכרכה בעוז סביב גבולותיה של מאלי, אגדת השבטים היהודיים האבודים.

כבר מימי קדם ישנן עדויות על יהודים כאלו ואחרים שהגיעו למאלי. חלקם הגיעו ממרוקו ואחרים מלוב. ישנן אפילו עדויות על כמה משפחות של גולי ספרד שהגיעו למאלי בדרך לא דרך. באופן ספציפי יותר, ניתן לדבר על אזור מסוים במרכז מאלי - טימבוקטו.

טימבוקטו נחשבה במשך שנים לעיר אסטרטגית וחשובה. היא ממוקמת על ציר המסחר החוצה את מדבר הסהרה מצפון לדרום, ולפיכך מרבית שיירות המסחר עברו דרכה. עם זאת, טימבוקטו נחשבה גם למרכז האזורי להפצת דת האסלאם. אנשים שאינם מוסלמים לא הורשו לעבור בין חומותיה. כתוצאה מכך, בהדרגה הפכה טימבוקטו לעיר נידחת ומרוחקת, שרק מעטים זכו

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעות וגלויות בלתי מוכרות

המידע על קהילה זו מועט מאוד, ונראה כי היא באה לקיצה בשנת רנ"ב. ציור עתיק של טימבוקטו

בין שיירות הגמלים ונווי המדבר. הבה נכיר, את יהודי הח'יבר.

לימים, המוסלמים עצמם נהגו לספר כי היהודים הראשונים שהתיישבו בחצי האי ערב, היו כמה מעולי מצרים, שהחליטו שלא להמשיך אל ארץ ישראל אלא להתיישב בנווה המדבר שלימים הפך למחוז אל-מדינה. גם אם לא נקבל מסורת זו, אין ספק כי היישוב היהודי בערב היה קדום מאוד. יש הסבורים כי ראשיתו בימי בית ראשון, ואחרים מתארכים אותו לתחילת תקופת בית שני.

כמו הערבים, גם היהודים שהתיישבו בערב היו מחולקים לשבטים שונים. אולם להבדיל מהשבטים הערביים שהרבו להילחם זה בזה, השבטים היהודיים חיו בשלום ואחוה, ושיתפו פעולה זה עם זה. היהודים, הביאו עמם ידע חדש שהיה זר לחלוטין לעובדי האלילים הערבים: במקום לגדוד ממקום למקום על גבי גמלים, היהודים הקימו יישובי קבע, זרעו שדות פוריים מסביב לנווי המדבר, והקימו חומות כדי להגן על בתיהם ורכושם מפני שודדים.

כה רבה הייתה השפעתם של היהודים בערב, עד כי שבטים ערביים שלמים קיבלו את ההחלטה להתגייר ולהצטרף אל העם היהודי. המרכזים היהודיים הגדולים ביותר היו בעיר הגדולה ית'רב, ובמחוז ח'יבר. זה האחרון, היה מחוז יהודי לכל דבר ועניין, ויש אף הסוברים כי שמו נגזר מהמילה העברית "חבר".

אולם למרבה הפלא, חרף העובדה כי יהודי ח'יבר היו כה רבים ומשפיעים, המידע היחיד שהגיע לידינו אודותיהם, בא ממקורות ערביים מאוחרים. דברים רבים מאוד איננו יודעים על יהודי ח'יבר. מי היו רבניהם ומוריהם, מה היה נוסח התפילה שלהם, מה היו מנהגיהם. הם נעלמו כלא היו. עם זאת, מנהג נאה אחד של בני ח'יבר, עשוי ללמד אותנו רבות על אופיים הנדיב והאצילי: בח'יבר, נהגו היהודים שלא לנעול את דלתות בתיהם בלילה. כל עובר אורח שמצא את עצמו ללא קורת גג, רשאי היה להיכנס לכל בית שירצה וללון בו.

יהודי ערב היו בשיא פריחתם, כאשר מנהיג צעיר וכריזמטי הופיע משום מקום - מוחמד היה שמו. הוא קרא לערבים לנטוש את עבודת האלילים, והטיף לדת חדשה - האסלאם. תוך זמן קצר נפלו לידי מוקדי הכוח המרכזיים בחצי האי ערב - הערים מכה וית'רב, ששמה שונה ל"אל-מדינה". מלכתחילה, קיווה מוחמד כי

לחפש פרנסה, אולם ככל הנראה הוא קיווה גם לנסות ולאתר את אותם שבטים יהודיים אבודים שנעלמו בין חולות המדבר. הוא שיחד שיירת סוחרים שחצתה את מדבר סהרה, ויחד עמם יצא למסע הארוך והמסוכן, ממרוקו לטימבוקטו.

המסע עבר בשלום, אולם כאשר הגיעו הסוחרים בשערי העיר, התגלתה העובדה כי הרב אביסרור הנו יהודי. שוטרי העיר עצרו אותו והובילו אותו אל האמיר המקומי. למרבה ההפתעה, הצליח הרב אביסרור לשכנע את האמיר לחוס על חייו. לא זו בלבד, הוא הצליח לשכנע אותו להתיר לו להתגורר בעיר ולעסוק במסחר. בתמורה, הבטיח הרב אביסרור לאמיר אחוזים נכבדים מרווחיו.

כעבור זמן קצר, הצליח הרב אביסרור לשכנע את האמיר להביא לטימבוקטו גם את בני משפחתו המורחבת. תוך זמן קצר, צמחה בטימבוקטו יש מאין קהילה יהודית קטנה. הרב אביסרור פתח בעיר בית כנסת ותלמוד תורה, ובמקביל ניסה לייסד נתיב מסחר בין מרוקו לטימבוקטו. עם זאת, באותה תקופה איבדו שלטונות מרוקו ומאלי את השליטה על כנופיות השודדים החמושות, שהחלו להשתולל ללא שליטה בכל רחבי מדבר סהרה. פעם אחר פעם, שיירות עמוסות סחורה שיצאו ממרוקו בדרך למאלי, נבזזו בידי השודדים והסוחרים נרצחו.

עשר שנים בלבד לאחר שנוסדה קהילת טימבוקטו, נאלץ הרב אביסרור לעזוב את העיר ולחזור למרוקו. יחד עמו עזבו מרבית בני הקהילה. כעבור אחד עשר שנים הוא חזר לטימבוקטו, אולם הפעם רק כיועץ עבור השלטון הצרפתי.

אויביו של מוחמד

עודנו באווירת המדבר, נפנה כעת בנדודינו לכיוון מזרח. נחצה את מדבר סהרה ולאחר מכן נחצה את הים. כעת עומדות רגלינו, בחצי האי הערבי.

ערב הסעודית מתהדרת בתואר המפוקפק; "המדינה היחידה בעולם שבה אין אף בית כנסת, ואף כנסייה". המדינה שהיא ערש האסלאם, ובה נמצאת העיר הקדושה ביותר למוסלמים, אינה סובלנית במיוחד כלפי דתות אחרות. אולם חולות המדבר האינסופיים, מכסים על עבר שהיה ונשכח. על עולם יהודי תוסס, שהתקיים

לבקר בה. תיירים אירופאים רבים, ששמעו העיר המסתורית הגיע לאזניהם, היו נחושים לבקר בעיר, אולם רק בודדים הצליחו לעשות זאת. מרביתם נרצחו בדרך בידי כנופיות שודדים או גוועו ברעב במדבר האינסופי, והאחרים נבלמו בשערי העיר.

עם זאת, לאורך שנות קיומה התקיימה בטימבוקטו קהילה יהודית קטנה. המידע על קהילה זו מועט מאוד, ונראה כי היא באה לקיצה בשנת רנ"ב, היא שנת גירוש ספרד, כאשר מושל העיר הותיר בפני יהודי עירו את הברירה להתאסלם או למות. מרבית היהודים נמלטו מהעיר, אולם חלקם עברו המרת דת בכפייה וככל הנראה נטמעו באוכלוסייה המקומית.

שנים רבות אחר כך, עוד הגיעו עדויות שונות על שבטים שונים באזור טימבוקטו, אשר טוענים כי הם מזרע אברהם יצחק ויעקב. העדות המפורסמת ביותר היא של קינאדי אמגוזה אבן לאבגולה, יליד מאלי אשר עקר ללונדון, ושם פרסם את ספר זיכרונותיו. לטענתו, הוא השתייך לשבט יהודי המתגורר מרחק שלושה ימי הליכה מטימבוקטו.

לטענתו של לאבגולה, בני שבטו מנו כאלפיים נפש, והם מכנים את עצמם בשם "בני אפרים". שאר השבטים באזור כינו אותם "אימו יו קאים" - "העם המוזר". על פי עדותו, בני עמו שמרו באדיקות על מצוות ברית מילה, וציינו את כל החגים בלוח השנה היהודי. הוא סיפר כי בני שבטו מונהגים בידי שבע משפחות רבנים, אשר מורישות את התפקיד מדור לדור. בני שבטו אינם אוכלים כלל בשר או חלב, אולם בפסח הם מקריבים קרבן פסח והרבנים אוכלים ממנו. בתוך בליל השבטים השונים והמשונים המתגוררים באזור מאלי, לא ניתן לאתר את השבט המדויק אשר עליו העיד לאבגולה, ולפיכך אי אפשר לברר האם אכן בני שבטו היו שבט יהודי אבוד. עם זאת, ישנה קהילה יהודית ייחודית אחת, אשר התקיימה בטימבוקטו לפני פחות ממאתיים שנים.

מי שהקים את הקהילה הייחודית הזו, היה הרב מרדכי אביסרור. תלמיד חכם מרתק ממרוקו, אשר קורות חייו לבדם יכולות למלא ספר שלם. הוא היה רב ומלמד תינוקות בכמה קהילות במרוקו, אולם נדד גם אל תוניסיה ואלג'יריה, ואף ביקר ביוון ובארץ ישראל. בשנת תרי"ז, גמלה בלבו של הרב אביסרור ההחלטה להגיע אל טימבוקטו. מטרתו הייתה

היה מחוז יהודי לכל דבר ועניין ויש אף הסוברים כי שמו נגזר מהמילה העברית 'חבר'. חורבות העיר הקדומה של ח'יבר

נאלצו בניה לחיות במסירות נפש, ולהיאבק על קיומה של כל מצווה ומצווה.

העיר משהד, איננה רק אחת הערים החשובות והגדולות ביותר באיראן, היא נחשבת גם לאחת הערים המקודשות לשיעה - הזרם המוסלמי השולט באיראן. יהודים התיישבו בעיר בימי שלטונו של נאדר שאה - הכובש הגדול, שידע להיות גם מלך רב חסד. נאדר שאה ביקש לפתח את משהד ולהפוך אותה לעיר בירתו, ולפיכך עודד יהודים חרוצים מרחבי ממלכתו להתיישב בה.

במשך קרוב למאה שנים, התנהלו חייהם של יהודי משהד על מי מנוחות, אולם ביום י"ב בניסן, תקצ"ט, אירע האירוע הטראגי, אשר שינה לנצח את גורלה של משהד. באותו יום, חל בלוח השנה המוסלמי יום ה"עשוראה" - התאריך בו על פי המסורת השיעית, נרצח האמאם חוסיין. השיעים נוהגים לציין תאריך זה באמצעות תהלוכות שבהן הם מצליפים בעצמם עד זוב דם.

בתאריך רגיש זה, אירע מקרה תמוה, אשר עד מהרה יצא מכלל שליטה: בנו של אחד מיהודי העיר, החל לסבול מצרעת משונה בידו. אותו יהודי פנה לטובי הרופאים, אולם הללו לא הצליחו למצוא לו מזור. בסופו של דבר הגיע היהודי אל רופא אליל מפוקפק, אשר המליץ לו לשחוט כלב, ולהניח עליו את ידו של

היהודים יצטרפו אליו במלחמתו כנגד עובדי האלילים, אולם משנוכח לדעת כי היהודים מסרבים לקבל את דתו החדשה, פתח בטבח אכזרי כנגד היהודים בני שבט קורייטה.

כעבור שנתיים ימיים, פתח מוחמד במסע מלחמה כנגד ח'יבר. מלחמה זו זכורה עד ימינו בתור אחת המלחמות הקשות והגורליות בתולדות האסלאם. שנת המלחמה ידועה בפי המוסלמים בכינוי "שנת הח'יבר". לאחר כמה חודשי לחימה אכזרית, הצליח מוחמד לכבוש חלקים גדולים מהח'יבר, וטבח באלפי יהודים. הנוותרים, החליטו להיכנע בפניו ולשלם מס גולגולת. מצבם של השורדים האומללים היה בכי רע. סופר ערבי בן התקופה תיאר כיצד כאשר היה עובר בח'יבר לפני המלחמה, היה פוגש סוחרים יהודיים עשירים, ולאחריה לא מצא אלא איכרים עניים. אולם מה עלה בגורלם של אותם יהודים? שאלה זו טרם באה על פתרונה.

רבי בנימין מטודלה, הנוסע המפורסם מספרד, אשר תר את מרבית העולם שהיה מוכר בזמנו, הוא האחרון שפגש את יהודי ח'יבר. מדבריו ניתן להבין כי יהודי ח'יבר חזרו להילחם כנגד המוסלמים, ותקפו את השירות המוסלמיות שחצו את חצי האי.

מכאן ואילך אין אנו יודעים עוד שום דבר ודאי על יהודי ח'יבר. האם נטבחו כולם בידי המוסלמים? האם התאסלמו בעל כרחם ונטמעו בתוך האוכלוסייה הערבית? האם היגרו בהמוניהם לארץ ישראל או לתימן? חולות המדבר מכסים על גורלם, שככל הנראה יוותר לנצח בגדר תעלומה.

עם זאת, אגדה עקשנית גורסת כי יהודי ח'יבר עדיין חיים. עדיין מסתתרים בין המערות והנזקקים, ממתנים לנקום את נקמתם במוסלמים שהרסו את חייהם. הדים לשמועה זו, מביא רבי עובדיה מברטנורא באגרת מסעויתו: "דבר זה מפורסם וידוע בכל גלילות אלו, כי הישמעאלים הנוסעים ממצרים ללכת לבית תפלתם למק"א, עוברים דרך מדבר גדול ונורא מאוד, ותמיד הם לפחות ארבעת אלפים גמל, ולפעמים באים עליהם במדבר ההוא עם גדול ורם כבני ענקים, איש אחד ירדוף אלה, וקוראים להם הישמעאלים 'אל ארביס בנו אל סמר', פירושו: בני א-ל ש-די, ר"ל הערביים בני א-ל ש-די, מפני שבמלחמתם תמיד מזכירים א-ל ש-די... ומפורסם הוא שדתם - הדת היהודית".

קהילת האנוסים

נפנה כעת במסענו לכיוון צפון. האוויר מתקרר מעט כאשר אנחנו נכנסים לתוך גבולות איראן. הלב מתרחב כאשר אנו נזכרים בקהילות היהודיות המפוארות שמילאו את הארץ בעבר: יזד, המדאן ושיראז. אולם אנו שמים פעמינו דווקא אל העיר משהד, כדי להתוודע אל סיפורה של קהילה, שבמשך למעלה ממאתיים שנים

הילד. האב הנואש, שכר פועל איראני לשחוט עבורו כלב. אולם לאחר שנשחט הכלב, התגלע סכסוך בין היהודי לאיראני בשאלת התשלום. בסופו של דבר עזב האיראני את הבית בזעם, נחוש בדעתו לנקום. הוא יצא אל חבריו וסיפר להם כי היהודים לקחו כלב, כינו אותו בשם "חוסיין", ושחטו אותו במטרה ללעוג לשיעים המתאבלים על מותו של האימאם חוסיין.

השמועה נפוצה ברחבי העיר במהירות הבזק, ותוך זמן קצר הסתער המון מוסלמי זועם על הרובע היהודי של משהד. שלושים ושניים יהודים נרצחו באותו יום מר ונמהר. המוסלמים התפרצו לבתים, בזזו והרסו רכוש, ולאחר מכן התנפלו על בתי הכנסת, גנבו ספרי תורה והחביאו אותם במרתפו של מסגד "אימאם עלי רזא". רבני העיר פנו אל האימאם המקומי והתחננו בפניו שיחסו על חיי בני קהילתם. אולם האימאם האכזר הודיע כי הוא מסרב להגן על היהודים בני עירו. הוא הודיע כי עליהם להתאסלם, ולא, ישחטו כולם.

כאשר ראו הרבנים כי הפרעות הולכות ומחמירות, החליטו החלטה גורלית שעתידיה לשנות את גורלם וגורל הדורות הבאים. הם החליטו לסמוך על דעת הרמב"ם על פיה האסלאם אינו עבודת אלילים, ובשעת פיקוח נפש יכול יהודי לקבל על עצמו את דת האסלאם מן השפה ולחוץ. יהודי משהד הודיעו כי הם מוכנים להתאסלם.

לקול צהלות ההמון, נגררו יהודי משהד אל מסגד אימאם עלי רזא, ושם אולצו לומר את ה"שהאדה" - הטקסט המקבל את "נבואתו" של מוחמד. על פי אמונת המוסלמים, האומר טקסט זה הופך למוסלמי בו במקום. בעיניים דומעות, אמרו היהודים את השהאדה, אולם במקום המילה "מוחמד", הקפידו לומר "מוסה" (משה). השיעים שיכורי הניצחון לא הבחינו בכך, ומיום זה ואילך התייחסו אל יהודי משהד בתור "ג'זיד אל אסלאם" - מוסלמים חדשים, ובקיצור "ג'זידים". בפועל, יהודי משהד המשיכו לחיות כיהודים. חמש פעמים ביום, לקול קריאת המואזין, הם העמידו פני מתפללים. בפועל, הם התגנבו אל בתי הכנסת המחתרתיים שהוקמו במרתפים ברחבי העיר ושם שפכו את צקון לחשם בפני בוראם. בבוקר, למדו ילדיהם ב"מדרסה" - בית הספר המוסלמי, אולם לעת ערב נשלחו בחשאי אל תלמודי התורה. סופרי הסת"ם של הקהילה הכינו תפילין זעירות, אשר הג'זידים יכולים היו ללובשן ללא חשש שיתפסו. בעיה קשה במיוחד היוו הנישואין. מוסלמים רבים

במשך קרוב למאה שנים, התנהלו חייהם של יהודי משהד על מי מנוחות. בית הכנסת של אנוסי משהד בשכונת הבוכרים

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעות וגלויות בלתי מוכרות

בקנאות על הספרים שבהם לא ידעו לקרוא. אולם מכאן קצרה הייתה הדרך להיטמעות מוחלטת שלהם בעם הסיני. בשנים האחרונות נעשו מאמצים לאתר את שרידי הקהילה האבודה ולהעלותם ארצה.

הסוואנה היהודית

וכעת, הבה נעלה על ספינה ונפליג אל מעבר לים. בין יערות הגשם של ברזיל, נמצא מחוז פרנמבוקו, אשר נודע בשל קני הסוכר המשובחים שלו. ברזיל נתגלתה לעולם בידי ספנים מפורטוגל, שסיפחו את הארץ עבור ממלכתם. הפורטוגזים ייסדו בפרנמבוקו את העיר ריסיפי, שעד מהרה הפכה לעיר מסחר חשובה. כבר מראשית שנות קיומה, התקיימה בריסיפי קהילה יהודים קטנה. היא אלו אנוסים שנמלטו מאימת האינקוויזיציה בפורטוגל, וקיוו כי בברזיל המרוחקת יניחו להם לנפשם. תקווה זו נכזבה. פקחי האינקוויזיציה הגיעו גם לברזיל, ורדפו בה את היהודים באותה אדיקות שבה רדפו אותם בפורטוגל.

אולם בשנת ש"צ, נפל דבר בברזיל. הצי ההולנדי כבש את מחוז פרנמבוקו וסיפח אותו לממלכת הולנד. תחת השלטון ההולנדי, חזרו חברי קהילת ריסיפי ליהדותם בגלוי, ותוך זמן קצר הפכה העיר למרכז תורני משגשג. עד מהרה הפליגו יהודים נוספים מהולנד ועקרו לריסיפי, שהפכה לקהילה עשירה ומשגשגת, שתרמה כספים לקהילות יהודיות אחרות.

בשנת ת', פנו אנשי ק"ק ריסיפי לאחד מרבני אמסטרדם, רבי יצחק אבוהב די פונסקה, והזמינו אותו לכהן כרבם. רבי יצחק אבוהב ביסס וחיזק את הקהילה עוד יותר. הוא פתח בתי כנסת, תלמודי תורה וישיבות, והשתדל מאוד לקרב אנוסים שחזרו לחיק יהדותם. עם זאת, בשנת ת"ה פתחו התושבים הפורטוגזים שבברזיל במרד כנגד השלטון ההולנדי. המורדים נתמכו בידי הצי הפורטוגזי שסייע להם בסתר. היהודים, חששו מאוד מחזרתה של ברזיל לשלטון האינקוויזיציה, ולפיכך התגייסו לצבא ההולנדי וסייעו לשלטונות בקרבות כנגד המורדים.

המורדים הטילו מצור על ריסיפי, אשר נמשך תשע שנים רצופות. במהלך אותה תקופה, היו זמנים שתושבי העיר רעבו ללחם וכמעט גוועו ברעב. עם זאת, רבי יצחק אבוהב העיד כי מעולם לא ביטלו בעיר תפילה במניין, פרט לפעם אחת שלא הצליחו להתפלל תפילת מנחה. בסופו של דבר הצליחו ההולנדים להדוף את המורדים, והעיר ריסיפי חזרה לשגשג.

אך לא לאורך זמן. שכן בשנת תי"ד חזרו הפורטוגזים בכוחות גדולים של צבא וספינות, וכבשו את העיר בסערה מידי ההולנדים. היהודים נמלטו בהמוניהם מהעיר. רבי יצחק אבוהב חזר עם מרבית קהל עדתו לאמסטרדם. עם זאת, קבוצה גדולה בחרה להגר למושבה הולנדית אחרת - סורינאם. גם שם הקימו היהודים קהילה גדולה ומשגשגת בלב הג'ונגל הפראי, עד שההולנדים נהגו לכנות אזור זה בשם "יודן סוואנה" (הסוואנה ההולנדית). קבוצה קטנה אחרת נמלטה למושבה ההולנדית "ניו-אמסטרדם", אשר לאחר כיבושה בידי האנגלים שינתה את שמה ל"ניו יורק". אלו היו היהודים הראשונים שהשתקעו בניו יורק, ועד ימינו נמצאת בבית הקברות שארית ישראל שבניו יורק מצבתו של בנימין בואנו די מסקטיסה - מייצאי ק"ק ריסיפי.

יהודי קאיפנג תרמו רבות לפיתוח העיר וזכו להערכה רבה בקרב שכניהם הסינים. דגם בית הכנסת בקאיפנג סין

דרך המשי, לא זו בלבד שהבטיח ליהודים פרנסה ברווח, הוא גם דאג לכך שיהודי סין לא איבדו את הקשר עם אחיהם ברחבי העולם. דרישות שלום מקהילות אחרות הגיעו באופן תדיר, וכך גם תשמישי קדושה, ספרי תורה, ואף רבנים ומורי הוראה בשעת הצורך. יהודי קאיפנג תרמו רבות לפיתוח העיר, וזכו להערכה רבה בקרב שכניהם הסינים. בקאיפנג פעלו בתי כנסת, תלמודי תורה ומוסדות צדקה, ונראה היה כי דבר לא יעצור את שגשוגה של הקהילה. עם זאת, הכל השתנה כאשר השלטון בסין נפל לידיה של שושלת מינג. הקיסרים לבית מינג, קיבלו את ההחלטה ששינתה לנצח את גורלה של סין, וגזרה כליה על הקהילה היהודית המפוארת שלה.

קיסרי מינג החליטו לבודד את סין משאר העולם. הם אסרו על סוחרים זרים להיכנס לגבולות הקיסרות, ובנו את "החומה הגדולה" שחצצה בין "קיסרות השמים" לבין שאר העולם. השיירות נעלמו כליל, ויחד עמן גם הקשר היחיד ששמרו יהודי סין עם העולם החיצון. וכך, הפכה קהילת יהודי קאיפנג לקהילה היהודית המרוחקת והמבודדת ביותר בעולם. אפילו שמועות על קיומה לא הגיעו ליהודי אירופה וארצות המזרח.

מאות שנים, חיו יהודי קאיפנג בבידוד מוחלט. מדור לדור, הלכו ונשתכחו מהם עוד ועוד דינים והלכות. הם עשו מאמצים נואשים ליצור קשר על יהודים בארצות אחרות, אולם לשווא. כאשר המסיונרים הנוצריים הראשונים הגיעו לסין, הגיעו לקאיפנג השמועות על אודות זרים מסתוריים שהגיעו מרחוק, ומטיפים לאמונה בא-ל אחד. היהודים המרוגשים, היו משוכנעים כי הנה הופיעו יהודים נוספים בסין, ומיהרו לשגר שליחים לפגוש את הזרים. מה רבה הייתה אכזבתם כאשר גילו כי המיסיונרים אינם יהודים, אלא בני דת משונה שהם לא שמעו עליהם מימיהם.

מצבם של יהודי קאיפנג הלך והחמיר. רבים יותר ויותר נטשו את הקהילה ונטמעו באוכלוסייה הסינית. ידיעת לשון הקודש הלכה והשתכחה, והיחידים שעדיין ידעו לקרוא בתורה היו הרבנים הקשישים. כאשר נפטר הרב האחרון של הקהילה, עמדו יהודי קאיפנג בפני שוקת שבורה. הם הוציאו את ספרי התורה מבתי הכנסת, והסתובבו אתם בכל רחבי סין. בכל מקום הם פנו אל המלומדים המקומיים וחיפשו לשווא אחר מיישור שיוכל לפענח עבורם מה כתוב בהם. משנכזבה תוחלתם זו, הם המשיכו לשמור

הגיעו לרובע היהודי במטרה להציע קשרי שידוכים בין בניהם ובנותיהם לילדיהם של הג'יידים. למרבה המזל, באיראן היה מקובל מאוד לארס את הבנים והבנות כבר בהיותם ילדים רכים בשנים. כתוצאה מכך, כאשר הגיע מוסלמי להציע את בתו לאחד מבניהם של הג'יידים, יכלו הורי המיועד להודיע כי "בצער רב" הם נאלצים לדחות את ההצעה, מכיוון שהנער כבר מאורס. לעתים קרובות, כדי להימנע מסיכונים, השתמשו הג'יידים במנהג של "אירוסין בעריסה". מיד עם לידתו של תינוק חדש, מצמידים היו את עריסתו לעריסתה של תינוקת שנולדה לא מכבר, וההורים היו מסכמים ביניהם לחתן אותם לכשיגדלו.

למעלה ממאתיים שנים, חיו יהודי משהד במחתרת. מוסלמים בגלוי, יהודים בהיחבא. מדור לדור הם העבירו לילדיהם את הסוד, ועשו ככל יכולתם להעניק להם חינוך יהודי. לא תמיד עלה הדבר בידם. חלק מבניהם נטמעו בין המוסלמים ושכחו את יהדותם. רק לאחר השואה, הצליחו אלו מיהודי משהד ששמרו על יהדותם מדור לדור, לעזוב את ארץ הדמים ולעלות לארץ ישראל.

היהודים שמעבר לחומה

נרחיק כעת בנדודינו עוד ועוד מזרחה. נחצה הרים ומדבריות, נעבור נהרות וג'ונגלים, וכעת עומדות רגלינו למרגלותיה של חומה אדירה. בחשש מה, אנו מגיעים לסין.

אחד הנהרות הגדולים והחשובים בסין, הוא נהר הואנג הו, הידוע בכינויו "הנהר הצהוב". ערים רבות נמצאות על גדות הנהר, אולם הגדולה והבולטת שבהם היא קאיפנג. מיקומה האסטרטגי על גדות הנהר, ובאמצע "דרך המשי" המפורסמת אשר דרכה הגיעו הסחורות מאסיה אל אירופה, תרמו לפיתוח מואץ של העיר והפכו אותה לאחת הערים הגדולות והחשובות בסין.

מתי הגיעו לראשונה יהודים לקאיפנג? מהיכן הגיעו? איש אינו יודע. עם זאת, מבחינת היהודים היו הסינים שכנים נוחים בהרבה מהנוצרים באירופה ומהמוסלמים בארצות המזרח. בתוך כליל הדתות שהיו מקובלות בסין, הסינים גילו אך מעט עניין בדתם ומנהגיהם של היהודים, ואפשרו להם לנהל את ענייניהם ללא הפרעה.

מכל עריה של סין, קאיפנג הייתה הנוחה ביותר עבור התיישבות יהודית. מיקומה על

נדריו של משגיח כשרות

חיי של משגיח כשרות הם מסע חיים רצוף באתגרים, מסעות וסיפורים ייחודיים. מעבר לאחריות ההלכתית הכבדה המוטלת על כתפיו, משגיח הכשרות נדרש להתמודד עם מציאות משתנה ותובענית במיוחד. בראיון זה עם מומחה הכשרות הבינלאומי הרב יוסף דורפמן שליט"א, נצלול אל תוך חוויותיו של משגיח כשרות, ונקבל הצצה נדירה אל מאחורי הקלעים של משגיח כשרות ברחבי תבל

פרק א'

שבת מאולתרת בתאילנד התקיפות באיראן וסגירת המרחב האווירי

יום שישי י"ז סיון תשפ"ה. הרב יוסף דורפמן יושב במטוס, בטיסת 'אל-על' שהמריאה בחמישי בלילה בבנגקוק - תאילנד. המטוס היה אמור לנחות בנתב"ג למחרת בבוקר, בסביבות השעה 7:00. זוהי שגרת חיי במהלך 11 שנים האחרונות. הרב יוסף דורפמן התרגל לשגרת נסיעות אינטנסיביות, עם כמעט שמונה חודשים בשנה בחו"ל, כאשר חזרותיו ארצה מתוכננות בדרך כלל לסופי שבוע, כדי לשהות בבית עם בני משפחתו היקרים, שמוסרים את נפשם יחד עמו במסע החיים המאתגר שנטלו על עצמם, עם השליחות המיוחדת בה עוסק - העמידה על משמר כשרות.

כך קרה גם בערב שבת שבה החלו התקיפות העוצמתיות באיראן, כאשר כבר היה בדרכו חזרה לארץ. 6 שעות לאחר ההמראה, כשהמטוס כבר בדרכו לישראל, התרחשה תפנית בלתי צפויה.

כרוז פתאומי של הקברניט שנשמע לפתע, שהודיע כי ישראל תקפה באיראן ולכן המרחב האווירי נסגר, הותיר את הנוסעים בהלם. הטיסה, שנועדה להחזירם הביתה, נאלצה לשוב על עקבותיה לבנגקוק. עם זאת, התוכנית שונתה שוב, והוחלט על עצירת ביניים במומביי. בשלב זה, המטוס כבר חלף על פני תימן והיה בדרכו מערבה, מה שהוביל לתהיות מדוע לא להמשיך ליעדים קרובים יותר כמו יוון. מאוחר יותר התברר כי גם מצרים סגרה את המרחב האווירי שלה, מה שמנע אפשרות לתדלוק ואילץ את הנחיתה במומביי כדי לתדלק את המטוס.

המטוס נחת במומביי, אך הדלתות נפתחו רק לצורך אוורור, ללא מתן אפשרות לנוסעים לרדת. בזמן התדלוק, התברר כי גם אם הטיסה תמריא מיד, הנחיתה תהיה שעה או שעה וחצי בלבד לפני כניסת השבת.

המצב החל להיות מורכב, והדאגה בקרב הנוסעים שומרי השבת גברה.

מרוץ נגד הזמן: ההתארגנות לשבת

רשות הדיבור להרב יוסף דורפמן: "ככל שהשעות חלפו והשבת התקרבה, הלחץ על הנוסעים שומרי השבת גבר. בשיתוף פעולה עם צוות הדיילים הראשית של אל על, החלו להתגבש פתרונות. הצוות האווירי נרתם למשימה, והבטיח לתמוך בנוסעים הדתיים. בתוך המטוס היו למעלה מ-70 שומרי כשרות, והיה ברור שיש צורך בהיערכות מיוחדת.

היוזמה המרכזית היתה ליצור קשר מידי עם בית חב"ד המקומי. בהתארגנות מהירה יצרנו קשר עם נציגי חב"ד, ביניהם הרב משה חדד (המפקח הראשי של הרב קנטור) והרב נחמיה וילהלם, שניהלו את הלוגיסטיקה מהצד התאילנדי. המטרה הייתה להבטיח אירוח הולם לשבת עבור כלל שומרי השבת.

אחת ההצעות שעלו הייתה ללון במלון הממוקם בתוך שדה התעופה. הצוות של 'אל-על' מכיר אותי בשל נסיעותי התכופות בקו בנגקוק-תל אביב (כמעט 50 פעמים בשנה!). ביקשתי וקיבלתי אישור מיוחד לדבר בכריזה במטוס. הכרזתי שכל מי שמעוניין באוכל כשר ואינו רוצה לחלל שבת, יכול להזמין חדרים במלון, שם עדיין נותרו חדרים פנויים. כאשר סיימנו לארגן את הזמנת החדרים, נפנית ללמוד את הלכות שבת עם משגיח מטעם אחד מגופי הכשרות המובילים בעולם, שהיה גם הוא על המטוס, ולמדנו יחד את ההלכות שנוגעות אלינו במצב מורכב זה, הלכות רשיות, איך מסתדרים עם המוקצה וכו'...

"הזמן הפך לגורם קריטי. עקבנו בדאגה אחר לוח הזמנים, וגילינו שהנחיתה צפויה להיות 23 דקות בלבד לפני כניסת השבת. הלחץ היה עצום. עד פתיחת הדלתות עברו עוד שש דקות יקרות, והן נפתחו 17 דקות לפני כניסת השבת. בחוץ המתינו נציגי אל על, שהכירו אותנו ואת שאר אנשי הצוות. "הדיילים פנו לנוסעים

וביקשו לפנות את הדרך עבור שומרי השבת, על מנת שיוכלו לעבור ראשונים. בקשתם נענתה, וכל מי שרצה יצא ראשון מהמטוס. בחוץ המתינו להם צוותי אל על ואנשי אבטחה של שדה התעופה. החלנו בריצה מהירה אל עבר ביקורת הדרכונים. המרחק היה כ-700 מטרים. רצנו בכל הכוח והגענו שתי דקות בלבד לפני כניסת השבת. הגענו לעמדת ביקורת הדרכונים, והנחנו את אצבעותינו על קורא טביעות האצבע. מיד לאחר מכן, הוצאנו את חפצי המוקצה והנחנו אותם בתיקים הידניים, כדי לא לטלטלם בשבת.

"לאחר ביקורת הדרכונים, המתינו לנו נציגים מקומיים של אל על ושל חב"ד. המזוודות הגדולות הושארו לטיפול צוות המלון, ואילו התיקים וחפצי היד נלקחו על ידי הצוות למלון הממוקם בתוך שדה התעופה. להפתעתנו גילינו מעבר תת-קרקעי ישיר מהשדה למלון, מה שאפשר לנו להגיע ללא צורך לצאת מהמתחם.

"עם הכניסה למלון, השבת כבר נכנסה. אנשי הצוות של אל על ושל חב"ד טיפלו בכל הביורוקרטיה, אספו את הדרכונים והתיקים, ואנו התחלנו להתארגן לתפילה... שבת אחים גם יחד - קהילה מאולתרת במלון בשדה התעופה

הגעתם של עשרות שומרי שבת למלון שבשדה התעופה, דקות ספורות לפני כניסת השבת, יצרה קהילה מאולתרת ומרגשת. על אף הנסיבות הבלתי צפויות, והעובדה שרבים מהם הגיעו ללא בגדי שבת או ציוד מתאים, האווירה הייתה של התעלות וחיבור.

בית חב"ד, במסירות מיוחדת ובזמן קצר להפליא, דאג לכל צורכי השבת. שני בחורים צעירים מחב"ד הגיעו למלון מצוידים בכל הנדרש: אוכל כשר, פלטות חימום, יין לקידוש. הקהילה המאולתרת כללה אנשים ממגוון רקעים, אך כולם חולקו את אותה חוויה של נחיתה כפויה והיערכות בזק לשבת. בין הנוכחים היה גם הרב מנחם הרטמן, שליח חב"ד מווייטנאם, שהיה בדרכו לארץ ונקלע אף הוא למצב. הרב הרטמן נרתם מיד למשימה וניהל את תפילות השבת, כשהוא מעניק להם נופך של סדר ורוחניות.

בתים בתוך מערות, בסין

בשדה התעופה בסין, בתקופת הקורונה

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעותיו ונדודיו של משגיח כשרות מסביב לעולם

מפעל בירה באוזבקיסטן

וירקות, עלים וקטניות, החל למעשה מהצורך הפרקטי שזיהה בעבודתו כמשגיח באולם האירועים.

עם זאת, למרות שרבים מקשרים אותו באופן אוטומטי לנושא זה, הוא מודה בכנות שאינו חובב גדול של העיסוק בחרקים. "אם שואלים אותי אישית, אם אני אוהב את התחום של החרקים, אז ממש לא", הוא מציין, ומוסיף כי אנשים לעיתים מתקשים להאמין לכך. העדפתו האישית נוטה דווקא למשימות כשרות אחרות, מורכבות ככל שיהיו, כמו פיקוח על ייצור טונה - עבודה שהוא מתאר כממושכת וקשה, ריח מאוד לא נעים וכו', אך עדיפה בעיניו על פני שעות של בדיקת חרקים עם זכוכית מגדלת.

נקודת המפנה: המשימה בסין

המעבר מתחום הכשרות המקומי, אל זירת הכשרות הגלובלית, החל עם הזמנה ראשונה לפני 11 שנים לצאת לסין. המשימה הייתה לפקח על ייצור ברוקולי וקרונית קפואים. זו הייתה הפעם הראשונה שבה נדרש לצאת מגבולות הארץ למשימת כשרות, והיא התבררה כנקודת מפנה משמעותית במסע חייו - נדודי הכשרות.

הרב דורפמן הידוע ביסודיותו ובקפדנותו - "אני מאוד יקה ומאוד יסודי, שאני חייב לבדוק הכול" - הוא מגדיר את עצמו, ניגש למשימה בסין באותה גישה, "עם הרבה סייעתא דשמיא הגעתי לגילויים מפתיעים כבר בטיסה הראשונה..."

"הגעתי למפעל שבו יועד להתבצע תהליך ההקפאה של הכרוביות והברוקולי. ערכתי סיור יסודי. תהליך הייצור כלל שלב של 'בלנצ'ר' - חליטה או בישול מהיר - לפני ההקפאה. במהלך הסיור, פתחתי 'כל מיני דלתות' במפעל. והנה גיליתי חדר ייצור של 'ויגורט', מאחורי דלת שנראתה רגילה לחלוטין. גילוי זה היה קריטי, שכן הוא העלה חשש כבד לקיטור המשותף לכרובית והברוקולי עם ייצור היוגורט באותו מפעל, כתוצאה מכך, הסחורה שהייתה אמורה להיות כשרה נפסלה."

"אחרי הסיור במפעל, הלכתי לחממות כדי לבדוק את מקור הירקות עצמם. גם שם, גיליתי בעיות חמורות. בדקתי את הרשתות בחממות וגיליתי שבחלק מהחממות, המתקנים הסיניים שיקרו במקרה הזה לעמיתיהם הסיניים, ובחלק מהמקומות הם שמו רשתות שדומות לרשתות המשמשות לסינון אורז, שאינן מספיק צפופות כדי למנוע מעבר חרקים..."

מפה ושם, התחיל לעבוד עם גופי כשרות

בואו נצלול אל תוך עולמו המרתק של משגיח כשרות כזה, ונבין מה מניע אותו, אילו קשיים הוא פוגש, ומה הם הרגעים המיוחדים שהופכים את עבודתו למסע חיים של ממש.

פרק ב' מאז ועד הלום

סיפורו מגולל את הדרך הייחודית אותה עשה עם המון סייעתא דשמיא בכל צעד ושעל, החל עם היותו אברך בבית המדרש הגבוה ברמת השרון אצל הגאון הגדול הרב יעקב אדלשטיין זצ"ל, והתמחותו בבדיקת חרקים במזון, עד ה"זינוק" והפריצה הגדולה לעולם הכשרות הבינלאומי, שם הוא מתמודד עם אתגרים מורכבים במפעלים בקנה מידה עולמי.

הצעדים הראשונים בעולם הכשרות - מאולם אירועים להתמחות בחרקים

הרב דורפמן: "השליחות שלי בעולם הכשרות החלה במקום מפתיע יחסית. במסגרת תפקידי כמשגיח כשרות באולם אירועים בבני ברק. בתחילת דרכי, קיבלתי הדרכה בסיסית בנוגע לבדיקת כשרות כלליות, כולל הוראות לבדיקת אורז וקטניות. אט אט, התחלתי לצלול לעומק התחום של בדיקת מזון מחרקים. היות ובי"ה אני משדל לעשות כל דבר ביסודיות ועקביות, פיתחתי שיטות בדיקה משלי, לצד מידע שלמדתי מרבנים מומחים בתחום.

"במהלך עבודתי, התברר לי שנושא החרקים הוא נושא מרכזי ובעייתי, שאינו נוגע רק למשגיחי כשרות במסעדות ואולמות. הבנתי שמשגיח במאפייה חייב להכיר את בעיות החרקים הספציפיות למאפייה, ומשגיח באולם אירועים צריך לדעת לברור אורז ולטפל בכל נושא החרקים הקשור לכשרות האולם, וכך - כל משגיח כשרות בתחומי, נפגש עם נושא זה של החרקים 'שמחכים לו בפינה שלו'... חרקים הם חלק בלתי נפרד משרשרת המזון הטבעית, וכפי שבני אדם אוהבים לאכול, כך גם החרקים. אי אפשר להתעלם מהם, וחשוב לדעת כיצד לטפל בהם הלכתית. תחום החרקים הוא נוגע לכל עולם הכשרות ולכל בית יהודי בעולם. אנשים לא מבינים את זה", הוא מדגיש.

"ההבנה הזו הובילה אותי להשקיע שנים רבות בלימוד מעמיק של נושא החרקים, תוך פיתוח שיטות חדשניות לבדיקה, הקלה והתמודדות עם האתגרים השונים בתחום. כאמור, למדתי רבות, אך גם מצאתי דרכים יצירתיות משלי לבצע את הבדיקות בצורה יעילה ומדויקת". כך, התחום שהפך לסימן ההיכר שלו, עם פרסומים דיגיטליים על שיטות בדיקה במגוון פירות

תפילות השבת התקיימו במניין מלא, עם ספר תורה שהובא במיוחד. התפילה הייתה מרגשת במיוחד, לאור הנסיבות הדרמטיות והדאגה למשפחות בארץ. גם עליות לתורה התקיימו, ואף היו חלק מהנוסעים שעלו לתורה לרגל שבת שלפני היארצייט... הייתה זו "היימישע שאבעס" אמיתית, שבת חמה וביתית, למרות שהתקיימה אלפי קילומטרים מהבית, בתוך מלון בשדה תעופה תאילנדי.

הרב דורפמן משתף בחוויותיו: "השבת הסתיימה באווירה של ציפייה דרוכה. היעדר תקשורת עם העולם החיצון הותיר אותנו בערפל לגבי המצב בארץ. קיבלנו רק עדכונים חלקיים מנוסעים שאינם שומרי תורה ומצוות, שהעידו על מצב קשה ועל נפגעים ראשונים. הדאגה למשפחות בארץ הייתה מוחשית, וחשנו בחוסר אונים.

ההחלטה להישאר - מסע בן ארבע שבועות

"עם זאת השבת בבנגקוק, מצאנו את עצמנו בתוך ואקום של אי-ודאות. כל אחד ומורכבות המסע שלו. אני אישית נאלצתי לקבל החלטה קשה. בתחילה, תכננתי לחזור לישראל בהקדם האפשרי. אולם, המצב המורכב בארץ, יחד עם העובדה שקווי הטיסה הרגילים היו משובשים, עוררו בי חשש שאם אחזור כעת, אתקשה לצאת שוב מישראל, בו בזמן שאני אמור לצאת שוב בימים הקרובים. כבר קבעתי עם גופי כשרות על פיקוח במגוון מפעלים, וכל שיבוש בלוחות הזמנים עלול היה לגרום לנזק כלכלי כבד ליבואנים.

"אחרי בדיקות שונות והערכת מצב עם בני משפחתי, החלטתי להישאר באיזור המזרח, ולהמשיך בעבודת הפיקוח, וכך נשארתי למסע עבודה שכלל פיקוח על ייצור דפי אורז בווייטנאם, ייצור שמרים בסין, ובדיקה של חמישה מפעלים לחומרי גלם בתאילנד. בסופו של דבר, הייתי בחו"ל שלושה שבועות נוספים, ובסך הכל ארבעה שבועות מלאים, לפני ששבתי לארץ ישראל..."

אנו חוזרים לחול המועד סוכות תשפ"ו. קוראי "המבשר תורני" מוזמנים להדק תגורות. אנחנו ממריאים יחד עם הרב דורפמן למסע חיים מרתק - שעודנו בעיצומו, עד מאה ועשרים לאוי"ט - לעקוב אחר מאות ייצורי מזון, בדיקות מפעלים והכשרתם שכבר עשה בלפחות 32 מדינות ברחבי הגלובוס (!!!). אנו יוצאים ללמוד על נדודיו של משגיח הכשרות, ועל מה שדרך...

האם דמיינתם פעם איך נראים חייו של משגיח כשרות סביב העולם? לא מדובר רק בבדיקת מוצרים במפעלים מקומיים, אלא במסעות חוצי יבשות, מפגשים עם תרבויות שונות, והתמודדות עם אתגרים בלתי צפויים. משגיח כשרות בינלאומי הוא לא רק מומחה בתחומי, אלא גם "איש-נדודים" בעל כורחו, הנחשף למקומות נידחים ולמצאויות מרתקות, הוא פותר משברים מאלתר פתרונות מצבי חירום, פוגש אנשים, ולומד על תהליכי ייצור מורכבים במקומות שונים על פני הגלובוס. מסעותיו לוקחים אותו ממפעלים מודרניים באירופה ועד למקומות נידחים במזרח הרחוק.

בישול ישראל, מפעל ממולאים בטורקיה

שונים, והמשיך לצאת למשימות כשרות במדינות נוספות ברחבי העולם, כאשר ברוב ימי חול במהלך השנה הוא שוהה בחו"ל. נע ונד ברחבי תבל לזכות את ישראל במזון כשר ומהודר. "רק הפיקוח על מפעלי טונה, התפרס כבר בשש מדינות שונות, מאקוודור ועד וייטנאם, כאשר כל מדינה מציבה אתגרים תרבותיים ולוגיסטיים ייחודיים משלה..."

במזרח - מסעות ארוכים ומורכבים

עבודתו של משגיח כשרות בינלאומי מחלקת את העולם לאזורים גאוגרפיים - כך מספר הרב דורפמן שלעיתים קרובות, הוא מוצא את עצמו דווקא במזרח הרחוק. אזור זה כולל מדינות כמו סין, תאילנד, הודו, וייטנאם והפיליפינים. נסיעות לאזורים אלו אינן עניין של מה בכך; הן כרוכות בטיסות ארוכות במיוחד, ולעיתים קרובות, גם בטיסות פנים רבות נוספות כדי להגיע למפעלים נידחים. כך למשל, נסיעה לסין יכולה לארוך כשלושים שעות, תלוי במספר טיסות ההמשך והיעד הסופי.

המסעות הללו טומנים בחובם לא רק אתגרים לוגיסטיים, אלא גם התמודדויות בלתי צפויות. דוגמה לכך היא חוויה שבה נסיעה שהייתה אמורה להיות שגרתית הפכה למסע של 54 שעות. זה קרה במהלך מלחמה קודמת בישראל, כאשר הרב דורפמן היה בדרכו חזרה מאקוודור. הוא הגיע לספרד, ומשם הייתה אמורה לצאת טיסה לישראל. אולם, עם פרוץ המלחמה, נסגרו השמיים בישראל, וחברות התעופה הפסיקו את פעילותן. הטיסה בוטלה, והמשגיח נאלץ להמתין. היה זה בתקופת הקורונה, מה שהוסיף מורכבות למצב.

גוף הכשרות ששלח אותו למשימה פעל במרץ למצוא פתרונות, אך טיסה אחר טיסה בוטלה. לבסוף, נמצאה טיסה לבריטניה. כשהגיע לבריטניה, לאחר שני לילות ללא שינה מאז שיצא מהמפעל באקוודור, התברר שגם הטיסה משם לישראל בוטלה. המצב היה מורכב עוד יותר מכיוון שאקוודור הוגדרה כמדינה אדומה בתקופת הקורונה, ולכן הוא לא הורשה לצאת משדה התעופה. בעוד ששאר הנוסעים שוכנו בבתי מלון, הוא נאלץ להישאר בשדה התעופה. הוא ישב על ספסל, ומה שהציל אותו מרעב היו מצות שלקח עמו מתוך הרגל שאימץ לאורך השנים.

למחרת בבוקר, התברר שגם הטיסה של הבוקר

בוטלה. לבסוף, נמצאה טיסה לאתונה, ומשם, עם טיסת אל על, הוא הוחזר לישראל. אך גם כאן, המסע לא תם. המטוס נחת באילת, ומשם הוסעו הנוסעים באוטובוסים למרכז הארץ - ארבע שעות נסיעה נוספות. סיפור זה ממחיש את המורכבות והאתגרים הכרוכים במסעותיו של משגיח הכשרות, שאינם מסתכמים רק בעבודה עצמה, אלא גם בהתמודדות עם נסיבות חיצוניות ובלתי צפויות, המצריכות סבלנות, תושייה, ובעיקר, עמידות נפשית ופיזית.

שבועיים של בידוד בסין: חוויות מתקופת הקורונה

גם תקופת הקורונה הציבה אתגרים חסרי תקדים בפני רבים, ומשגיחי הכשרות, שנדרשו להמשיך בעבודתם ברחבי העולם, לא היו יוצאי דופן. הרב דורפמן מספר על חוויה מטלטלת של שבועיים בבידוד בסין, בתחילת המגפה. הוא הגיע לסין כחלק מצוות של שני משגיחים, אך עם כניסתם למדינה, נדרשו להיכנס לבידוד בחדרים נפרדים, ללא כל אפשרות למגע פיזי ביניהם.

התנאים בבידוד היו נוקשים: אסור היה לצאת מהחדר למסדרון, וכל אינטראקציה חיצונית הייתה מוגבלת. למרות הקושי, המשגיחים גילו תושייה ויצירתיות. הם קיבלו חדרים בקומה אחת מעל השנייה, מה שאפשר להם לתקשר ולהעביר דברים באמצעות חוט טלפון וארגזים. "היינו מורידים דרך החלון, אני נגיד הייתי מבשל והייתי מוריד לחבר שהיה שם, והוא היה מעלה לי דברים שהוא הכין", הוא מתאר. עזרה משמעותית הגיעה מהקהילה היהודית המקומית בשנחאי בהנהגת הרב אפרים בצלאל, שדאגו לספק לנו פירות וירקות טריים. המשלוחים הונחו ליד דלתות החדר במלון, והם הורשו לקחתם רק לאחר שהשליח עזב.

בדיקות הקורונה היו חלק בלתי נפרד משגרת הבידוד, והן נערכו פעמיים ביום. האווירה במלון הייתה סטרילית ומתוחה. דרך עינית הדלת ראיתי עובדים עוברים במסדרונות ומרססים חומרי חיטוי, לבושים בצידוד מיגון מלא שנראה כמו "אנשי חלל". העונש על יציאה מהחדר היה חמור - שבועיים נוספים של בידוד. החשש לא היה רק מהדבקה אישית, אלא גם מההשלכות על כלל הנוסעים באותה טיסה. "אם מישהו היה מתברר שהוא פתאום נגוע, קיבל קורונה, אז כל הטיסה שלו היו יכולים להיענש בגלל זה", הוא מסביר, "התפללתי על כל הציבור שיהיו בריאים", כולל הגויים ששהו בטיסה...

הנדודים וגילוי עולמות חדשים

על אף הקשיים והאתגרים הלוגיסטיים, מסעותיו של משגיח הכשרות טומנים בחובם חוויות מיוחדות, כאלו שגורם לו לרצות לחזור אליהם שוב ושוב. הוא ביקר במדינות מעניינות כמו בחריין, טורקיה, סיציליה, פרו, וקולומביה, כל אחת מהן עם הייחודיות והאתגרים שלה. "קשה להסביר את התחושה הזו למי שלא חווה אותה", מציין הרב דורפמן.

המסעות הללו חושפים אותו למראות מרהיבים וייחודיים. בסין, למשל, הוא נתקל בערים שלמות הבנויות בתוך מערות - תופעה אדריכלית מדהימה שבה אנשים חיים במבנים חצובים בסלע, עם חלונות ופתחים המסודרים בקפידה. מנטליות שונה, אורחות חיים אחרים, והיכרות עם דרכים חדשות לחשוב ולפעול - כל אלה הופכים כל נסיעה לחוויה מעשירה ומרתקת.

מעבר לכך, גם תחום הכשרות עצמו טומן בחובו הפתעות והיבטים מרתקים. דוגמה לכך - מספר הרב דורפמן על ביקורו במפעל דובדבנים באירופה. "תמיד תהיתי כיצד מוציאים את הגרעין מהדובדבן באופן תעשייתי. במפעל, נחשפתי למכונה מתוחכמת: הדובדבנים נופלים לתוך חורים דמויי חצי עיגול, ומלמעלה יורד גלגל בעל שיניים הנכנסות בדיוק בחור ומורידות את הגרעין כלפי מטה. לראות את הטכנולוגיה בפעולה, להבין את התהליכים המורכבים שמאחורי מוצרים יומיומיים, זה דבר שובה לב ומעורר השראה".

דוגמה נוספת: "הביקור בספינות דיג באקוודור, מלבד זאת שהיוו אתגר כשרותי ייחודי, היה מרתק מבחינה מקצועית. אני לומד על טכנולוגיות דיג ושיטות עבודה שונות, מה שמעשיר את הידע המקצועי שלי".

התמודדות עם אתגרים במדינות עולם שלישי

מסעותיו אינם רק חוויה תיירותית או טכנולוגית; לעיתים קרובות הם מציבים אותו בפני אתגרים משמעותיים ואף סכנות של ממש, במיוחד כאשר מדובר במדינות עולם שלישי. קולומביה ואקוודור, למשל, הן מדינות המסוגלות כמסוכנות, והשהות בהן דורשת ערנות מיוחדת. "באקוודור, בתקופת הקורונה, נתקלתי בעוצר לילי. יצאתי מבית המלון וגיליתי רחובות ריקים לחלוטין, מחזה חריג ומעורר חשש במדינה הידועה ברמת הפשיעה הגבוהה שלה".

אחד הסיפורים הממחישים את רמת הסכנה התרחש בשדה התעופה בקיטו: "איש זקן, זר לחלוטין, ניגש אלי והזהיר אותי. הוא ראה אותי ממתין לנהג שהיה אמור לאסוף אותי, והבחין שהוא משוחח עם מישהו. הוא ניגש אלי ואמר לי, 'אני אחכה שהוא יבוא, אגיד לו שאני מכיר אותך ואקח תמונה...'". לא הבנתי את פשר הדברים באותו רגע, אך בהמשך הוסבר לי שמדובר במקום מסוכן במיוחד".

השילוב הזה, בין הצורך לבצע את עבודת הכשרות לבין החשיפה למציאויות שונות ומורכבות, הוא חלק בלתי נפרד מחייו של משגיח הכשרות הנודד. הוא נדרש לא רק למקצועיות בתחומו, אלא גם ליכולת התמודדות עם מצבי לחץ, סכנה, ותרבויות זרות, כל זאת תוך שמירה על ביטחונו האישי.

שמירה על קשר עם הבית והקהילה היהודית

בתוך מסע הנדודים האינסופי, על פני יבשות ותרבויות שונות, הנקודה היהודית מקבלת משמעות מיוחדת עבור משגיח הכשרות. היא מתבטאת בראש ובראשונה בשמירה על אורח חיים היהודי, גם הרחק מהבית והקהילה המוכרת, כאשר אחד ההיבטים הבולטים הוא סוגיית השבת. גופי כשרות רציניים ומקצועיים, המעסיקים משגיחים יראי שמיים, מקפידים לוודא שהמשגיח יגיע לשבת למקום שבו יוכל להתפלל במנין.

למעשה, כמעט ואין מצב שמשגיח כשרות יישאר לבדו בשבת ללא אפשרות למנין, אלא אם כן במקרים חריגים ביותר שבהם אין ברירה אחרת. בדרך כלל, תכנון הנסיעות מתבצע כך, שביום שישי המשגיח יגיע ליעד שבו קיימת קהילה יהודית פעילה ובית כנסת עם מנין. כך שזוהי דרך נוספת שבה הנקודה היהודית מלווה אותו בכל צעד ושעל במסעותיו ברחבי הגלובוס. והאמת שזה לא רק השהות בשבת במקום שיש בו מנין, אלא המשמעת העצמית לניהול סדר יום תורני גם בגולה, היא הערובה להצלחה ושמירה בדרכים 'תרתי משמע'. כך מספר לנו הרב דורפמן על הלימוד בחברותות קבועות באמצעות שיחות טלפוניות. ואפילו - נגלה לכם סוד - אחת השיחות לצורך ראיון זה, התקיימה בשהותו במלון בסין, אך היינו אמורים לתאם זאת בצורה שלא נפריע בזמן הלימוד הקבוע עם החברותא, אשר בימים אלו ממש זוכה לסיים את הש"ס לקראת יום השנה לפטירתה של אימו ע"ה...

פרק ג'

מאחורי הקלעים של הכשרות: אתגרים בייצור מזון במזרח הרחוק

כאשר ביקשנו ללמוד מעט ולהחכים על מוצרים שונים ואופן ייצורם או חומרי גלם מסוימים, נתקלנו

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעותיו ונדודיו של משגיח כשרות מסביב לעולם

גם בבידוד במלון, לומדים בחברותא דרך החלון

נראה לכאורה תקין. הוא עקב אחר כמויות הייצור, צפה במצלמות האבטחה, אך עדיין לא הצליח לשים את האצבע על מה שהטריד אותו. יום אחד, כשהיה בכניסה למפעל, הוא הבחין במכונית משלוחים קטנה ובארגזים שהועמסו עליה. משהו במראה עורר בו תחושה לא נוחה. "לא יודע, למה החלטתי לראות מה יש בארגז..." הוא ניגש למכונית, פתח את אחד הארגזים, ולתדהמתו גילה בתוכו סוכריות הנושאות את

תווית הכשרות שעליה הוא מפקח. המשגיח קרא מיד לבעל המפעל. הציג בפניו את הסוכריות ודרש הסברים. בעל המפעל, שהופתע מ"התפיסה על חם", ניסה להסביר את המצב: "תשמע, אני ראיתי שאני לא עומד בזמנים, אז פשוט לקחתי ממפעל אחר, נתתי לו שייצר בשבילי את הסוכריות האלה, כדי שאוכל להספיק לעמוד במה שהבטחתי ליבואן בזמן הזה", ואף ניסה להרגיע את המשגיח באומרו: "אבל אל תדאג, אני נתתי לו רק חומרי גלם כשרים..."

לא רק סוכר: מה יכול להיות לא כשר בסוכריות?

סיפור הסוכריות שיוצרו במפעל לא מפקח הביאה אותנו להעלות שאלה חשובה: מה בעצם יכול להיות לא כשר במוצר תמים לכאורה כמו סוכריות?

התשובה שסיפק לנו הרב דורפמן מורכבת יותר ממה שנדמה, והיא מדגישה את מורכבות עבודת משגיח הכשרות: "ראשית, צבעי מאכל. תעשיית המזון עושה שימוש במגוון רחב של צבעים, וחלקם עלולים להיות ממקור שאינו כשר. לדוגמה, צבעים מסוימים מופקים מחרקים (כמו כנימת קוצ'ניל, מה שנקרא E120), או מחלקי בעלי חיים אחרים (כמו כריש). שימוש בצבעים אלו הופך את המוצר ללא כשר.

"שנית, גלטיין. סוכריות רבות, במיוחד סוכריות גומי, מכילות גלטיין. גלטיין מופק בדרך כלל מעצמות ועורות של בעלי חיים. אם הגלטיין מופק מבעלי חיים שאינם כשרים, או מבעלי חיים כשרים שלא נשחטו כהלכה, המוצר כולו נחשב ללא כשר [לדוגמה, מספר לנו הרב דורפמן על משגיח שייצר 'מרשמלו' במפעל בסין מתוך השגחה צמודה, בעוד שבקומה למטה באותו מפעל עשו ייצור נוסף עבור מערכת כשרות אחרת עם גלטיין מבשר לא כשר ללא השגחה, ובנוסף לזה עם חותמת כשרות לפסח...].

"שלישית, חומרי טעם וריח. תעשיית הטעמים והריחות היא עולם בפני עצמו, וחלק מהחומרים המשמשים בה עלולים להיות בעייתיים מבחינה כשרותית. הם יכולים להכיל אלכוהול שאינו כשר, או רכיבים אחרים שמקורם מהחי או

ששם החרקים חודרים לבין הגרעינים, אך עדיין נדרשת מערכת שטיפה יעילה (ע"י בריכות 'ג'קוזי') כדי להסירם. המשגיח מבצע בדיקות מדגמיות לאורך כל קו הייצור, כל עשר דקות עד רבע שעה, כדי לוודא שהמוצר נקי.

תוספים שונים - מה הם מכילים...

בשלב זה, אנו שומעים מהרב דורפמן, שלא כל חומרי הגלם שבתערובת המיועדת למוצר הסופי אכן מופיעים ברשימת הרכיבים. לשאלתנו, האם הוא כבר נתקל במפעלים שהוסיפו חומרים אחרים ואינם מצהירים על כך, הוא משיב בדוגמה הפוכה: "לאחרונה הייתי במפעל בהודו, שעל מוצרי המאפה שהוא מייצר, מופיע שיש שם אבקת חלב. שאלתי אותו, 'אתה מוסיף שם אבקת חלב? יש פה חלבי?' הוא עונה לי, 'לא... אני כותב את זה רק כדי למכור את זה ביותר יקר...' כשאני מוכר את זה בתור חלבי, אני מקבל על זה יותר כסף."

בכל אופן אנחנו למדים שאי אפשר להסתמך על מה שכתוב על התווית. ישנם דברים שכתובים באופן כללי, 'חומרי טעם וריח', 'צבעי מאכל'. לא רושמים את כל החומרי טעם, כי זה כלול בתוך רשימת חומרים. כך גם לגבי תוספות של תמציות טעם ומשפרי אפייה, שחובה לבצע בדיקה מדוקדקת במפעל הייצור, לצורך מעקב אחרי רשימת חומרי הגלם הבסיסיים בהם השתמשו להכנת התרכובת.

המפגשים בדרכים: הקשרים והסיפורים שנרקמים בין המשגיחים עבודת משגיח הכשרות כרוכה לעיתים קרובות בבדידות מסוימת, אך ישנם רגעים שבהם נוצרים קשרים מיוחדים וסיפורים בלתי נשכחים. המפגשים בין משגיחי כשרות מגופים שונים מתרחשים לרוב בנסיבות ספציפיות: בטיסות ארוכות, בשהות משותפת בבתי מלון, או בשבתות שבהן הם שוהים באותה עיר או מתחם. מפגשים אלו מהווים הזדמנות לחלוק חוויות, להתייעץ, ובעיקר - לספר סיפורים מהשטח.

סיפורים אלו, יוצרים פלטפורמה לשיתוף ידע, ללמידה מניסיונם של אחרים, החשובים לא פחות מהפגת המתח והבדידות הכרוכים בעבודה תובענית זו.

אחד הסיפורים אותם מספר לנו הרב דורפמן, הוא מקרה שהתרחש במפעל סוכריות, הממחיש את חשיבות הערנות והאינסטינקט של המשגיח בשטח. "סיפר לי משגיח אחד, על מקרה שבו נתקל בזיוף מתוחכם. הוא היה במפעל הסוכריות אך חש בחשד מסוים, למרות שהכל

בחומה בצורה, כאשר הרב דורפמן מנוע מלשתף על סודות הייצור, בגלל הסכמי סודיות שהוא חתום עליהם. בכל זאת הצלחנו 'לשלות' מעט חומר מהמעין הבלתי נדלה של משגיח הכשרות הנודד.

דפי אורז, טפיוקה, סושי ותירס גמדי...

אחד הייצורים בווייטנאם, עליהם פיקח הרב דורפמן בתקופת המלחמה באיראן, היה 'דפי האורז', והוא דוגמה מצוינת למורכבות של עבודת המשגיח. על פניו, מדובר במוצר פשוט המורכב מעיסה העשויה מאורז טחון (עובר השרייה במים לפני הטחינה), מים, ו'טפיוקה' (עמילן מסוים שמיוצר מ'שורש' שנטחן ועובר תהליך ייבוש), ועוד חומרים שלא ניתן לפרט, שנילושים יחד לעיסה, העוברת אח"כ ייבוש וחיתוך לגודל הרצוי. אולם, תהליך הייצור טומן בחובו מספר בעיות כשרותיות משמעותיות, כאשר הבעיה המרכזית היא מערכת ה'קטור' (במפעלים רבים - משתמשים במערכת צינורות מסועפת, דרכה עוברים מים רותחים שכמובן בולעים טעם מדפנות הצינורות. המים שיוצאים מהמערכת עלולים לעבור דרך מפעלים שאינם כשרים, וחוזרים חלילה...). במפעלים רבים, אותה מערכת קטור המשמשת לחימום עיסת האורז משרתת גם מחלקות אחרות במפעל, העוסקות לפעמים במוצרים לא כשרים, או אפילו מחוברת למפעלים סמוכים המייצרים מוצרים מן החי, כך שיש במים בליעות של מאכלות אסורות.

בעיה נוספת היא השמן המשמש לשימון ה'שבולונות' החתוכות את דפי האורז לעיגולים. שמן זה, על אף שכמותו מזערית, חייב להיות כשר. לעיתים, משתמשים בשמנים מן החי או בשמנים צמחיים שיוצרו או הובלו בכלים לא כשרים. המשגיח חייב לוודא את כשרות השמן ולוודא שהמפעל משתמש רק בו.

"אחד המוצרים עליהם אני מפקח, הוא דפים המיוצרים מ"אצות ים" המשמשים להכנת "סושי". אנחנו הולכים לשם שניים ולפעמים שלושה משגיחים, ובודקים כל היום. בודקים מדגם גדול כל הזמן. אנחנו בודקים לפני שזה נכנס לייבוש וקלייה, אחרי בדיקה ראשונית מאשרים את הסחורה לקלייה, אחרי זה בודקים שוב, וכך בודקים כל הזמן לוודא שאין שם 'סרטנים' או יצורים אחרים קטנים... אם אנחנו נתקלים פתאום בסרטן או משהו, אנחנו עוצרים את הקו, מחזירים את כל הסחורה שעוד לא עברה לאריזה, ומחפשים תפוזרת חדשה אחרת, וחוזר חלילה...". מדובר בשעות רבות של בדיקה לאורך כל היום, על מנת שלא תצא תקלה והסחורה כולה תצא נקיה.

כך גם הפיקוח על חומרי גלם, כגון גלוקוז, סורביטול ועמילן טפיוקה, מציב אתגרים אחרים. מדובר במפעלי ענק, והבדיקה שלהם יכולה לארוך יום שלם, לעיתים לאחר נסיעה של שעות ארוכות. בתהליכי ייצור רבים משתמשים באנזימים, והמשגיח חייב לוודא שהאנזימים עצמם כשרים. כאשר מדובר בייצור לפסח, המורכבות גדלה עוד יותר, ויש לוודא שהחומרים אינם מכילים חשש קטניות או חמץ, כולל כל חומרי הגלם של מוצרים אחרים שמייצרים במפעלים האלו, ולהכשיר את קווי הייצור בהתאם.

מצד שני - ישנו פיקוח צמוד במפעלים לייצור 'מוצר סופי', כמו שימורי 'תירס גמדי', שם העבודה נחשבת לקלה יותר יחסית, אך גם היא דורשת דריכות. במקרה של תירס גמדי, הבעיה העיקרית היא נגיעות חרקים. היות ואין רווחים בין גרעיני התירס, החרקים הם חיצוניים ואינם חודרים פנימה, לעומת התירס הרגיל,

ספינות דייג יוצאות להפלגה בעומק הים למספר שבועות, תלוי בגודל בספינה. אוספים את הטונה ומיד מכניסים אותם למים קרים במינוס 14 מעלות, ומוסיפים להם מלח כדי שלא יקפאו. ממיינים את הדגים על הספינה. יש דולפינים ועוד סוגי דגים שעל פי חוק חייבים להחזיר לים, בדרך כלל גם דגים טמאים אחרים מחזירים למים, כי אין להם מה לעשות עם זה. את דגי הטונה שנשארים מכניסים לתאים, כל תא

להיות מורכבים מחומרים שאינם כשרים (שלאק). אמנם כאן בארץ ישראל הציפויים המשמשים על פירות הדר כשרים, אך בחו"ל המצב שונה. לכן, מומלץ לקלף את הפירות לפני האכילה, במיוחד אלה הידועים בציפויים שלהם [וכן לגבי פירות אלו המיובאים מחו"ל לארץ ישראל]. סיפור מעניין לגבי הציפויים: "לא מזמן מספר לי משגיח אחד על פרי מעניין שהוא מצא בשוק מקומי באחד הנדודים בחו"ל. הוא אמר לי, תקשיב, יש פרי מעניין שהוא ממש ירוק, זוהר כזה, ממש כמו תפוח, ממש טעים. ואני אומר לו, אין פרי כזה, וביקשתי שישלח לי תמונה מהפרי. אני מקבל את התמונה ומסתכל על הפרי, אני רואה שזה פרי, שפשוט ציפו אותו בציפוי (כמו שהיה פעם את התפוחים עם הציפוי האדום המסוכר...). הוא לא העלה בדעתו שזה לא פרי מקורי, אך אני ראיתי מיד בתמונה שלא יכול להיות כזה צבע זוהר".

מוצרי יסוד: קמח, אורז, סוכר וביצים מוצרי יסוד כמו קמח, אורז, סוכר וביצים נראים לכאורה פשוטים ובטוחים, אך הבה ונשמע על האתגרים הטמונים גם בהם... קמח: בשימוש בקמח ישנן שתי סוגיות עיקריות. הראשונה היא בעיית "חדש", הנוגעת לתבואה שצמחה לאחר חג הפסח. הנושא השני הוא 'תוספים'. קמחים רבים, במיוחד בחו"ל, מכילים ויטמינים או מינרלים שונים שנוספו להם, ולעיתים גם רכיבים אחרים כמו חומרים משרים. ויטמינים אלה עלולים להיות ממקור שאינו כשר, למשל מן החי. חשוב לקרוא את רשימת הרכיבים בקפידה ולוודא שהקמח טהור וללא תוספות.

אספר לדוגמה. הייתי פעם במפעל בטורקיה לייצור 'טורטיות'. בדקתי את הרכיבים, וראיתי שהם משתמשים בשלושה קמחים. אני שואל אותו, למה אתה מייצר שלושה קמחים? אני בודק, מסתכל, ורואה שבאחד הקמחים יש משפרי אפייה. זאת אומרת, גם בדברים שנראה לנו פשוטים יש תוספות שלא תמיד אנו מודעים אליהם.

וכבר לא נדבר על התופעה שכבר חדרה לחלק ממדינות אירופה - קמח המיוצר מחרקים... מדובר על סוג מסוים של חרקים שטוחנים אותם ומייצרים מהם קמח עשיר בחלבונים.

אורז: אורז נקי, ללא תוספות, נחשב בדרך כלל כשר. אולם, ישנם סוגי אורז שעברו תהליך של בישול מקדים (כמו אורז "מבושל למחצה" או "אינסטנט"), ובתהליך זה עלולים להיות מעורבים חומרים ותוספות או תהליכים לא כשרים.

סוכר: סוכר לבן רגיל נחשב לרוב כשר. הבעיה עלולה להתעורר בגבישי סוכר או סוכר מעובד, שכן בתהליך הויקוק והעיבוד שלו עלולים להיות מעורבים חומרים לא כשרים או תהליכי ייצור שאוסרים. כמו כן, יש להיזהר ממי סוכר או סירופים

אין פיקוח כשרותי סדיר. בעוד שפירות וירקות נחשבים בדרך כלל בטוחים לצריכה, קיימים מוצרים רבים אחרים שעלולים להכיל רכיבים בעייתיים או לעבור תהליכי ייצור שפוגעים לכשרות המוצר. אחד האתגרים המרכזיים הניצבים בפני משגיח כשרות המרבה בנסיעות לחו"ל הוא נושא האוכל האישי. בעוד שתפקידו מחייב אותו לוודא את כשרות המזון המיוצר עבור אחרים, עליו לדאוג גם לתזונתו שלו, לעיתים קרובות בתנאים מורכבים. הרב דורפמן מספר על בחירתו האישית שלא לאכול בשר בשום מקום בעולם, החלטה שקיבל על עצמו מתוך רצון למנוע כל ספק או שאלה לגבי הכשרות. "מהטיסה הראשונה שעליתי למטוס, קיבלתי על עצמי בלי נדר, אני לא נוגע בשום בשר בעולם", הוא מציין. קבלה זו פוטרת אותו מלהיכנס לדילמות ואי-נעימויות פוטנציאליות לגבי רמת הכשרות במקומות שונים.

"הימנעות מבשר מחייבת אותי לגלות יצירתיות וגמישות בתזונה. במקומות שבהם אפשרויות הכשרות מצומצמות, אני נאלץ להסתמך בעיקר על סלטי ירקות, בלחמים שאני משיג מבתי חב"ד או מביא בהקפאה מהבית, ומוצרים בסיסיים אחרים, אני חי על סלטים, פירות וירקות", הוא מסביר. וכך אנו לומדים על המסירות והנחישות הנדרשות ממשגיח כשרות, המקריב לעיתים קרובות את נוחותו האישית למען מילוי תפקידו.

בפרק זה נשמע מהרב דורפמן על ההתמודדות בנושא מזון כשר במסעותיו בחו"ל, כך שפרק זה יספק גם מדרוך מקיף למוצרי מזון שונים, תוך התייחסות לנקודות תורפה כשרותיות נפוצות, על מנת לסייע לנוסע היהודי לשמור על כשרות בחו"ל. כמובן שהשלב הראשון, זה להכניס למזוודה סיר חשמלי קטן, המאפשר להכין ארוחות בסיסיות כמו מרקים, ירקות ואפילו בשר שהובא מהבית... אך בואו ונלמד מעט יותר למוצרים הבסיסיים אותם אפשר לרכוש בכל מקום בעולם, בהדרכת הרב דורפמן.

פירות וירקות: טבעי זה הכי, אבל צריך לבדוק פירות וירקות נחשבים באופן כללי למזון כשר ונקי, אך גם כאן ישנם דגשים חשובים שכדאי לזכור. ראשית, יש לוודא שהם נקיים מתולעים וחרקים, ויש לזכור שכל ירק עלים מגידול רגיל שאינו מפוקח, לא משתמשים.

שנית, חשוב לשים לב למקור הפירות. אם מדובר בפירות המיובאים מישראל, קיים חשש לבעיות ערלה וחייב תרומות ומעשרות. לכן, חובה לוודא שהם גדלו בחו"ל.

נקודה נוספת וחשובה נוגעת לציפויים. לעיתים קרובות, פירות מסוימים, כמו תפוחים (במיוחד ירוקים ואדומים כמו גרנד ופינק ליידי) ופירות הדר, מצופים בחומרים שונים כדי לשמר את מראהם או להאריך את חיי המדף שלהם. ציפויים אלו יכולים

מתהליכים שאינם עולים בקנה אחד עם דרישות הכשרות.

"מעבר למרכיבים עצמם, גם תהליך הייצור במפעל חייב להיות כשר לחלוטין. ציוד שבו השתמשו לייצור מוצרים לא כשרים עלול לפסול מוצרים כשרים, גם אם חומרי הגלם כשרים. ניקיון המכונות, הפרדה בין קווי ייצור, ועוד - כל אלו הם היבטים קריטיים בשמירה על הכשרות. במקרה של סוכריות, הדביקות של הסוכר והצורך בניקוי יסודי מציבים אתגרים נוספים. לכן, טענת בעל המפעל כי סיפק "חומרי גלם כשרים" אינה מספיקה כלל ועיקר.

פרק ד'

אתגר הכשרות בנסיעות לחו"ל

מבוא: חייו של משגיח כשרות בדרכים היהודי הנודד בעולם ניצב בפני אתגר כשרותי משמעותי, במיוחד כאשר הוא נמצא במקומות בהם

בייצור חטיף צ'יפס במפעל בדובאי

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעותיו ונדודיו של משגיח כשרות מסביב לעולם

עגלת הדגים לפני הכנסת הדגים לתנור על ידי המשגיח, בישול ישראל

הדגים במסוע, נכנסים לתבנית, עולים לעגלה בדרך לתנור

בערך 70-80 טון, ומזרימים לשם את המים הקרים, יחד עם גופי קירור שיש במערכת התאים, מקפיאים את הדגים במהירות מאוד גבוהה, כדי שהדגים לא יתקלקלו.

אלו יכולות להיות בעיות כשרות, עקב שימוש ב'חומצה טרטרי' ממקור לא כשר. עם זאת לגבי 'פפסי מקס', מקובל שאין חשש כשרות ברכיבים שלו, וכן לגבי 7up דיאט באירופה נכון להיום, ולא בכל העולם. עם זאת יש להדגיש שעולם הכשרות דינמי מאוד, ומידי פעם יש להתעדכן שוב אם המידע עדיין נכון מיצי פירות, גם כאלה שמצוין עליהם "100% טבעי", דורשים זהירות יתרה. הבעיה המרכזית היא הוספת רכוז ענבים (טעם ענבים), שאסור משום 'סתם יינם', גם אם לא מצוין על האריזה, שהרי היצרנים לא תמיד מחויבים להצהיר על אחוזים מסוימים של תוספים, וכפי שהזכרנו. וזה מלבד החשש לגבי מערכת הקיטור, ועוד תוספות בעייתיות.

עם זאת ניתן לשתות מיץ פירות טבעי שסוחטים אותו בפנינו. תוך וידוא שהפירות אינם מיובאים מישראל, (מחשש לבעיות ערלה), וכן לוודא שהפירות עצמם נקיים מחרקים ואין כנימות על הקליפה (מצוי בפירות הדרים) ושבמכשיר לא נעשה שימוש במיצים אחרים או בחומרים בעייתיים (כמו חלב בשייקים).

וגם כאן - סיפור לדוגמה: "באחד המקומות ראיתי שמוכרים אננס קטן. אני מסתכל על האננס, כמעט רציתי לקנות אותו, אך אני רואה שנוזל ממנו. יש לו המון מיץ... שאלתי את המוכר מה זה, מה הוא 'טוב' כל כך... ואז הוא אומר שיש כאן 'מי סוכר'... ביקשתי לראות איפה הכלי של הסוכר, ואז הוא אומר, 'אנחנו קונים את המי סוכר הזה ממפעל אחר'... כך שאני כבר לא יכול לדעת היכן חיממו את הסוכר הזה, באיזה סירים, באיזה דברים, וגם את האננס פשוט הזה, שהוא נראה פשוט, כבר אי אפשר לאכול.

חלב הוא נושא מורכב נוסף. ולא תמיד ניתן לבקש מגוי לחלוב חלב טרי בכלים נקיים. הפתרון המקובל הוא שימוש בחלב עמיד, שכן הוא עבר תהליך עיבוד המאפשר לו להישמר לאורך זמן. אולם, גם חלב עמיד לא תמיד זמין בכל מקום. ישנם שמצליחים לשמור חלב רגיל, שלוקחים אותו ע"י קירור באמצעות קרח.

לסיכום, אומר הרב דורפמן, ומבקש למסור לקוראים: "תקפידו לאכול רק מוצרים עם ההכשרים המהודרים ביותר, בין כאשר אתם בארץ ובין בשהותכם בחו"ל". צריך לזכור - הוא אומר בחיך - "כשרות היא לא מצוה התלויה בארץ, אלא מצוה שנוגעת לכל אחד ואחד בכל מקום שהוא..."

המלון. אפשרות נוספת היא להסיר את החלקים החיצוניים של הדג שבאו במגע עם הסכין והקרח.

לחם ומאפים: פת עכו"ם ותוספים שונים הבעיה המרכזית של רכישת לחמים אצל הגויים, אינה רק איסור "פת עכו"ם" (שהיו מקומות שסמכו להקל בזה), אלא גם רכיבי הגלם ותהליכי הייצור.

בעבר רווחה אגדה לפיה בגטים בצרפת כשרים, משום שהם מכילים רק קמח ומים. אולם, מיתוס זה אינו נכון. כיום, גם בצרפת וגם במדינות אחרות, קונדיטוריות ומאפיות משתמשות במגוון רחב של תוספים, משפרי אפייה, ושומנים שאינם כשרים. לדוגמה, שומן אסור או מרגרינות המכילות רכיבים מן החי נפוצים מאוד בתעשיית המאפים. בנוסף, ישנם קמחים המכילים תוספים בעייתיים, כגון ויטמינים או חלבונים ממקורות לא כשרים. כן יש חשש תולעים וחרקים וניפוי הקמח כראוי. סיפור לי משגיח כשרות, שהגיע לאחד המלונות באירופה, ועל פי גורם מסוים באותו מקום - שאמור היה להיות מהימן - נאמר לו שבמקום זה אין חשש לרכוש לחמים מגוי, היות שכל המוצרים כשרים. אך בדיקה מקצועית ויסודית שערך, הובילה למסקנה שגם שם ישנן מגוון בעיות כשרותיות - בשר וחלב, שומן דבר אחר, נבלות וטריפות, מה שהוביל בסופו של דבר לפיטורי המשגיח בעקבות המהומה שהוא יצר עם הברורים שהוא עשה...

משקאות: ממים וסודה ועד חלב ומיצים כזוה מגיע למשקאות בחו"ל, יש כמה כללים פשוטים וכמה מורכבויות שכדאי להכיר.

מים וסודה רגילים ללא תוספות, מותרים כמובן בשתייה. מדובר במוצרים בסיסיים שאינם מכילים רכיבים בעייתיים או עוברים תהליכי ייצור מורכבים המשפיעים על כשרותם. אך לאחרונה נחשפתי למים שהכילו וויטמין B ולך תדע מה עוד הם מכילים... לכן מומלץ מאוד לעיין ברשימת הרכיבים, גם בבקבוקי מים פשוטים...

משקאות מוגזים: לגבי הקוקה קולה, קיים פולמוס ארוך במדינות שאין בהן השגחת כשרות במפעלים לייצור התמציות, ועלול להכיל גליצרין מהחי, או 'קרמל' המופק מחמשת מיני דגן, ורכיבים נוספים שעלולים להיות לא כשרים, ויש צדדים לכאן ולכאן. כיום יודעים שגם במשקה 'ספרייט' עלולה להיות בעיה. בעבר, התיר הרב לנדא זצ"ל את שתיית ספרייט, אך כיום ידוע שגם במשקאות

מוכנים, שכן תהליך ייצורם וחימומם עלול להיות בעייתי מבחינה כשרותית.

קפה ותה: ללא תוספות טעמים - בסדר גמור, בשים דגש על תה ירוק. אם מדובר על 'עלי תה' יש להשתמש במסננת צפופה מאוד, למניעת חדירת חרקים.

ביצים: ביצי תרנגולת כשרות כמובן, רק שחובה לוודא שהן אכן ביצי תרנגולת. ביצים חומות נוטות להכיל יותר כתמים שקשה לזהות האם זה דם, וגרוע מכך - ממצאים המעידים על תחילת התרקות אפרוח בביצים מופרות, בנוסף, חשוב לוודא שאכן מדובר בביצת תרנגולת ולא בביצים מבעלי חיים אחרים שאינם כשרים. אני ראיתי כבר ביצי ברווז, אווז או שליו, הנפוצות בשווקים רבים בעולם, אם כך יכול להיות גם שמוכרים ביצים מעופות שאינם כשרים.

דגים: הסכנות שעל קרש החיתוך רכישת דגים בשווקים מקומיים בחו"ל, משמשים כפתרון מצוין למזון כשר, אך גם כאן ישנם מספר אתגרים כשרותיים שיש לתת עליהם את הדעת.

דג כשר: הכלל הבסיסי לזיהוי דג כשר הוא קיומם של סנפיר וקשקשת, ולפחות עור עם קשקשים מתקלפים המעידים על קיומם של הסנפירים. אך יש לרכוש דגים שלמים בלבד, שכן דגים חתוכים או מפולטים ללא עור עלולים להיות מדגים טמאים. כמובן שהסתמכות על מוכר שאינו יהודי או על שם הדג בלבד אינה מספקת, שכן לפעמים שמות הדגים משתנים ממקום למקום.

מעבר לכך, ישנה את סוגיית ה'אניסקיס' - תולעים קטנות שעלולות להימצא בבשר הדג או בחלל הבטן, ומצויים מאוד בדגי סלומון שאינם גדלים בבריכות גידול נקיות, וכן לגבי דגי ים נוספים. וזאת, מלבד טפילים נוספים שקיימים בדגים.

כלי החיתוך: הבעיה המרכזית בבתי עסק שאינם כשרים, כמו חנויות דגים בשוק או בסופרמרקט, היא סוגיית הכלים. לעיתים קרובות, משתמשים באותו קרש חיתוך ובאותם סכינים לחיתוך דגים כשרים וטמאים. מגע של דג כשר עם סכין או קרש ששימשו לחיתוך דג טמא, סופח את שומן הדג הטמא על הדג הטהור, שכבר כעת איננו כשר...

לכן, הפתרון המועדף הוא לרכוש דגים שלמים ולנקות אותם באופן עצמאי עם כלים נקיים שנועדו לכך בלבד. אם אין ברירה ורכושים דג במקום שאינו כשר, יש לוודא שהמוכר משתמש בסכין וקרש נקיים, או לחתוך את הדג באופן עצמאי בחדר בבית

היכל המעשה

סיפור לחג

מאת:

יקותיאל יהודה גנזל

נדודים של תשובה

הגמגום ליווה את דיבורם, אבל בכוחות משותפים הם הצליחו להעלות את בקשתם לפני הרבי. והמנהל אף הוסיף: "מוכנים אנו להעניק לרבי את התפילין ללא כל תשלום ותמורה, אולם חשקה נפשנו להבין מה מסתתר מאחורי הרכישה המעניינת". הרבי הדף את ההצעה האדיבה. ישלם הוא תשלום מלא ולא יקפח את המגיע לאנשי החברא-קדישא המסורים. אבל גם מהסיפור לא יחשוך את אוזניהם. פתח הרבי וגולל את הסיפור המלא.

שנים ארוכות נדדו האחים הקדושים, הרבי הקדוש רבי אלימלך מליזענסק זי"ע ואחיו הרבי הקדוש רבי זושא מאניפולי זי"ע, בנדודי גלות. היה זה טרם נודע שמם ושמעם בסילודין לכל באי תבל. כשהם מסתירים את גדלותם וקדושתם, היו נודדים וגולים מעיר לעיירה ומכפר למחוז. חיים חיי צער ומסתמכים על ליבם הטוב של מארחים מקומיים. בשנות הגלות הארוכות שגזרו על עצמם, כיוונו לכפר על עוונות בני ישראל ולבטל גזירות מרות עבור הדורות הבאים עד ימות המשיח.

מנהג עילאי קבעו לעצמם האחים הקדושים. לא אחת כשהוא מגיעים בנדודיהם לעיר או עיירה והיו מגיעים לתפילה בבית-הכנסת המקומי, היו סוקרים בעיניהם את המתפללים ומכירים ברוח קודשם ובאישוניהם המזוכים, מי מהם שגה במהמורות החטא והעוון וזקוק לתקן את נפשו ונשמתו. הצעד הבא: הם ניגשו אליו ושאלו האם יוכלו להתארח במעונו לאכסניית לילה אחד בלבד. בדרך כלל היה היהודי ניאות. רחמנים בני רחמנים הם היהודים. ושני האחים הקדושים, לבושי בגדי גלות קרועים, היו מגיעים לסעוד על שולחנו ולקבל חדר עם מיטות מוצעות. ובאישון ליל, כאשר בני הבית נמו את תנומתם, היו האחים הקדושים יוצאים אל החדר החיצון ופוצחים ב'הצגה' מעושה.

אחד האחים הקדושים היה בוכה בכבי תמרורים. דמעות אמיתיות נשרו מעיניו. אחיו היה פונה אליו ומנסה להבין את סיבת הבכי המר. ומתוך הדמעות היה האח הבוכה, מתוודה ומספר על חטאיו הכבדים - כשהוא מונה אחד לאחד את עוונותיו של בעל האכסניה, שבינתיים התעורר מקולות הבכי והאזין מעבר לדלת. האח השני היה מוכיחו על חומרת מעשיו ומלמד אותו דרך לתשובה שלימה ולתיקון מעשיו.

בינתיים, בעל הבית ששמע, התעורר עד כדי פילוח כליות. נפשו היתה מתחרטת על המעשים הרעים עד שהיה פורץ אל החדר ומתחנן: "גם אני חטאתי ופשעתי בחטא ועוון זה. ערכו נא גם עבורי דרך תשובה..."

בדרך זו השיבו מאות ואלפי יהודים בתשובה שלימה שמגעת עד לכיסא הכבוד.

באותו הלילה מצאו האחים הקדושים לעצמם אכסניה בבית פשוט בעיר ברדיטשוב. בעל הבית, יהודי פשוט מאד העמל לפרנסתו וטרוד כל כולו ביקב

על פניו זה באמת היה מוזר.

וכי איזהו האב שיוליך את בנו הנער שעומד לחצות בהתרגשות את המפתן בין שנתו השתים-עשרה לשנתו השלוש-עשרה ולקבל על עצמו את נועם עול התורה והמצוות, וייקחנו עמו הישר אל משרד החברא-קדישא המקומי?

אבל בקרב יהודי ברדיטשוב הפך המנהג לשגרתי ביותר.

מנהג רווח באותה עיר שלאחר קבורתו של אי מי מזקני העיר, היו בני המשפחה מוסרים את התפילין של הנפטר לרשות החברא-קדישא, כתגמול על פועלם הרב למען קבורתו של יקיר משפחתם. אנשי החברא-קדישא היו מוכרים את זוגות התפילין לכל דורש, במחיר מוזל יחסית, ומהפרוטות המעטות היו מפרנסים את משפחותיהם.

הורים שהרובל לא היה שופע בכיסם (ורוב יהודי העיר היו כאלה...) היו נוטלים עמם את בנם הנער לקראת היעשותו בר מצווה, מגיעים למשרדי החברא-קדישא ורוכשים עבורו זוג תפילין מהודרות. בדרך כלל היה עליהם לשפץ ולהיטיב מעט את התפילין, אבל עדיין היתה זו האפשרות הנכונה עבורם לרכוש תפילין עבור הנער, מבלי להיכנס לסכבי הלוואות שאין לא יודע מתי וכיצד יתבצע פירעונן.

הנה, רק אתמול, בשעות הצהריים, קברו את רבי לייבוש, יהודי קשיש שהיה מאכלס יומם ולילה את מקומו בבית-המדרש ושקוע באמירת תהילים בדביקות ובלימוד התורה וממקומו לא מש. וכבר היום נכנס אי מי מבני משפחתו ומסר את התפילין שלו לידי גזבר החברא-קדישא בתוספת מילות תודה על מלאכתם, מלאכת הקודש, שעשו אתמול, בקבורתו המכובדת של הנפטר שנעלם מנופה של קהילת ברדיטשוב המעטירה.

ר' זאב, הגזבר הנאמן, קם ממקומו בארשת כבוד.

לא בכל יום אף לא בכל חודש נראית דמותו ההדורה של רב העיר, הרבי הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע בצריף הקטן של החברא-קדישא.

ואם עצם הופעתו של הרבי הקדוש, סגור של ישראל, היתה מפתיעה ובלתי שגרתית. הבקשה שבפיו כבר היתה בגדר תעלומה. תחילה בירר האם אכן בני משפחתו של רבי לייבוש מסרו את התפילין שלו למכירה. משנענה בהן, ביקש לרוכשם ואפילו לא בירר אודות מחירם.

הגזבר נכנס לחדר הפנימי, לארוז כיאות את זוג התפילין. בקול מלחשש שיתף את מנהל החברא-קדישא בדמותו של מי שניצב בחדר החיצון וממתין לקבל את התפילין. הסקרנות חרשה תלמים מידיים בלב שניהם. "הרבי?" לחשש המנהל בחזרה, "מאד מוזר לי. לא יכול להיות שהרבי רוכש לעצמו תפילין משומשות. יודע אני שהרבי מהדר אחר תפילין שנכתבות על-ידי סופר סת"ם צדיק וירא שמים אשר כותב את התפילין והמזוזות מתוך כוונות מיוחדות... בטח מסתתר כאן משהו". ועד שסיים הגזבר לארוז את התפילין בשקיק בד אטום, נמנו השניים וגמרו להתגבר על יראת הקודש ולנסות לשאול את הרבי אודות הסיפור הצפון דווקא בתפילין הללו...

דירת ארעי

נדודים ומסעות

מסעותיו ונדודיו
של משגיח כשרות
מסביב לעולם

סיפור מיוחד על 'נדודיהם ומסעותיהם' של האחים הקדושים הרבי רבי אלימלך זי"ע והרבי רבי זושא זי"ע בשנות גלותם | פונדק דרכים

"בכוונה מיוחדת תכתוב את הפרשיות, מתוך כוונה להמשיך על התפילין קדושה מיוחדת שתוכל להשלים לבעל הבית את כל האור והקדושה שהוא הפסיד לאורך כל חייו עד הלום, כאשר לא זכה להניח תפילין..."

בסילודין ובכוונות ישב הרבי רבי זושא לכתוב בעצמו את פרשיות התפילין, כאשר בינתיים יושב הרבי רבי אלימלך עם היהודי הנבוכד, מעורר אותו לחרטה אמיתית ולקבלה לעתיד להיזהר ולהישמר בכל הלכות התפילין, במשנה תוקף וזהירות. כשהאיר הבוקר, לאחר שעות כתיבה מאומצת, היו התפילין מוכנות.

נרגש ומזוכך פסע בעל הבית אל מקווה הטהרה. הן עומד הוא להניח תפילין לראשונה בחייו.

האחים הקדושים המשיכו במסעם הלאה - - -

ובבית החברא-קדישא בברדיטשוב חותם סגורן של ישראל את סיפורו:

ברגע שהניח היהודי את התפילין המקודשות, הבזיק בו אור אלוקי בלתי רגיל. תפילתו, שבדרך כלל היתה חפוזה מתוך בהילות לעמל כפיו, התארכה הפעם שעות ארוכות. סדר יומו השתנה לחלוטין. ומיום ליום, מפעם לפעם שהוא עיטר את ראשו ואת זרועו בתפילין אשר נכתבו על-ידי איש האלוקים מתוך כוונות טהורות, הוא הפך לצדיק ונשגב יותר ויותר. תוך שבועות אחדים העביר לבנו את העסק המשפחתי וקבע את מקומו בבית-הכנסת ממנו לא יצא כי אם לשנת לילה חטופה. התפילין הקדושות הפכו את חייו מן הקצה התחתון אל הקצה העליון.

אתמול נפטר היהודי. הלא הוא רבי לייבוש מידענו. הבוקר הגעתי לבית האבלים, סיפרתי להם את סיפור התפילין ושאלתי האם אוכל לרכוש אותם. הם ציינו שהתפילין כבר נשלחו למשרדי החברא-קדישא והופקעו מרשותם. שאלתי את רשותם, כדי לוודא שאין כאן 'מקח טעות' ובוודאות מסכימים הם שהתפילין יעברו לרשותי ומשאישרו מיהרתי לסור הנה, כדי לרכוש את התפילין הקדושות...

מקורו של סיפור: הרה"ח הנודע ר' יעקב ישראל באכניער (קלפהולץ) זצ"ל, שקיבלו מפי חסידים ואנשי מעשה וחרטו על התכריך המיוחד שהוציא לאור עולם בשם 'החוזרים בתשובה'.

שבבעלותו, ניאות לבקשתם של שני היהודים בעלי הצורה שהופיעו בפתח בית-הכנסת, לבושים בלויי סחבות ומבקשים מיטה ללון בה.

הוא לא ידע שהאחים הקדושים, שהופיעו בבית-הכנסת לפני תפילת שחרית, הבחינו בעיניהם הקדושות שהקדושה פוסחת ונעדרת מהתפילין שעל ראשו וזרועותיו.

אישון לילה. שקט שורר בבית.

בכי קודר ומתייפח קורע את בעל האכסניה משנתו הערבה. שנת העמל המתוקה. "אלימלך אחי. אלימלך אחי. טרגדיה נוראה!" בכה הרבי רבי זושא מאניפולי וסירב להפסיק את יכבותיו. רק לאחר סדרת הפצרות, כשהאחים הקדושים מבחינים שבעל הבית כבר התקרב לדלת החדר וקולט כל הגה, פירט הצדיק מאניפולי את "חטאו" הגדול: "כל ימי הזנחתי את החובה ההלכתית המחייבת כל יהודי לבדוק את התפילין שהוא מניח. שנים ארוכות אני מניח תפילין ומתעצל מלבדוק אותם. היום זה קרה... הגשתי את התפילין למומחה שיבדוק האם אכן אין בהם רבב. ומה התגלה?" בכיו המתפרק של הרבי רבי זושא הרעיד את בעל הבית, "התגלה ש... ש...בתי התפילין היו ריקים. מעולם לא הוכנסו לתוכם פרשיות. הוי אומר ש... לא הנחתי תפילין מעודי. אוי לי ואבוי לנפשי המרה! איככה אוכל לשאת חרפה זו?"

כאן נפתח הפתח לשיחת תוכחה נוקבת.

הרבי רבי אלימלך זי"ע פתח בתוכחה נוקבת כשהוא מזכיר מדברי הפוסקים עד כמה רבה החובה לבדוק את התפילין אחת למספר שנים והנה... עינינו הרואות את התוצאה העגומה של אי בדיקת התפילין. תוצאה לפיה מוצא יהודי שהוא מעולם לא הניח תפילין. באמת אוי לו ואבוי לנפשו.

קול אנהה נשמעה מהפתח.

בעל-הבית השמיע קול. דמעות בעיניו.

"אוי לי אורחיי הנכבדים כי גם אני שגיתי בזאת. התעצלתי ולא בדקתי את התפילין מעודי! מה אוכל לעשות לכפר על מעשיי?" חיש מהר הובאו התפילין שלו והאחים הקדושים פרמו את הגידים בהם תופרים את בתי התפילין. הם נפתחו והזעזוע לפת את כולם... הבתים היו חפים מפרשיות. הוי אומר, הוא מעולם לא זכה להניח תפילין כהלכתם.

לדמעותיו ושאגותיו לא היו גבול.

הכירו הצדיקים בנפשו העגומה עליו מתוך חרטה אמיתית ושלפו קלף ונוצה אותה הכינו מבעוד מועד. "כתוב לו תפילין מהודרות", הורה הרבי רבי אלימלך לאחיו, הצדיק מאניפולי,

פסיפס

דמויות • שיחות • עבר

שמעון טיקוצקי

תחת אחד השיחים

פנינים משיחתם של אבות

המקום: טארנא, גליציה

השנה: תרפ"ג

תשובת ה'קדושת ציון' למהר"ם אריק

בשנת תרפ"ג, כשביקר הרה"ק ה'קדושת ציון' מבאבוב הי"ד בעיר טארנא נפגש עם האב"ד הגאון האדיר ר' מאיר אריק זצ"ל, כידוע שררה הערצה הדדית ביניהם, והיו יושבים ומשתעשעים בדברי תורה והגאון מטארנא עשה אזנו כאפרסכת לקלוט כל הגה שיצא מפי אורחו הגדול.

השיחה נסבה אודות התנהגותו של כ"ק מרן ה'דברי חיים' מצאנז זי"ע שפיזר נתן לאביונים בהפלגה יתירה בערב סוכות עד שפעם א' חילק בערב סוכות ח"י מאות רובל כסף. הגאב"ד טארנא הביע את תמיהתו בענין זה כי מה ענין צדקה אצל סוכה?

השיב לו ה'קדושת ציון': מקור הדברים בכתבי האריז"ל שנכון להרבות בצדקה בערב סוכות (פרי עץ חיים שער חג הסוכות פ"ד וראה בסה"ק בני יששכר מאמר י' סימן כד) והוסיף ה'קדושת ציון' לומר בדרך רמז שמנין הטפחים של סוכה כשרה עולה במכוון כמנין 'צדקה'.

דהנה סוכה כשרה היא ז' על ז' טפחים, היינו מ"ט טפחים מרובעים, זהו שיעור הסוכה והדפנות אשר נצרכים להכשר סוכה, היינו שתים כהלכתן והשלישית טפח אשר הן בגובה עשרה טפחים, הרי לכל דופן שבעים טפחים מרובעים והדופן השלישי שהוא רק טפח בגובה עשרה הרי עשרה טפחים וביחד הם ק"ג טפחים מרובעים ובצירוף שיעור הכשר הסך של מ"ט טפחים מרובעים, סך הכל קצ"ט טפחים מרובעים שעולה כמנין 'צדק', הרי שבהכשר סוכה בדפנותיה ובסככייה במדותיה מרומז ענין הצדקה, וחשובן הסוכה עולה כמנין 'צדקה'.

הגאבד"ק טארנא ז"ל לא עצר רוח מרוב התפעלות ובהתרגשות רבה אמר: "באבוב"ער רב, הרי זהו רמז אמת לאמתו קולע אל השערה הלא זה חלקם בתורה".

(פרי הכרם - באבוב)

הילולא דצדיקא

שבת קודש, י"ב בתשרי:

הרה"ק רבי אברהם ב"ר דב בער "המלאך". תקל"ז.

הרה"ק רבי צבי הירש ב"ר אברהם הלוי סג"ל מהארקע. תקפ"ח.

הרה"ק רבי יחיאל מיכל ב"ר משה מזועהיל. תרט"ז.

הגאון רבי מיכל דוד ב"ר משה יצחק שלפוברסקי. תשנ"ו.

יום ראשון, י"ג בתשרי:

הגאון רבי עקיבא ב"ר משה איגור (גינז) מפוזנא. תקצ"ח

הרה"ק רבי שמואל ב"ר מנחם מנדל מליובאוויטש. תרמ"ג.

הרה"ק רבי מנחם מנדל ב"ר יחזקאל מדעעש. בעל "מעגלי צדק". תרמ"ה.

הרה"ק רבי ישראל ב"ר אברהם יעקב מסאדיגורה. תרס"ו.

הגאון רבי חיים ב"ר נפתלי צבי יהודה ברלין, אב"ד מוסקבה. תרע"ג.

הרה"ק ר' שלום ב"ר חיים יעקב ספרין מקורמנא. בעל "נשמת שלום". תשנ"ח.

יום שני, י"ד בתשרי:

הרה"ק רבי שלום שכנא ב"ר אברהם מפרהובישט. תקס"ג.

הרה"ק רבי יהודה לייב ב"ר יוסף גרשון הכהן מאניפול. בעל "אור הגנוז". תקס"ו.

הרה"ק רבי ישראל ב"ר שבתי 'המגיד' מקודניץ. בעל "עבודת ישראל". תקע"ה.

הרה"ק רבי מרדכי ב"ר יחיאל מיכל מזועהיל. תרס"א.

הגה"ק רבי יוסף צבי ב"ר ישראל דושינסקיא. גאב"ד העדה החרדית בירושלים. תש"ט.

יום שלישי, ט"ו בתשרי - חג הסוכות:

יעקב אבינו בן יצחק אבינו. ב' רנ"ז.

הגה"ק רבי יצחק אייזיק ב"ר יואל מקוריץ. בעל "ברית כהונת עולם". תקמ"ח.

הגאון רבי משולם ב"ר יואל כ"ץ. בעל עיקר תוספות יו"ט. תקס"ט.

הגאון רבי בצלאל ב"ר יואל רנשבורג. בעל הגהות הר"ב על הש"ס. תקפ"א.

הרה"ק רבי מרדכי ב"ר ישכר בערטשע' מנדבורנא. תרנ"ה.

הגאון רבי מאיר ב"ר אהרן יהודה אריק מטארנא. בעל "טל תורה". תרפ"ו.

הרה"ק רבי חנוך העניך גד ב"ר פנחס מנחם מפילץ הי"ד. תש"ג.

יום רביעי, ט"ז בתשרי - א' דחווהמ"ס:

הרה"ק רבי שמעון ב"ר ישראל מיערוסלב. תר"י.

הגאון רבי יצחק דב ב"ר שמחה הלוי במברגר, אב"ד וירצבורג. בעל "מלאכת שמים". תרל"ט.

הרה"ק רבי צבי הירש ב"ר שלמה ממונקאטש. בעל "דרכי תשובה". תרע"ד.

הרה"ק רבי נחמן ב"ר צבי הירש כהנא מספינקא ב"ב. תשל"ז.

יום חמישי, י"ז בתשרי - ב' דחווהמ"ס:

הרה"ק רבי דוד מרדכי ב"ר מנחם נחום מטאלנא. תשי"ז.

הרה"ק רבי יואל ב"ר מאיר משאץ. תש"מ.

הרה"ק רבי מרדכי ישכר בער ב"ר אברהם אבא מפייטסבורג. בעל 'תפארת מרדכי' תשפ"א.

יום שישי, י"ח בתשרי - ג' דחווהמ"ס:

הגאון רבי משה משולם ב"ר שמשון איגור, אב"ד טיסמניץ. תקס"ב.

הרה"ק רבי נחמן ב"ר שמחה מברסלב. בעל "ליקוטי מוהר"ן". תקע"א.

הרה"ק רבי משה ב"ר מרדכי דוד אונגר מצאנז - צפת. תרנ"ח.

הרה"ק רבי חנה ב"ר מנחם מנדל הלברשטאם מקאלאשיץ הי"ד. בעל "דברי חנה". תש"ג.

הגאון רבי יונה ב"ר משה מרצבך, אב"ד דרמשטאט וראש ישיבת קול תורה. תשמ"א.

הגה"צ רבי ישעי' ב"ר דוד צבי שנייבלג, אב"ד בני ראם. תשס"ג.

הא דאמרי אינשי

פתגמים ואמרות מאוצר הדורות

ראשו ורובו

"מי שנכנס לחג הסוכות מבלי ללמוד את הלכות החג - הריהו נכנס עם רגליו לסוכה ולא עם ראשו"

הרה"ק רבי מאיר מאמשינוב זי"ע

עדה המצבה הזאת

מצבות מספרות

"ולא נחקק עליו תואר גאון וחסיד רשכבה"ג"

ציון הרבי ר' העשיל זי"ע בקראקא

בחג הסוכות שנת תכ"ד איבדה העיר קראקא את נזר תפארתה, הגאון הקדוש רבי אברהם יהושע העשיל זי"ע, המכונה 'הרבי ר' העשיל מקראקא', בעל 'חנוכת התורה', וכבוד גדול עשו לו במותו, המוני יהודי העיר יצאו לחלוק כבוד אחרון לרבם הנערץ ששמע גאונותו וקדושתו נודעו למשגב ברחבי העולם היהודי כולו.

רבינו הובא למנוחות בבית החיים הישן בחצר בית הכנסת הרמ"א בקראקא שם חלקת מחוקק ספון עם שאר צדיקי וגאוני עולם, וכך נחרט על ציונו: "פה נטמן ונגנז ארון הקדוש צדיק יסוד עולם הרב כמהור"ר העשיל ר"מ ואב"ד בק"ק קראקא בן הרב הגדול רב של כל בני הגולה כמהור"ר יעקב ז"ל ר"מ ואב"ד בק"ק לובלין א' כ' תשרי תכ"ד".

"ולא נחקק עליו תואר גאון וחסיד רשכבה"ג וכדומה וגם לא תואר המאור הגדול" מסביר בספר 'כלילת יופי', "מפני שצוה רבינו קודם פטירתו שלא לחקוק עליו שום דבר מתוארי הכבוד ואולם בפנקס החברא קדישא דפה, ישן נושן, נמצא כתוב כדברים אלה: "יזכור אלקים את נשמת האלוף בתורה שר הבירה אביר הרועים ורבן של כל חכמי דורו פאר הזמן הגאון הגדול מורינו ורבי אברהם יהושע העשיל בן הגאון מו"ה יעקב ז"ל נתבקש בישיבה של מעלה יום עשרים בחודש תשרי בשנת תכ"ד לפ"ק ע"כ".

זוכר הנשכחות

פניני הסטוריה יהודית

מבחן לבחורים בבודפסט

הגה"צ רי"י ניימאן זצ"ל

בחג הסוכות שנת תרח"ץ התקיים בעיר הבירה ההונגרית בודפסט מבחן המוני לבחורי הישיבות בהונגריה, בחורים מכל העיירות הגיעו לעיר הבירה ונבחנו שם אצל אצל רבני העיר הג"ר יונתן שטייף זצ"ל והג"ר פישל סופר זצ"ל, הבחורים שהצליחו במבחן זכו בפרס כספי, אחד מהם היה הגה"צ רבי יעקב יצחק ניימאן זצ"ל לימים אב"ד קהל מחזיקי הדת בעלזא במונטריאול, שזכה בסכום כסף נכבד. לימים סיפר: "כאשר קיבלתי את הכסף נתתיו מיד לידי נעורי הגה"ח ר' שמחה בונם בויס זצ"ל לימים ראש הכוללים דחסידי בעלזא בארה"ב כדי שיוכל לנסוע אף הוא לבעלזא ולהתחמם לאורו של כ"ק מרן מהר"א מבעלזא זי"ע ואכן הוא נסע לבעלזא לשבת שלפני כ"ב מרחשון

יומא דהילולא של הרה"ק מהרי"ד זי"ע ונשאר שם עד אחר חג השבועות וזכה לעלות ולהתעלות שם במעלות התורה היראה והחסידות בצל הקודש".

